

ИГУМАНИЈА АНА (АЏИЋ) ОЛИЧЕЊЕ ПОСВЕЋЕНОСТИ

Зборник радова

Надежда Ацић, као искушеница,
потоња игуманија Ана, у Битољу, око 1936.
Београд, 3. фебруар 1900 – Враћевшница, 18. новембар 1975.
Монашки чин од 28. марта 1948.
Игумански чин од 23. априла 1952.

Игуманија Ана (Аџић) оличење посвећености

Зборник радова
поводом 120 година од рођења
и 70 година од примања
монашког чина

Издавачи

Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу
Милана Мијалковића 14, Јагодина
Историјски архив „Средње Поморавље”
Милана Мијалковића 14, Јагодина

За издавача

Проф. др Виолета Јовановић
Мр Дејан Танић

Уредници

Проф. др Илијана Р. Чутура
Оливер Ђорђевић

Рецензенти

Проф. др Виолета Јовановић
Мр Дејан Танић
Проф. др Биљана Стојановић
Доц. Богдан Штетић

Графички дизајн

Проф. Слободан Штетић

Технички уредник

Владан Димитријевић

Лектура и коректура

Мср Марија Ђорђевић

Штампа

Грид студио д.о.о.
Београд

Тираж

200

ISBN 978-86-7604-184-8

Све фотографије коришћене у овој публикацији похрањене су у манастиру Враћевшница, осим ако није другачије назначено.

Део грађе за ову публикацију обезбеђен је у оквиру пројекта Сто двадесет година друштва „Узданица” - проучавање, очување и представљање архивске грађе везане за оснивање и рад Друштва, који суфинансира Министарство културе и информисања Републике Србије

Наставно-научно веће Факултета педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, Јагодина, одобрило је

Фотографија преузета из монографије
Манасицир Враћевшница, З. Златић Ивковић (2015)

Садржај

Милорад С. Јовановић, Оливер М. Ђорђевић

УВОДНА РЕЧ | 11

Нинослав С. Станојловић

О БОГОСЛОВСКИМ ПРЕЦИМА ИГУМАНИЈЕ АНЕ | 17

Оливер М. Ђорђевић

МЛАДАЛАЧКО ДОБА НАДЕЖДЕ АЦИЋ, ПОТОЊЕ ЧАСНЕ МАЈКЕ
АНЕ, ИГУМАНИЈЕ МАНАСТИРА ВРАЂЕВШНИЦЕ | 23

Светлана Ж. Мишковић

ЗАПИСИ ИЗ МЛАДОСТИ – ПУТ ПРИЗИВА | 29

Јасмина З. Трајков

УМЕТНИЧКИ РАДОВИ НАДЕЖДЕ АЦИЋ ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ
У МАНАСТИРУ ВРАЂЕВШНИЦА | 35

Љиљана П. Станков

СВЕТИ ПОСАО, СА ПУНО ЉУБАВИ И ДУШЕ – ДОБРОТВОРНИ РАД
НАДЕЖДЕ АЦИЋ У БЕОГРАДУ И БИТОЉУ | 41

Дејан М. Танић

КЉУЧНИ МОМЕНТИ СРПСКО-РУСКИХ КУЛТУРОЛОШКИХ
И ДУХОВНО-ИДЕОЛОШКИХ ПРОЖИМАЊА
(ОД СВЕТОГ САВЕ ДО ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА) | 59

Биљана Ј. Стојановић, Ана С. Миљковић-Павловић

СЛИКА ДЕТЕТА У ПЕДАГОШКОМ РАДУ НАДЕЖДЕ,
ПОТОЊЕ ИГУМАНИЈЕ АНЕ АЦИЋ | 81

Весна С. Трифуновић

АНА АЦИЋ: СВЕДОЧЕЊЕ ВРЛИНЕ ЉУБАВИ | 95

Ивица Љ. Камберовић
БЛАГОДЕЛАЊЕ СЕСТРЕ НАДЕЖДЕ АЦИЋ
У БИТОЉУ И ТРСТЕНИКУ | 113

Илијана Р. Чутура
О ДНЕВНИЧКИМ ЗАБЕЛЕШКАМА НАДЕЖДЕ АЦИЋ
(СВЕСКЕ ИЗ „БОГДАЈА”) | 123

Јелена Љ. Спасић
АНАЛИЗА МОТИВА И СТИЛА ПИСАМА НАДЕЖДЕ АЦИЋ | 139

Монахиња Ирина
СЕЋАЊЕ НА НАШУ МАТИ АНУ | 155

Игуманија Агрипина и сестре манастира Ковиље код Ивањице
ИГУМАНИЈА АНА – ПРИМЕР ПОСВЕЋЕНОСТИ | 165

УВОДНА РЕЧ

Обележавамо сто двадесет година од рођења Надежде Ацић и седамдесет година од примања монашког чина мати Ане, потоње игуманије манастира Враћевшнице. Славимо два рођења једног бића – световно и духовно!

Живот игуманије Ане, са смислом у пружању љубави и посвећености другима, осветљава пут новим нараштајима.

Милосрдна дела и жртвовања за друге не смеју бити само израз духовног стања појединца, већ модел и друштвени образац на коме се темељи савремено друштво.

Публикација представља зборник радова са темом *Игуманија Ана (Ацић) – оличење посвећености*. Редакција и организатори (Факултет педагошких наука у Јагодини и Историјски архив „Средње Поморавље“ у Јагодини) настојали су да ауторима омогуће мултидисциплинарни приступ, првенствено ангажовањем представника различитих научних дисциплина. На тај начин желели смо да презентованим прилозима обухватимо цео животни пут игуманије Ане Ацић, од детињства и најраније младости, школовања, до првих додира са хришћанском етиком, који су је усмерили ка каритативном раду и монашком животу.

Намера је да овом збирком тумачења живота и дела Надежде Ацић (игуманије Ане) скромно допринесемо да се плодови трудељубља и праведности и данас рађају.

Породично окружење и друштвене околности које су донели ратови битно су усмерили и определили њен животни пут. Одрасла је у грађанској породици, са традиционалним образовним оквирима које је једно конзервативно друштво одредило женској популацији и у складу са тадашњим духовним и верским струјањима.

Упоредо са тим, вишеконфесионална југословенска држава била је суочена са продором католичке цркве и морала је балансирати између пробуђених националних и верских аспирација признатих народа Краљевине и централистичке српске државне традиције, коју су заступале српске политичке странке и Српска православна црква. Догађаји који су уследили у односима католичке и Српске православне цркве и државе и конфесионални

друштвени активizam, kao svojevrsni pokret koji je oživljavao hrišćansku etiku, znatno su uticali na mladu Nađeđu Aćić.

У време васпостављања Патријаршије, 1920. године, започиње и обнова женског монаштва у Српској православној цркви. Манастирска сестринства су се током вишевековног страдања Српске православне цркве угасила, а женско монаштво готово ишчезло.

Иако испрекидана, историја женског монаштва у Србији може се пратити још од немањихке Србије до краха Деспотовине, када су жене српских и обласних владара у позним годинама живота напуштале световни живот и одлазиле у манастире. По уступању престола сину Стефану, велики жупан Стефан Немања замонашио се у Цркви Св. Петра и Павла у Расу. Његова жена Ана повукла се у Богородичин манастир код Куршумлије и добила је име Анастасија. Краљица Јелена, жена краља Уроша, примила је монашки завет у Цркви Св. Николе код Скадра. Монахиња Јелисавета била је царица Јелена, жена цара Душана. После смрти последњег српског владара, цара Уроша, његова жена Ана, по дотадашњем обичају, наставља живот као монахиња Јелена. Жена обласног господара Угљеше Мрњавчевића у српској хришћанској традицији познатија је по свом монашком имену Јефимија (Јелена). Краљ Вукашин Мрњавчевић био је ожењен Јевросимом (Аљеном), која се после Маричке битке замонашила под именом Јелисавета. Кнегиња Милица је после Косовског боја примила монашко име Јевгенија (Евгенија).

Са нестанком српске државе, у вишевековном периоду страдања и борбе за опстанак Српске православне цркве, женска монашка традиција постепено се угасила. Битно је била измењена и друштвена улога жене. Српске принцезе и владарке из аристократских друштвених слојева афирмисале су улогу жене у средњовековној Србији и својим ангажовањем у породици, према деци, али и у јавним и државним пословима, пружале су сјајан пример својим савременицама. Наша народна поезија на најбољи начин осликава женску љубав према господару, мајчинску пожртвованост и сва емотивна стања кроз која је пролазила жена у средњовековној Србији, услед честих ратних страдања, окружена смрћу својих најмилијих. Период вишевековног ропства и прогона православља довео је до гашења хришћанских животних назора, а јавна улога жене била је занемарена.

Први светски рат, који је са собом донео највећа разарања у цивилизацији, покренуо је један широк духовни талас у коме је улога жене постала доминантна. Кроз људску прошлост, повремено су се јављала филантропска и добротворна друштва која су својим радом настојала да ублаже сурове историјске токове. Смрт, болест и глад током Првог светског рата побудили су код човека жељу са сопственим спасењем. Милосрдно чињење

и каритативност постали су неопходни у тренуцима материјалне и духовне пустоши. Улога жена и женских покрета поново је оживела и доживљена је као насушна потреба.

Римокатоличка црква, оличена у Светој столици, подржала је друштвени ангажман монашких заједница у источним, православним, деловима Краљевине СХС. Непосредно после рата обновљени су и подигнути нови католички храмови и започео је рад женских монашких редова. Ред Сестара милосрдница, под окриљем београдског надбискупа, отвара дечије забавиште поред Цркве Св. Антуна у Београду, а његове калуђерице помажу у болничком раду на Врачару.

Ови догађаји подстакли су обнављање православних монашких сестринстава у Србији. Додатни подстицај дале су руске монахиње из Љеснинског манастира Холмске области. На таласу Руса, досељеника после Октобарске револуције, који је кретао према Краљевини, игуманија Љеснинског манастира преко Бесарабије са својим сестринством прелази у Србију. Посредовањем епископа темишварског, сестринство је најпре смештено у фрушкогорски манастир Кувеждин, а затим у суседни Хопово, у чијој близини је био Дом за незбринуту децу.

Долазак руских монахиња у манастир Хопово убрзао је отварање српских женских монашких заједница на канонској територији Српске православне цркве. Током 1923. године манастир Кувеждин је одређен за женски манастир и у њему су смештене монахиње и *васпитувалиише сиротиње женске деце*. По руском узору, добротворни рад српских монахиња из Кувеждина проширен је крајем двадесетих година прошлог века и на домове за старе, децу и сиротињу.

Поред Кувеждина и Хопова, током двадесетих и тридесетих година ХХ века многи манастири који су припадали Српској православној цркви били су претворени у женске монашке заједнице. Обновљен је манастир Св. Јована код Ниша са колонијом слепих девојака и Петковица и Ђелије (Епархија Шабачка), Нимник (Епархија Браничевска). Крајем 1935. године сестринство манастира Петковица премештено је, одлуком епископа Николаја, администратора Епархије Жичке, у манастир Враћевшница.

Патријарх Варнава и епископ Николај Велимировић знатно су допринели ширењу женског монаштва и женске побожности и организовању добротворних удружења. Под покровитељством Српске православне цркве широм земље настају женска добротворна удружења са хришћанским предзнаком. Таква женска побожна удружења оживљавала су и неговала хришћанске вредности, дарежљивост, милостивост и добротворан рад. Нарочито су истинити култ материнства и јавна улога жене.

Највиши израз тадашњег духовног стања и женске побожности представља задужбина Персиде Миленковић, црква (манастир) на Топчидерском брду, подигнута уз благослов патријарха Варнаве. По жељи ктиторке, при манастиру је требало засновати православну школу милосрдних сестара, *нудиља*, које су биле неопходне у српским болницама.

У исто време, Надежда Ацић почиње да развија своје интересовање за духовни и верски покрет који је настао под утицајем руске емиграције и руске женске монашке заједнице у манастиру Хоново.

Руска богословска породица у емиграцији Зернов и монахиње из манастира Хоново учиниће да се Надежда Ацић приближи православљу и измени сопствену представу о свету. Она упија предавања на састанцима Руско-српског кружока које редовно посећује и све чешће одлази у Хоново на пост, подвизавање и молитву. У Хопову је многе духовне поуке примила од матушке игуманије Катарине која је, попут ње, као мирјанка била дама, припадница аристократских кругова, али је сву раскош одбацила и са деветнаест година обукла монашку ризу.

У Руској цркви у Београду први пут ће истински осетити молитву, када се једна сељанка тако предано молила Св. Јовану Крститељу да је очекивала да ће Св. Јован жив да се покаже пред њом, а у Хопову ће се први пут исповедати. Она ће тада, први пут после крштења, бити најближа Господу: „Исповест – како дивно и много казује ова једна реч. Како је грешно и страшно и много одузето Србима тиме што не познају исповест. Мотрити на поступке своје, не заборављати грехе своје, исправљати себе, старати се о праведности духа свог. То је једино важно и једино вечито у пролазном бићу човечијем... Васкрсло ме је Хоново! И телом и душом осећам благодат и благослов Хопова.”

Њена љубав према Христу снажи упоредо са интересовањем да страдалицима помогне. У том раду Надежда види свој пут очишћења душе: „Како ми Бог не показа постепено страдања и сиротињу, већ ме поведе и отвори ми најпре овакав јад. Као да ме пита: хоћеш ли, можеш ли? Хоћу, а моћ је милост Твоја!... Небо ми је постала тежња, жеља да му се приближим. Идеал. Скоро нам је казао један светогорски стари калуђер, о. Кирик: – Сваки човек треба да буде свети. Да, то је циљ живота, то је венац који је дат да припада људима. И светитељи су људи, само су душу своју издигли изнад просечног и у све вишим ступњевима издизали се ка светињи... Мени је јасно само једно, да се нећу спутавати браком, то је сада сувише уско и загушливо. Немам љубави за овакве бракове мени могућне. Мени је Господ указао на нове путеве широке и светле... Хоћу да молим Бога да њему служим до краја свог живота... Срце ми је некад јако слабо (срчана анемија), али се ја

не осврћем на то јер знам да још имам да завршим нове, велике задатке, за које се тек сада припремам.” Монаштво је за њу још далеко.

Прво мајчина, па очева смрт код Надежде су потврдиле постојање невидљивих лествица нашег духовног усавршавања по којима се пењемо и показале да су смрти наших драгих особа снажни покретачи нашег пењања уз њих, како јој је говорио отац Јован Рапајић. Зато само неверујућем може бити необјашњива издржљивост сестре Надежде у напорном послу за сиротињу, који је тада започела при цркви у Београду, иако је одувек била крхког здравља.

Као духовна следбеница владике Николаја Велимировића, упознала је исправан пут свог богоугодног страдалништва. На позив Владике, Надежда из српске престонице прелази у Битољ, а потом у Трстеник, где је као управница дечијих хранилишта, заједно са својим сестрама, очувала око две стотине сиромашне деце. Она се у хранилишта досељава са истим осећајем као у цркву да ступа и за то се захваљује Богу и Св. Николи. Стање њеног духа тих година сама је описала: „Никад нисам била оволико задовољна у свом животу. Нисам достојна да примим оволико много среће и задовољства. Не знам да ли свако ко Господу служи има оволико среће и мира. Сад знам да је то свима Спаситељ обећао, који пођу за њим...” Надежда се са љубављу стара о деци као да су њена рођена јер зна да је у тој деци сам Христос. Својом бригом следила је речи Господа: „Заиста вам кажем, ако се не повратите и будете као деца, нећете ући у Царство небеско. Ко се понизи као дете ово, онај је највећи у Царству небеском. И који прими такво дете у име моје, мене прими.”

После дванаест година рада са сиротињом, као искушеница, Надежда Ацић доноси одлуку да се пред олтаром заветује Богу и замонаши се. Била је уверена да је њена душа напоскон спремна да се обећа Спаситељу. Као игуманија Ана, старање за децу заменила је мајчинском бригом о повереним јој духовним сестрама и светињи – Враћевшници. Упокојила се у Господу као једна од најобразованијих српских игуманија из новије историје наше цркве и као велика страдалница за веру Христову.

Милорад Јовановић

Оливер Ђорђевић

Историјски архив „Средње Поморавље”, Јагодина

Нинослав Станојловић

ОШ „17. октобар”

Јагодина

УДК 271.222(497.11)-725:929

929.52 Аџић А

О БОГОСЛОВСКИМ ПРЕЦИМА ИГУМАНИЈЕ АНЕ

Ајстиракш: Рад је посвећен богословским прецима часне мајке Ане (Аџић), дугогодишње игуманије манастира Враћевшнице, и то са обе родитељске стране. Ова духовна следбеница и сарадница владике Николаја Велимировића у историји српског народа остала је у сенци свог оца Сретена М. Аџића, гласовитог српског педагога, али је уписана великим словима у повесницу Српске православне цркве.

Кључне речи: игуманија Ана, преци, игуман Јоаникије, јереј Риста Мачужић, јереј Милун Мачужић, Хаџи Јефtimiје Поповић, јереј Тодор Поповић, јереј Сава Поповић, професор Јанићије Поповић.

Часна мајка Ана, у мирјанству наречена Надежда Сретена Аџића, духовна следбеница Светог владике Николаја Велимировића и дугогодишња игуманија манастира Враћевшница, имала је међу прецима својим много богослужитеља. И то и са очеве и са мајчине стране. Прилика је да се подсетимо њених богословских предака, од којих поједини завређују свеобухватније и сериозније истраживање јер спадају у знамените изданке српског народа.

Игуман Јоаникије (Мачужић)

Рођен је као Јован, син Обрада Јовановића Мачуге, почетком 19. века у Малој Сугубини, кнежевине Левачке, нахије Јагодинске. Први пут се помиње као искушеник, а потом као монах Јоаникије (Јанићије) 1832. године у документима манастира Љубостиње. У периоду од 1847. до смрти, 1866. године, смерни Јоаникије (Јанићије) као архимандрит управљао је манастиром Љубостиња. За то време манастир је знатно напредовао, између осталог добио је нову звонару, нови лимени кров, бројне споредне зграде, три воденице и остало, а све захваљујући у народу поштованом и хваљеном игуману Јанићију¹.

¹ С. Путник, *Манастир Љубостиња*, Крушевац, б. г., 17; Н. Станојловић, *О познатим прецима*

Јереј Риста Мачужић

Рођен је 1828. године у Малој Сугубини, кнежине Левачке, нахије Јагодинске, од оца Радосава О. Мачужића. Читање и писање је научио код свог стрица игумана Јанићија у манастиру Љубостињи. Остало је забележено да је био први учитељ у тек основаној врбничкој школи 1853. године, односно да је школске 1856/57. године радио као учитељ у селу Грабовцу код Трстеника, да би убрзо био постављен за свештеника у цркви Св. Апостола Петра и Павла у Пољни. Умро је 24. јула 1873. године у Пољни и сахрањен у црквеној порти. Његов син Милен касније је променио презиме Мачужић у Поповић².

Риста Мачужић, стриц Сретена Ацића, око 1865.

Јереј Милун Мачужић

Рођен је 1832. године у Малој Сугубини, кнежине Левачке, нахије Јагодинске, од оца Милосава О. Мачужића. После завршене основне школе (вероватно у Трстенику), у периоду од 1848. до 1852. године, похађао је четворогодишњу београдску Богословију, да би као свршени богослов („клирик“) од 1852. до 1855. године радио као учитељ у Трстенику. Упутивши писмо свом рођеном стрицу, игуману љубостињском Јанићију, 1855. године, обавестио га је да жели да „получи свјашченство“ и да ускоро ступа у брак јер је запресио кћер пароха врњачког.

И заиста, убрзо је добио упражњено место пароха риљачког, које је и тражио, да би након краћег службовања у селу Ивковићу био свештеник и у

Сретена М. Ацића, у: *Живот и дело Сретена М. Ацића*, зборник радова са округлог стола, Јагодина – Крушевац – Трстеник, 2006, 24–25; О. Ђорђевић, *Срешен Ацић и његова породица*, Манастир Враћевшница, 2001, 24–25.

² О. Ђорђевић, н. д., 25–26; Т. Милетић, Школа у Врбници, у: *Школство у крушевачком крају у Књажевини и Краљевини Србији*, зборник радова са научног скупа, Крушевац, 2002, 222–223

цркви Св. Апостола Петра и Павла у Пољни. У овој цркви се венчао 16. октобра 1855. године са Савом, средњом кћери јереја врњачког Јефtimiја Јевте Поповића и супруге му Марице.

Након годину дана, у породичној кући у Малој Сугубини, Сави и Милуну Мачужићу 15. октобра 1856. године родио се син, коме је кум Милован, житељ крушевачки, на крштењу 19. октобра исте године у пољанској цркви Св. Апостола Петра и Павла дао име Сретен.

Од почетка 1858. до преране смрти, изаване тифусом, 24. новембра 1860. године, Милун Мачужић је живео и радио као капелан, на парохији свог таста Хаџи Јефtimiја Јевте Поповића у Врњцима. Сава Поповић, „попадија поч. јереја Милуна Мачужића”, рођена у Врњцима 23. јануара 1839. године, преминула је 19. децембра 1862. године и сахрањена сутрадан на врњачком гробљу. Опело је извршио њен отац Јефtimiје.

Син јединац Саве и Милуна, шестогодишњи Сретен, поставши сироче, до поласка у школу живео је у кући свог деде Хаџи Јевте, али како он, као удовац и уз то преоптерећен обавезама у парохији, није могао да се брине свакодневно о унуку, бригу о њему преузела је тетка Борика, Савина сестра, која је живела у Трстенику³.

Свештеник Хаџи Јефtimiје Поповић

Рођен је 1800. године, очигледно у свештеничкој породици, али нико од његових биографа није утврдио тачно место његовог рођења. Како је две године „учио књигу” код монаха Максима у манастиру Каленићу, можемо претпоставити да је рођен у широј околини. Из записа на његовој надгробној плочи произлази да је Јефtimiје постао врњачки свештеник 1822. године. Међутим, по званичним и врло прецизним подацима, њега је 30. јуна 1824. године рукоположио за свештеника врњачког призренски владика Захарије, и то у манастиру Високим Дечанима. Том приликом добио је и синђелију на ову парохију.

Врњци су се тада налазили у Јошаничкој нахији, која је била у саставу Новопазарског санџака, односно ушли су у састав Кнежевине Србије тек 1832. године, поставши део Окружија крушевачког. Затекавши малу цркву брвнару, новопостављени парох врњачки је успео да, између 1834. и 1844.

³ О. Ђорђевић, *Сретен Ацић и његова кћи игуманија Ана*, Манастир Враћевшница, 2014, 21–24; Н. Станојловић, н. д., 24–25; Д. Ђ. Димитријевић, М. Ристић, *Живот и рад Сретена Ацића*, у: *Сретен М. Ацић. Сјоменица у славу учитеља, професора, директора, педагога, научника и народног просветитеља*, Јагодина, 1939, 2–3.

године, као (најзначајнији) ктитор подигне нови храм, посвећен Рођењу пресвете Богородице. Место за подизање нове цркве врњачке одабрано је зналачки, док су подаци о власнику локације супростављени. Хроничар врњачки Милан Д. Сотировић изнео је тврдњу да је земљиште за градњу нове цркве и порте, непосредно уз стару брвнару, даровала породица Петрушић, док се у белешкама игуманије Ане, праунуке Хаџи Јевтине, вели да је овај храм никао на личном имању поменутог пароха врњачког.

У историји Врњачке Бање Хаџи Јевта остао је забележен као један од првих пропагатора тамошње топле минералне воде. Он је још 1835. године послао две посуде са узорцима ове лековите течности саксонском барону Сигисмунду Аугусту Волфангу фон Хердеру, управнику рудника у Фрајбургу, који је дошао у Србију да испитује рудно богатство и минералне воде, на позив актуелног српског владара, кнеза Милоша. Барон је оценио високом оценом врњачку минералну топлу воду, упоредивши је са оном са извора у Карлсбаду (данас Карлове Вари), у једној од најчувенијих европских бања.

Међутим, требало је да прође више од две деценије и да о лековитости врњачких извора продре у јавност мноштво доказа, али и легенди, попут оне о чудесном излечењу сипљивог коња чији је власник био свештеник тамошњи, да би тек 1859. године агилни начелник округа Алексиначког Павле Мутавцић, сетивши се прича свог пријатеља Хаџи Јевте, дошао у Врње да нађе лека својој бољци и излечен одлучио да предузме наредних година озбиљну иницијативу за уређење и изградњу Врњачке Бање као лечилишта. То је био почетак организованог туризма у овој гласовитој српској бањи.

Хаџи Јевта је током 1855/56. године био свештенослужитељ и на новооснованој Трстеничкој парохији, до доласка пароха из Почевине у Трстеник, не напуштајући своју Врњачку. Капелан врњачки од 1858. до 1860. године био је јереј Милун Мачужић, његов зет, док је ову дужност од 1860. до 1869. године обављао Хаџи Јевтин син, јереј Тодор Поповић.

Свог унука Сретена Хаџи Јевта је 1864. године уписао у основну школу у Трстенику, са презименом изведеним од његове почасне црквене титуле – Аџић. Сам Сретен доцније је додао средње слово М, које је означавало и почетно слово имена његовог оца Милуна и породице Мачужић.

Дугогодишњи и многозаслужни свештеник врњачки, Хаџи Јефтимеје Јевта Поповић, после кратког боловања, упокојио се у Господу 28. марта 1869. у Врњцима. Сахрањен је крај источног зида врњачке цркве. За новог врњачког пароха исте године је постављен дотадашњи капелан исте парохије Тодор Поповић, његов син и нови тудор Сретенов⁴.

⁴ О. Ђорђевић, н. д., 24–29; Н. Ђокић, Свештеник врњачки Хаџи Јефтимеје Поповић, у: *Животи и дело Сретена М. Аџића*, зборник радова са округлог стола, Јагодина – Крушевац – Трстеник, 2006,

Свештеник Тодор Поповић

Рођен је у Врњцима око 1830. године, од мајке Марице и оца Јеф-тимија Поповића, пароха врњачког. У документима га видимо као капелана парохије Врњачке од 1860. до 1869. године, односно дугогодишњег јереја врњачког, од смрти очеве. Последњи пут се помиње као умировљени парох врњачки 1892. године. Није нам, за сада, позната његова година смрти. Бринуо је о свом сестрићу Сретену М. Ацићу током његовог школовања⁵.

Сретен Ацић са ујаком Тодором Поповићем, свештеником из Врњаца, око 1868.

Свештеник Сава Поповић

Нису познати место и година његовог рођења, али је богословско порекло очито. Рукоположен је за свештеника 18. априла 1836. године у Београду, од стране архиепископа и митрополита београдског Петра. Најдуже је, као парох, службовао у селу Медвеђи код Трстеника, где се и упокојио 26. децембра 1867. године⁶.

Јанићије Поповић, професор Богословије

Рођен је 1835. године у Медвеђи код Трстеника, од оца Саве Поповића, пароха тамошњег. Основну школу завршио је у родном месту, а три разреда

29–38; Љ. Поповић, *Павле Мушавцић и његово доба*, Врњачка Бања, 2008, 33–35; М. Д. Сотировић, *Врњачка Бања, прилози за историју*, Врњачка Бања, 1984, 74–75.

⁵ О. Ђорђевић, н. д., 31–33; Н. Ђокић, н. д., 38.

⁶ Хаџи Евдокија, О. Ђорђевић, *Породица Сретена Ацића*, у: *Животи и дело Сретена М. Ацића*, зборник радова са округлог стола, Јагодина – Крушевац – Трстеник, 2006, 44–45; О. Ђорђевић, н. д., 64; *Одабрани записи и црковна и игуманија Ане Ацић (пун од призива до Божијег угодништва)*, приредили Сестринство манастира Враћевшница и О. Ђорђевић, Манастир Враћевшница, 2003, 21.

гимназије у Београду. Даље школовање наставио је у „духовном заведенију” на грчком острву Халки, где је учио „више духовне науке”. У Србију се вратио 1860. године и одмах је постављен за професора београдске Богословије. На дужности предавача у овој највишој богословској просветној институцији остао је до смрти, 16. априла 1889. године. Сахрањен је на београдском Новом гробљу. Са супругом Јеленом имао је четири сина и три кћери. Једна од његових кћери, Милева, рођена 1866. године у Београду, венчала се 15. маја 1896. године, у српској престоници, са четрдесетогодишњим професором Сретеном М. Ацићем. Ацићи ће наредне, 1897. године добити сина Милована, а три године доцније и кћер Надежду, потоњу игуманију Ану⁷.

Надамо се да ће наш рад посвећен познатим и мање познатим богословским прецима игуманије Ане, уз племениту опаску да је и њен отац Сретен, будући педагог, краће време био питомац београдске Богословије, бити изазов будућим истраживачима живота и дела ове знамените српске монахиње и добротворке.

Ninoslav Stanojlović

Elementary school “17. oktobar”

Jagodina

ORTHODOX PRIESTS – ANCESTORS OF THE ABBESS ANA

Summary: The paper deals with orthodox priests, ancestors – on both mother's and father's side – of the reverend mother Ana (Adžić), the abbess of the Vračevšnica monastery for many years. Ana Adžić was a spiritual follower and collaborator of the episcopus Nikolaj Velimirović, but in Serbian history she remained in the shadow of her father, a famous Serbian pedagogist; however, she has a significant place in the history of Serbian orthodox church.

Keywords: abbess Ana, ancestors, abbot Joanikije, priest Rista Mačuzić, priest Milun Mačuzić, Haji Jeftimije Popović, priest Todor Popović, priest Sava Popović, professor Janićije Popović.

⁷ О. Ђорђевић, н. д., 65–67; Хаџи Евдокија, О. Ђорђевић, н. д., 45–47; Н. Станојловић, Хронолошке цртице о животу и раду Сретена М. Ацића, *Узданица*, година XV, број 2, децембар 2018, 188–190.

Оливер Ђорђевић

УДК 271.2-788-055.2:929 Ацић А.

Историјски архив „Средње Поморавље”
Јагодина

МЛАДАЛАЧКО ДОБА НАДЕЖДЕ АЦИЋ, ПОТОЊЕ ЧАСНЕ МАЈКЕ АНЕ, ИГУМАНИЈЕ МАНАСТИРА ВРАЋЕВШНИЦЕ

Апстракт: Рад нас упознаје са периодом ране младости Надежде Ацић, потоње игуманије Ане, проведеним у Јагодини од 1900. до 1912. године. У овом раду аутор је користио казивање књижевнице и слависте Милосаве Миле Царичић Стојнић (1924–2003), професора на Филолошком факултету у Београду, које је забележио 2000. године у Београду. Госпођа Стојнић познавала је Наду Ацић од најранијег детињства. Њена мајка Ана Царичић била је веома блиска Надина пријатељица и са њом повезана старим кумством. Такође, аутор је користио казивања сестара манастира Враћевшнице, која је забележио у периоду од 1994. до 2000. године.

Кључне речи: Надежда Ацић, игуманија Ана (Ацић), манастир Враћевшница, Јагодина.

Док је природа Сретена Ацића (1856–1933), дугогодишњег управитеља Учитељске школе у Јагодини и чувеног педагога, била сва рационална, природа његове кћери Надежде Ацић (1900–1975) тежила је нечем узвишењем и Богу угоднијем. Надежда је од свог оца наследила племените особине, између којих су се истицале срдачност и искреност са сваким човеком, саосећајност са сваком душом и створом Божијим и служење истини целим бићем. Наследила је и организацијске способности које су биле очигледне у Битољу и Трстенику, где је радила као управница дечијих домова, и у манастиру Враћевшници у коме је била настојатељица од 1949. до 1975. године.

Захваљујући свом богоугодном подвизничком животу и духовном учитељу, Св. Николају охридском и жичком, кога је у свему послушала и чији је следбеник била, игуманија Ана и данас се памти и прославља од свих верних. За многе вернике, чак, часна мајка игуманија Ана представља светињу и за њих је само питање времена када ће је Црква и формално својим декретом уврстити у ред светих. Отуда је и потреба да се ближе упознамо са

Оливер Борђевић, Младалачко доба Надежде Ацић, потоње часне мајке Ане, игуманије...

Милован и Надежда Ацић, Врњци, 1904.

животом и радом ове свете душе, овом приликом са најранијим периодом њеног живота који је провела у Јагодини.

Пошто немамо података како се изјашњавала, за Надежду Ацић можемо рећи да је подједнако била и Јагодинка и Београђанка, с обзиром на то да је стицајем околности рођена у Београду, а да је већи део детињства провела у Јагодини, где је и завршила три разреда основне школе. У Јагодини је живела са оцем Сретенком, мајком Милевом и братом Милованом, у кући која је саграђена у склопу Учитељске школе за потребе управитеља.

Према казивању сестара манастира Враћевшнице које нам преноси причу њихове духовне мајке Ане, сазнајемо да је још у раној младости Надежда Ацић имала озбиљних здравствених проблема. Она је у четвртој години прележала тешку заразну болест, маларију, што је узроковало да њено здравље читавог живота буде нарушено. Имала је хроничне здравствене проблеме са дисајним органима и срцем. Др Неда Јовановић, управница болнице у Јагодини и школски лекар Учитељске школе у Јагодини, била је и породични лекар Ацићевих. Пошто је њен пацијент веома често била Надежда, она је у шали својој болесници говорила: „Надо, ово немам на списку болести што си сада измислила.”

Детињство Надежде и њеног брата Милована пролазило је у игри у лепо уређеном парку Учитељске школе у Јагодини. Милован, иако три године старији од своје сестре, био је стидљивији од ње. Кад год би га родитељи послали у варош да учини неко послушање, молио је „да и сека Нада пође”. А када би стигли тамо где су се упутили, говорио јој је: „Хајде секо, ти сад напред па кажи зашто смо дошли.” Много су се њих двоје волели.

Мајка Милева (1866–1932), из чувене породице Поповић, кћи Јанићија, професора Богословије у Београду, осетљива и образована, са пуно љубави и умешности одгајала је своју дечицу Милована и Надежду. На очевом огњишту, на крилима своје добре и побожне мајке, деца су могла чути само оно што је високо морално, дубоко патриотско и религиозно. Слушали су поучне приче о Богу, вери и љубави, школи и своме народу који је кроз историју страдао, али сачувао веру и своје име, а народне песме и песме Чика Јове Змаја што им је мајка читала душу су им оплемењивале. Отуда су Милован и Надежда у своје природе још од малена усадили верност строгим етичким начелима и оданост патријархалним идеалима тихог и повученог живота.

Заљубљеник у природу, отац их је у своје слободно време изводио у парк око Учитељске школе у Јагодини, на ливадицу коју је назвао „Ливадица вечности”, и упознавао их са биљкама и травама. Говорио би тада: „Биљке су пријатељи човекови. Оне могу да помогну у невољи, да лече болести које га нападну, да му ране видају кад их задобије. Само треба познавати сваку

биљку понаособ и знати кад и како она прискаче човеку у помоћ." Онда би им рекао да се сагну и изброје латице и листиће биљке са којом је желео да их упозна, па би им рекао име биљке коју посматрају, њене лековите моћи, кад се и како се те моћи испољују и како их народ користи у лечењу, јер народ и кад је неук зна њихова својства, зна кад коју треба да употреби за лечење од болести или справљање мелема и тинктура за ране.

„И животиње знају да им биљке користе и да су им пријатељи кад умеју да их користе, оне познају и оне биљке које се отровом бране од уништења. Посматрајте нашег шарова кад пасе траве”, говорио им је отац, „па ћете видети да он никад не једе све траве с реда, него бира оне које му требају, препознаје их по инстинкту, по мирису или облику. Он непогрешиво зна које ће му у часу кад пасе бити корисне, а од којих се може наудити или отровати.”

Кад којој биљци дође време, отац их је учио како да је изваде са кореном и да сваки листак, сваку латицу цвета добро измилују својим ручицама да на биљци не остане ниједна борица и да је тако ставе у хербаријум и пресују да се тамо осуши и тако осушена, залепљена за папир, ту заувек остане. Често у тим шетњама нису били сами. Са њима су ишли и њихови другови из суседства, а готово увек и Косара, ћерка школског послужитеља чика Тозе, која је заједно са њима расла као да им је рођена сестра и коју су звали „сејо”. Касније ју је Сретен и званично усвојио.

Кад би оцу истекло слободно време, враћао их је кући где их је чекала мајка са постављеном ужином за сву децу која су била са њеним мужем и децом у школском парку. Испред свих је трчала крхка и болешљива, али весела и необично жива и свагда орна за игру девојчица Нада. У трку јој је низ леђа лелујала богата витица боје раскаљеног бакра. Журила је да прва исприча мајци шта је тога дана научила, са којом се биљком упознала, каквог су оне мириса и облика. После ужине, Нада је обично организовала игру све присутне деце и већ у том узрасту је показивала изузетне способности

Нада Ацић са посестримом Косаром, Јагодина, око 1912.

Надежда Ацић у интернатској униформи, Турну-Северин, 1913.

и смисао за организацију и велику радну енергију, што је било пома-ло неспојиво са девојчицом која је често побољевала. Чак ни тада, кад би пала у постељу, није је напуштала животна радост.

Бригу родитеља за њено здра-вље, која је њих као мора притиска-ла, она није никад осетила. Њу они нису штедели, ни зато што је боле-шљива мазили, већ су је васпитава-ли да ради, да никад не седи залудна, да што више чита, да записује своје утиске, доживљаје, душевна стања, да сама себи организује време тако да никад не осети досаду. Та стреп-њом за њу оптерећена породица изгледала је споља гледано безбри-жна и срећна, а она у њој најсрећни-ја и најрадоснија.

Са „Секо” и „Бато” оловљавали су Надежду и Милована ондашњи ђаци Учитељске школе у Јагодини. Као девојчица од четири до шест година старо-сти, Надежда их је често са братом посећивала у школи, враћајући их тада у њихове удаљене родитељске домове, замењујући њихове сестре и браћу.

Надежда је још од своје ране младости показивала интересовање за живот српских монахиња и издвајала се од својих другарица по честој моли-тви. Касније, она се присећа свог „првог сусрета са Светим Савом”: „Имала сам девет година кад је мој брат Милован причао нама деци о Св. Сави. Ове речи као да додирнуше моје срце и сину огањ, засија се нешто у мени и ја узвикнух: 'Децо, и ја хоћу да будем Свети Сава!'”

Њена сестра од ујака, Јелица Поповић, причала је да се Надежда пред спавање увек дуго Богу молила: „Ја је некада повучем за кике, из досаде. Желела сам да причамо. Она стрпљиво заврши са молитвом, окрене се пре-ма мени и каже ми: 'Молим те, немој да ме дираш јер желим на миру Богу да се молим.'”

Још као девојчица, Надежда је жалила што довољно не осећа молитву у цркви у Јагодини на богослужењима. „То није било то”, писала је касније. Њена млада душа још тада је била жељна праве и искрене молитве какву ће много година касније упознати од свештенства и богомољаца у Руској цркви у Београду и руских монахиња у манастиру Хопово.

Школске 1912/13. године завршава преостали, четврти разред основне школе у Београду и започиње школовање у реномираном школском заводу „Света Марија” у Турну Северину, у Румунији, где је васпитавана у монашком реду, покрај часних сестара које су водиле ову установу. Од 1921. године живи у Београду, завршава Школу за примену декоративне уметности и ради као наставница.

Њено интересовање за духовни живот и рад при Цркви снажи половином двадесетих година, а нарочито после смрти родитеља, почетком тридесетих година прошлог века. Као духовна следбеница Св. Владике Николаја, свој потоњи живот везаће за рад са децом и бригу о сестрама у повереној јој Враћевшници.

Oliver Đorđević

Historical archives “Srednje Pomoravlje”
Jagodina

CHILDHOOD OF NADEŽDA ADŽIĆ, FUTURE REVEREND MOTHER ANA, ABBESS OF THE VRAČEVŠNICA MONASTERY

Summary: The paper presents some significant facts related to the childhood of Nadežda Adžić (by monastic name – Ana), the abbess of the Vračevšnica monastery from 1949 to 1975. Nadežda Adžić was born in 1900 in Belgrade, but she spent a great part of her childhood (from 1900 to 1912) in Jagodina. Her parents were Mileva and Sreten Adžić – the first principal of the Male Teacher Training School in Jagodina. Even as a child, Nadežda was particularly interested in spiritual aspects of life.

Keywords: Nadežda Adžić, abbess Ana (Adžić), Vračevšnica monastery, Jagodina.

Светлана Мишковић

Историјски архив „Средње Поморавље”

Јагодина

УДК 271.2-788-055.2:929 Ацић А.

821.163.41.09-94 Ацић А.

ЗАПИСИ ИЗ МЛАДОСТИ – ПУТ ПРИЗИВА¹

Апстракт: Рад се заснива на садржајима дневника Надежде Ацић, њеним доживљајима и ставовима који су водили њеним каснијим животним изборима. Разоткривајући слојевитост емотивног и друштвеног, у раду се истиче генеза духовности будуће игуманије.

Кључне речи: Надежда Ацић, дневник, манастир Хопово, вера, православље.

Надежда Ацић овековечила је своје мисли у дневницима који су и основни извор овог рада. Из њеног пера израста душа, широка, огромна душа девојке, рођене да нам покаже којим се путем ређе иде. Само велики њиме корачају, обасјани Духом Светим и светим тајнама православља. У тим редовима, а и између њих, лебди осећај забринутости, најчешће за друге. Нежношћу и обазривошћу негује своја пријатељства и рођачке односе, које описује до танчина, обраћајући пажњу на нијансе у погледу и говору свих око себе. Стиче се утисак да млада Надежда нема своје године, да је рођена мудра, продуховљена и Богу угодна. Када описује своју другарицу, пише: „Она је данас тако лепа, као анђео у својој белој као снег хаљини, чистој као и њена душа што је, која се огледа на њеном лицу.” Таква је и душа Надеждина, чија се тананост разлива на страницама са њеним рукописом.

Истиче се и њена жеља за самосталношћу. Жали што није изучила какву корисну вештину којом би се могла издржавати након смрти родитеља, те предузима потребне кораке да научи шивење, што описује у свом дневнику. До тада се није сретала са тим слојем друштва, те је тешко разумевала односе између потчињених у кројачком салону и власнице, наоко грубе, склоне кажњавању. На Надину срећу, власница је разумела да јој је дошла сасвим другачија девојка, са којом је поступала далеко блаже. У рукопису Нада истиче да ће се молити за њу и њене раднице да буду боље.

¹ Као извор за овај рад коришћена је књига *Срећен Ацић и његова кћи игуманија Ана*, одељак „Младост: 1900–1929”, стр. 233–277, аутора Оливера Ђорђевића, коју је објавио манастир Враћевшница 2014. године.

У описима свакодневице, дешавања током 1924. и 1925. године, Надежда Ацић показује дубину промишљања, својствену високообразованом кругу, чији је активни учесник. Често човек у самоћи сам себи признаје неизречено, скривено, прећутано: „Ноћу се врло искрено говори”, каже. Ипак, неке се ствари не деле, оне се срцем осете... Или не осете.

Верујућа, Надежда се моли за све који то нису. Пише о људима за које страхује јер не верују. Она би својом молитвом да их увери, оснажи, окрепи, да на себе преузме њихов грех и измоли опрост од Бога. Та је молитва исконска потреба, најдубље осећање припадања, љубави, смисла: „Вече. Бденије. Шта то звони тако силно у мојим грудима? Шта ме тако неодољиво зове цркви на бденије, на молитву?” Након молитве у Саборној цркви, осећа: „Човека боли осећај лепоте јер... можда нешто што јој је недостојан, можда... јер – нисмо чисти, јер смо људи. А та лепота је... небеско, чисто, сјајно! Милост Божија. Колика милост! [...] Што боли додир Неба, додир свете чистоте!” Не може се утећи осећају покорности и надасве духовности приступа којим Надежда упија све што другима бива дато као припадајуће. За њу не постоји једнодимензионални контекст времена и догађаја, све је каузално повезано највишим смислом, Духом Светим. Она га осећа у разговору са другима, у стварима и њиховој појавности сагледава далекосежни и свеобухватни утицај Божије промисли. Осматрајући прошле догађаје, често назначавала да се њихов след усаглашава са Богом и да она ступа по њој одређеној стази, којом мора проћи како би духовно надградила ставове, примила православље у свој његовој искренности и доброту.

Судбински предодређен био је и онај део Надеждиног живота током којег склапа пријатељство са руском породицом Зернов, са којом се стапа и интелектуално и емотивно, разумевајући да се пространства душе не могу укалупљивати, да њих можете поделити са сличнима, драгима, незнано откуда потекли. Повезаност се препознаје већ при првим сусретима са Николајем (Кољом), Владимиром (Волођом), Софијом (Соњом) и Маријом

Надежда Ацић, око 1930.

Милева и Надежда Ацић, Јагодина, 1914.

1923. до 1927. или 1928. године. Оснивач, Николај Зернов, у каснијим својим белешкама истиче да се током рада Кружока провлачила његова иницијатива да се српским студентима приближи истинско руско православље. Тај судбински сусрет са Зерновима Надежду уверава да је њен пут потрага за Богом.

Дубоко разумевање Руса и Српкиње бива крунисано када Надежда постаје посестрима Зернових 26. октобра 1926. године у Саборној цркви. Траг остаје вечан, и у души, и у цркви, пред Богом. Љубављу и међусобним схватањем везани, млади настављају свако својим путем. Сва будућа сретанја прожета су нераскидивим духовним мостовима, који одолевају сваком изазову.

Странице дневника су испуњене не само религиозним садржајима, већ и свакодневним дешавањима која заокупљају Надине мисли. Описујући реално време, сагледава друге и своје контакте са њима. Међу многим ликовима из околине истиче се сестра од ујака, Јелица Поповић, касније професорка Музичке школе „Станковић”, а затим и професорка клавира на Музичкој академији у Београду. Са њом је Надежда одрасла и делила дане у Београду. Она пише: „Како сам сретна што имам кроз живот поред себе Јелицу. Као чврст ослонац свему што боли и што живи у мени. [...] Она је цела пуна љубави...”

(Мањом) Зернов у Врњачкој Бањи, где се породица Ацић одмарала у својој вили, шаљиво названој „Небрига”. Пријатељство се наставља у Београду, све чешћим сусретима са Зерновима, где се преноси на нови ниво. У престоници 11. децембра 1923. године настаје, иницијативом Николаја Зернова, омладински руско-српски кружок, у чијем раду млада Надежда активно учествује и о коме пише у дневнику. Интелектуалну елиту, која је у Кружоку заокупљена различитим идејама и темама, чини велики број истакнутих студената, данас нама познатих по својим каснијим великим остварењима. Жеља да се Кружок одржи, настави са радом и добије на значају није била довољна, те он опстаје од

Надежда Ацић у Дубровнику, око 1925.

Ипак, у дневницима Нада бележи да се не разумеју, и поред међусобне љубави, у веровању. Нада пати због Јеличиног атеистичког схватања, моли се за њу да се промени, да трага за вером када наиђе на какав проблем: „Умири се, то је мало искушење кога мора бити, проћи ће. Хтедох ти рећи да се прекрстиш и помолиш Богу, али ти не верујеш. Па нека, помолићу се ја уместо тебе, и то помаже.”

Вера у цркву и Бога неизмерна је и све чвршће утемељивана приликом Надиних сусрета са богоугодним људима, ван цркава и манастира и у њима. Огроман преокрет у Надежди Ацић дешава се када одлази први пут у манастир Хопово. О томе сведоче њене речи у дневничком запису од 17. октобра 1924. године: „Каква радост. Страх. Нестрпљивост. [...] Васкрсло ме Хопово! И телом и душом осећам благодат и благослов Хопова.” Као поново рођена, Нада на овим страницама дневника, посвећеним Хопову, исијава љубављу и преображењем, описујући оца Алексија „Баћушку”, Руса, чије су молитве и службе чин љубави и преданости, а не задатак. Ту је и игуманија Катарина,

чији је пут као из приче. Наиме, она се, након балских тоалета и задовољног живота аристократске кћерке, бивша кнегиња, у својој 19. години посветила манастиру и Богу. Оштроумна, она је велики богослов и књижевник. Поред њих, на Наду оставља огроман утицај сестра Лидија, својом појавом, својим „чудним очима“ у којима се види небо. „Она је сасвим света и канда се стално моли и за време разговора с ким, увек је душом у молитви.“ Таквој особи Нада први пут поверава своје најдубље, најинтимније мисли, своју прву исповест. У разговору са сестром Лидијом сазнаје како се треба молити, како су калуђерице, свака за себе, по једно распеће, жртвоване Богу. Можда је тада посејано семе које ће касније Наду уврстити у ред калуђерица?

У Хопову се код мати Исидоније, која се стара о болесној деци, руским сирочићима, распитује за епископа Николаја Велимировића, кога мати лично познаје и цени као најумнијег у свештенству. У каснијем периоду оствариће се и сарадња Надежде Ацић и Николаја Велимировића по чијем позиву одлази у Битољ, како би се бринула о сиротој деци. Тај период њеног живота представља борбу, коју Надежда, иначе слабог здравља, подноси стоички, свим својим снагама и молитвама посвећена најмлађима.

Љубав према деци исписује и у дневнику, бележећи њихове свакодневне догодовштине у Врњцима и Београду од 1925. до 1932. године. Поједине слике из тог периода детаљније објашњава, дирнута поступцима малишана: „Велики пост. На бденију у Руској цркви, приђе ниско постављеној великој икони Матере Божије са малим Исусом једна мала девојчица. Целива икону и левом својом ручицом нежним покретом помилова ручицу Исусову, гестом милоште и из чисте детиње љубави.“ Везујући се за децу, Нада своју бригу касније показује кроз активни ангажман у пружању помоћи сирочади у најпотребнијим стварима, од хране, одеће и неге, жртвујући себе у сваком смислу. Године изазова, искушења и, надасве, посвећености деци.

У Врњцима, септембра 1929, једна девојчица, чију мајку Нада познаје, на крштењу случајно добија име Надежда, што Наду испуњава радошћу и дете посматра као своје кумче. Верујем да је и у овом догађају видела повезаност Цркве и себе, још једну спону и знак.

Откривајући садржај Надеждиних записа, разоткрива се и њен плашт игуманије, који је настајао постепено, у садејству више чинилаца. Плашт је изаткало време, стицај околности, сусрети са правим људима, Црква и људи у њој, а највише Надино срце, њена душа и Надина нада. Хвала јој на свему!

Svetlana Mišković

Historical archives „Srednje Pomoravlje”
Jagodina

NADEŽDA ADŽIĆ'S YOUTH DIARIES – A CALL TO RELIGIOUS LIFE

Summary: The paper presents some extracts from Nadežda Adžić's youth diaries, in which she described her experiences and attitudes that influenced her choice of the life path. Through the analysis of her complex emotional and social life, the paper examines the spiritual formation of the future abbess Ana.

Keywords: Nadežda Adžić, diary, Hopovo monastery, faith, Orthodox church.

Јасмина Трајков

Завичајни музеј

Јагодина

УДК 75.071.1 Ацић А.

271.2-788-055.2:929 Ацић А.

УМЕТНИЧКИ РАДОВИ НАДЕЖДЕ АЦИЋ ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ У МАНАСТИРУ ВРАЋЕВШНИЦА

Апстракт: У раду су анализирани ликовни радови Надежде Ацић који се чувају у њеној заоставштини у манастиру Враћевшница. То су четири пејзажа, две мртве природе и једна композиција под називом „Јелен у висинама”. Радови немају већих уметничких квалитета. Они су за Надежду били начин да своје емоције и мисли искаже кроз боју, слично као што је у дневнику који је водила бележила своје утиске и размишљања. Дивећи се лепоти природе и сликајући пејзаже, Надежда је исказивала љубав и величала самог Господа, који је ту лепоту створио. За слику „Јелен у висинама” инспирацију је пронашла у псалмима, а кроз ову представу она је отелотворила своју преданост Богу и жељу да се посвети његовој служби.

Кључне речи: сликарство, пејзаж, хришћанство.

Живот Надежде Ацић (1900, Београд – 1975, манастир Враћевшница), ћерке Сретена Ацића, првог управитеља Мушке учитељске школе у Јагодини, пре замонашења био је испуњен добротворним радом и духовном наградњом, читањем и учењем. Од малена је показивала креативност и осећај за лепо и узвишено. Према сећањима њених познаника, волела је да црта, слика и пева. Још док је била дете на њу су утисак остављале ликовне представе,¹ а из њених белешки се види да је имала дара да врло сликовито опишује неке сцене из свакодневног живота, на пример децу забављену игром или изглед природе у сутон дана.²

Након завршене основне школе, 1912. године, уписана је у реномирани румунски школски завод „Света Марија” у Турну-Северину. Овај завод су похађале девојке из „виших кругова”, а водиле су га часне сестре. Школа је давала опште образовање и трајала је четири године. Први светски рат је прекинуо Надеждино школовање, па је она ову школу завршила након рата и то са одличним успехом.

¹ О. Ђорђевић, *Сретен Ацић и његова кћи игуманија Ана*, Манастир Враћевшница, 2014, 150.

² Исти, *Сретен Ацић и његова породица*, Манастир Враћевшница, 2001, 164.

Породица Ацић се крајем 1920. године преселила у Суботицу, да би се убрзо настанила у Београду. Вративши се са школовања, Надежда је време од 1923. до 1927. године проводила бавећи се радом у оквиру омладинског руско-српског кружока који је окупљао младе људе заинтересоване за књижевност, уметност, филозофију, теологију. Међу њима су се налазили и Десанка Максимовић, Иво Андрић и Исидора Секулић. Овај кружок је основао Рус Николај Зернов из породице руских емиграната која је из Украјине пребегла пред бољшевицима у Србију.³ Породице Ацић и Зернов везивало је дубоко пријатељство. Састанци кружока су се одржавали најпре у салону Надеждине сестре од ујака Јелице Поповић, а потом у Надеждиној кући. Надежда је била један од носилаца рада овог кружока и до последњег тренутка се трудила да одржи његово постојање, чак и када је чланство почело да се осипа.⁴

Надежда Ацић, „Јелен у висинама”, уље на платну, око 1926.

Надежда Ацић је 1926. године уписала Школу за примену декоративне уметности коју је основала Маргита Гита Предић Нушић, ћерка српског комедиографа Бранислава Нушића.⁵ Била је у првој генерацији ученица ове школе. Школа је полазницама пружала могућност да упознају различите дисциплине примењене уметности и усаврше се у њима. Похађале су је даме из добростојећих породица које су имале потребу за оплемењивањем своје личности и окружења. У тој школи су стицана знања о раду са разним материјалима, дрветом, металом, кожом, текстилом, ацетатом целулозе који је имитирао седеф, као и разноврсним техникама, попут хладног и печеног емајлирања стакла, кристала, порцелана и дрвета. Школа је приређивала и изложбе на којима је представљала радове наставног особља и ученица.

³ *Руска емиграција у српској култури XX века*, Зборник радова I–II, Београд, 1994.

⁴ О. Ђорђевић, *Срећен Ацић и његова породица*, 164–166.

⁵ Б. Поповић, *Примењена уметност и Београд, 1918–1941*, Београд, 2011, 41–42.

Надежда Ацић, „Пејзаж”,
уље на платну, око 1926.

на платну. То су четири пејзажа, две мртве природе и једна композиција под називом „Јелен у висинама”. Ови радови нису сигнирани и датирани, али би се могло претпоставити да су настали током двадесетих година XX века, осим последње наведене слике која је највероватније настала почетком четврте деценије прошлог века.

Међу овим радовима најупечатљивији су пејзажи, који вероватно представљају реалне пределе у местима где је Надежда боравила. Љубав према природи на Надежду је пренео њен отац, али за њу сама природа има додатну димензију. Сликајући пејзаже и дрвеће, односно дивећи се лепоти природе, она се диви, исказује љубав и велича самог Господа, који је ту лепоту створио. Колико је Надежда била осетљива на лепо и колико је интензивно доживљавала лепоту природе сведочи запис из њеног дневника од 3. априла 1925: „Била сам са малом на Калемегдану. Како је одушевљено узвикнула: – Сунце! – и стала задивљена раширених ручица, кад је истрчала са стазе и угледала залазак, диван, диван који је горео у лепоти, који се огледао у води и одсјајивао у прозорима читавог Београда. Тај мали створ осетио је сву лепоту тог момента! О, лепота! Ти гориш! У свему и без престанка. Осветљаваш нам по животу. Лепото, лепото, осећам те с болом. Човека боли осећај лепоте јер... можда што јој је недостојан, можда... јер – нисмо чисти, јер смо

људи. А та лепота је... небеско, чисто, сјајно! Милост Божија.”⁶

На сличан начин настала је и слика „Јелен у висинама”. На њој је представљен планински предео, где је у првом плану литица на којој стоји јелен високо уздигнуте главе. Слика илуструје речи Псалма 17, 32–34: „Јер ко је Бог осим Господа? И ко је Бог осим Бога нашега? Бог Који ме опасује снагом, и постави непорочан пут мој; Који утврђује ноге моје као [у] јелена, и на висину ме поставља.” Да Надежда заиста чита Псалтир сведочи писмо које је упутила Десанки Томановић новембра 1932. године.⁷

На овој слици исказана је њена „тежња ка небу”, како је сама писала, односно преданост Богу и жеља да се посвети његовој служби. Јелен у хришћанској симболици означава вернике одане Христу, пуне љубави и праштања, чисте и побожне. Сам Христ је „јелен међу јеленима”, односно „верник међу верницима”.⁸ У писму упућеном Десанки Томановић, почетком марта 1933. године, Надежда је написала: „Небо ми је постала тежња, жеља да му се приближим. Идеал. Не мисли, као што сам ја доскора мислила да је ово једна дрска људска мисао. Скоро нам је казао један светогорски стари калуђер, о. Кирик: – Сваки човек треба да буде свети! Да, то је циљ живота, то је венац који је дат да припада људима. И светитељи су људи, само су душу своју издигли изнад просечног и у све вишим ступњевима издизали се ка светињи. Десо, ово само теби говорим, то није разговор, то је осећај мој, дубок и драг.”⁹

Из свега наведеног могло би се закључити да би се ова слика могла датирати у ране тридесете године XX века, дакле оно време када се код Надежде појављује мисао о томе да „пође путем монаштва”.¹⁰

Ликовни радови Надежде Ацић не поседују веће уметничке квалитете, али показују да је она поседовала несумњив таленат за ликовну уметност. На овим сликама Надежда је заправо преточила своје емоције и мисли кроз боју, слично као што је у дневнику који је водила бележила своје утиске и размишљања.

⁶ О. Ђорђевић, *Срећен Ацић и његова кћи и ђуманија Ана*, 251–252.

⁷ *Нав. дело*, 288.

⁸ У *Лествици* Светог Јована Лествичника слично се наводи: „Пењите се, пењите, браћо! Храбро постављајте лестве у срце своје, слушајући онога који је говорио: Ходите, попнимо се на гору Господњу и у дом Бога нашега (Ис. 2, 3), који усавршава ноге наше да буду као у јелена, и који стоји на висинама (Пс. 17, 34), да бисмо постали победници на стази Његовој! Трчите, молим вас са оним који је говорио: Потрудимо се, док не достигнемо сви у јединство вере и познања Сина Божијега, у човека савршена, у меру раста пуноте Христове (Еф. 4, 13), који је, крстивши се у тридесетој години видљивог узраста, достигао тридесети ступањ мислене лествице. Јер, Бог је љубав.” Свети Јован Лествичник, *Лествица*, Београд, 1963, 208.

⁹ *Истио*, 291.

¹⁰ О. Ђорђевић, *Срећен Ацић и његова породица*, 170.

Jasmina Trajkov

Regional museum

Jagodina

NADEŽDA ADŽIĆ'S ARTWORKS KEPT IN THE VRAĆEVŠNICA MONASTERY

Summary: The paper analyses Nadežda Adžić's artistic works, which belong to her legacy kept in the Vračevšnica monastery – four landscapes, two still lifes and a painting named "A Deer in the Heights". Although the works are not signed nor dated, it could be assumed that they were created in the 1920s, except the last one which could be dated to the beginning of the 1930s.

The landscapes, which are the most impressive, are likely to represent real places Nadežda had visited. By painting landscapes and trees, she admires the beauty of the nature, expresses her feeling of love and praises God who had created that beauty. The painting "A Deer in the Heights" was inspired by the Psalms. It reveals Nadežda's devotion to God and her willingness to serve him, considering the fact that in Christian symbolics a deer represents believers devoted to Christ, filled with love and forgiveness, pure and pious.

Although Nadežda Adžić's paintings do not have a great artistic value, they reveal her indisputable talent. She expressed her deep emotions and thoughts through painting, the same way she expressed her impressions and ideas through the diary she kept.

Keywords: painting, landscape, Christianity.

Сретен Ацић са супругом Милевом и сином Милованом, Алексинац, 1897.

Љиљана Станков

Висока школа струковних студија за васпитаче
Шабац

УДК 271.222(497.11)-462 Ацић А.

271.2-788-055.2:929 Ацић А.

364.4:929 Ацић А.

СВЕТИ ПОСАО, СА ПУНО ЉУБАВИ И ДУШЕ – ДОБРОТВОРНИ РАД НАДЕЖДЕ АЦИЋ У БЕОГРАДУ И БИТОЉУ

Апстракт: Осветљавајући добротворни рад Надежде Ацић у Родољубиво-просветном друштву „Мајка Јевросима” у Београду и Дечјем склоништу Св. Николе „Богдај” у Битољу, тридесетих година прошлог века, у тексту је дат и приказ организације државне дечје заштите у периоду између два светска рата. Овај систем је у пракси испољавао низ слабости, а хуманитарним друштвима је било препуштено да поднесу највећи део терета. Велики број чланова ових друштава је својим пожртвованим радом ублажавао недостатке читавог система. Добротворни рад Надежде Ацић је по много чему посебан и јединствен. Руковођена љубављу према ближњима а строга и захтевна према себи, одбацила је материјално благостање као терет који је спуштава и у потпуности се посветила помагању другима, првенствено деци.

Кључне речи: добротворни рад, заштита деце и омладине, обданишта, дечја склоништа, дечја хранилишта.

Увод

Надежда и њен старији брат, Милован, имали су несвакидашње искуство одрастања у кући на имању Мушке учитељске школе у Јагодини. Ову јединствену, интернатски уређену школу организовао је њихов отац Сретен Ацић, који је био управитељ. Одгајани у породици у којој су родитељи, Сретен и Милева, са пуно љубави васпитавали своју децу, они су остали у сећању бројних генерација ђака по томе што су умели да створе срдачан однос и пријатељску атмосферу. Жеља родитеља да им се деца што пре осамостале и спреме за сопствене животне путеве утицала је да Милована, по завршетку основне школе, упишу у Учитељску школу у Неготину, а Надежду упуте на школовање најпре у Београд а затим у школски завод у Турну-Северину. За време Првог светског рата, Милован је са својим вршњацима, питомцима

Надежда Ацић са другарицама у Врњцима, 1923. На слици, горе: Надежда Ацић, Десанка Максимовић и Марија Зернов; доле: Анка Поповић Стижанин и Ангелина Шишмановић

Учитељске школе и гимназијалцима, кренуо са српском војском у повлачењу али се никада није вратио кући. Ова породична трагедија је оставила неизбрисив траг на родитеље и сестру. Надежда је, по завршетку Школе за примену декоративне уметности у Београду, 1930. године, најпре радила као наставница у женским занатским школама у Београду. Познанство са руском породицом Зернов у емиграцији, Руско-српски кружок и рад руских монахиња у манастиру Хопово обликовали су је на њеном даљем животном путу. Упокојење мајке, 1932. године, а затим оца, 1933. године, значило је промену у њеном животу, који је од тада посветила бризи о другима.

Богато духовно наслеђе које је примила од својих родитеља руководило ју је у пружању помоћи онима којима је помоћ била неопходна и који су били највише угрожени – најмлађима. Одбацујући материјално благостање као терет који је спутава, смисао свог постојања је налазила у добротворном раду, а водила ју је љубав коју је осећала према ближњима, супротстављајући се тешкоћама, немаштини, умору, болести... Шта је значило бавити се хуманитарним радом, тих тридесетих година прошлог века, како се одвијао тај рад, у каквим условима?

Надежда Ацић са сестром од ујака Јелицом Поповић, Београд, око 1925.

Оснивање и улога Државног одељења за заштиту деце и младежи

У новооснованој Краљевини (Краљевству) Срба, Хрвата и Словенаца тек је требало организовати државну децју заштиту. На иницијативу др Милоша Ђ. Поповића¹, 1919. године је основано Државно одељење за заштиту деце, а њему је било поверено да буде први начелник тог одељења и покуша са спровођењем организације заштите у целој земљи. Исте године су прописани *Правилник о уређењу Одељења за заштиту деце и младежи* и *Пословник Државне заштите деце и младежи*.²

¹ Др Милош Ђ. Поповић (1876–1954), лекар, оснивач Савеза трезвене младежи (1907), Савеза извидника и планинки (1911), Друштва за заштиту (југословенске) деце у Водену код Солуна (1916).

² На основу Уредбе о Оснивању Државног одељења за заштиту деце (*Социјални прейорођај*, 1921, бр. 6–7, стр. 151), прописани су Правилник о уређењу Одељења за заштиту деце и младежи и Пословник Државне заштите деце и младежи (*Социјални прейорођај*, 1921, бр. 6–7, стр. 151–156). На основу ових прописа сачињен је Опис установа и упутства за сараднике, који је упућен свим органима Државне заштите деце и младежи (*Народни йогмладак*, 1921, св. 2, стр. 98–105).

У саставу Државне заштите били су Одељење и његови подручни органи: обласне,³ окружне и месне државне заштите, састављене од представника политичких, судских, санитарских, привредних, школских, црквених и месне општинске власти. У састав Државне заштите улазиле су и установе које се баве дечјом заштитом и повереници.

Начини збрињавања деце били су: смештај у хранитељске породице, домови за незбринуту децу, који су могли да буду општи, нарочити заводи (за децу којој је било потребно лечење, нарочита нега и васпитање) и дечје насеобине, а као вид помоћи радничкој деци – забавишта, обданишта, трпезе, дечји вртови и дечје станице.

Опис установа и упутства за сараднике упућени су свим органима Државне заштите деце и младежи и објављени у часопису *Народни ђодмладак*⁴, а имали су задатак да дају објашњења како онима који се непосредно укључују у рад на дечјој заштити, тако и онима који надгледају и контролишу њихов рад.⁵

Први Закон о заштити деце и младежи донет је 28. фебруара 1922. године, међутим, само су нека од решења преузета из до тада важећих прописа. Др Поповић критикује нови закон, који је заменио Уредбу и Правилник, па и оно мало учешћа приватне иницијативе преноси на државне чиновнике „те тиме врши бирократизацију државне заштите, а једну младу установу осуђује да се гуши у архивској прашини” (Поповић 1922: 231–234).

У наредном периоду је дошло до реорганизације Министарства социјалне политике, којом је и само Одељење претрпело измене. Положај државне дечје заштите Слободан Ж. Видаковић је оценио речима „[...] да су се убрзо, као метеори, угасиле државне и обласне и окружне и месне дечје заштите” (Видаковић 1939: 217).

Иако су и даље постојала три типа заштите – отворени (смештај деце у хранитељске породице, дечје колоније), полуотворени (установе које су се бавиле дневним смештајем деце) и затворени (дечји домови) – мрежа ових установа није била развијена, није било довољно стручног особља,

³ Предвиђено је постојање следећих обласних државних заштита: у Београду, Нишу, Скопљу, Битољу, Новом Саду, Суботици, Загребу, Љубљани, Сарајеву и Цетињу.

⁴ *Народни ђодмладак, Часопис за дечје њишање*, издавач: Друштво за заштиту југословенске деце, уредници Милош Ђ. Поповић и Петар М. Илић. Излазио је у Београду 1921–1923. године. Оснивањем Југословенске уније за заштиту деце (1933), поново је покренут 1935. године и постаје информативни орган Уније, лист за расправљање дечјег питања. Уредници су били др Милош Ђ. Поповић и Слободан Ж. Видаковић. Последњи број, 3–4 (март–април), објављен је 1941. године.

⁵ Опис установа и упутства за сараднике Државне заштите деце и младежи, *Народни ђодмладак*, 1921, св. 2, стр. 98–105.

Надежда Ацић (седи прва са леве стране), као наставница Занатске школе дома ученица у Београду, око 1930. У средини је Гита Предић Нушић

финансијска средства за њихово организовање и рад су била недовољна, а надлежности су биле подељене између неколико министарстава. Ниједан тип дечје заштите није могао да остварује своју комплексну улогу, а да у свом раду није зависио од руковођења два или три министарства истовремено: Министарства социјалне политике, Министарства народног здравља (спојени 1929. године), Министарства просвете, Министарства правде. Када се узме у обзир и то да је држава преузела на себе одговорност да пружа заштиту омладини све до 18. године, предвиђени систем је морао да укључи још и Министарство трговине и индустрије. Међутим, систем заштите, постављен на овако широку основу, није успевао да усклади све своје елементе, што је најчешће било предмет критика.

Разматрајући правни положај детета и дечје заштите, др Војислав Младеновић, педагог, некадашњи ђак Сретена Ацића у Мушкој учитељској школи у Јагодини, запажа да „[...] су код нас сви ти односи неодређени, конфузни и застарели” (Младеновић 1923: 347), што се одражава у пракси. У томе види узроке „што и закон и правилник о заштити деце остају најзад само боље или лошије срочени писмени састави” (Исто). И он је један од аутора који критикује „излишну администрацију” и „бирокуратске манире” чији се

рад одвија „за канцеларијским столом” уместо „тамо, где се налази предмет њеног старања – дете” (Исто: 349).

Пошто друштвена брига о деци и омладини, од стране надлежних државних органа, није заузимала место које јој је припадало иако је декларативно истицан њен значај, приватној иницијативи је препуштено да поднесе највећи део терета. Проблеми са којима су се свакодневно сретали они који су се бавили дечјом заштитом били су и здравствено-хигијенска непросвећеност великог дела становништва, недовољна и неквалитетна исхрана, наследне и заразне болести, висок проценат смртности деце и то нарочито на раном узрасту.

Ове околности ипак нису представљале препреку хуманитарним друштвима да настављају своју делатност. Тенденција је била да се рад сарадника своди на добровољни и бесплатни рад, да би се смањили трошкови. Пожртвовани рад чланова хуманитарних друштава делимично је ублажавао слабости и недостатке читавог система дечје заштите.

Дечја заштита „полуотвореног типа” – установе за дневни смештај деце

Делатност хуманитарних друштава била је присутна у већим центрима и градским срединама, највише у Београду, где је био и највећи прилив становништва па су и проблеми социјалне угрожености били више изражени. Миграције становништва из села у град, незапосленост, неповољни стамбени услови, све већи број развода бракова, утицали су на то да сем незаштићене ратне сирочади расте и број ванбрачне, напуштене и социјално занемарене деце.

Дечја обданишта оснивана су од стране хуманитарних друштава по потреби одређеног краја, града или општине, првенствено вођена племени том жељом да заштите децу из оних социјалних слојева који нису могли да им омогуће безбедан боравак у време када су родитељи на послу или, како је то писало у извештајима о социјалној заштити, „склоне децу са улице и спасу их моралне и физичке пропасти” (*Здравље и социјална помоћ у Београду за 1935. и 1936:* 319).

Друштва која су оснивала обданишта обраћала су се Министарству просвете, тражећи дозволу за рад. Испоставило се да нису увек могла да одреде разлику између забавишта и обданишта, као и обавезе особља које је у њима радило. *Законом о народним школама* из 1929. обухваћена су и забавишта, али још увек није постојао пропис којим би био регулисан рад обданишта.

Објашњење министра просвете из 1933. године назначило је у чему су специфичности – забавишта су намењена узрасту деце 4–7 година, а обданишта, склоништа и женске кухиње, као државне просветне установе, намењене су деци сиромашних родитеља, узраста 2–16 година. *Општи Правилник о оснивању, издржавању, уређењу и о раду обданишта и других сличних установа за заштитну и васпитну децу* прописан је 31. јануара 1935. године (*Закон о народним школама 12–59*). Задатак обданишта је „да замени деци домаћу кућу и родитељску негу и љубав”, у склоништима добијају потребну заштиту, негу и храну, а у школским кухињама ручак и „евентуално млеко и хлеб пре подне односно поподне” (Чл. 2). О оснивању ових установа и њиховом издржавању старају се општине и приватна друштва. Такође је предвиђена помоћ државе⁶ и бановина.

Обданишта су примала децу на дневни смештај, на обданицу. Груписање деце је према узрасту: 2–4 године, коју негују и чувају дечје неговатељице (сестре нудиље); 4–7 година, са којом се васпитни рад одвија по програму за забавишта; 7–11 година, ученици основне школе; 11–16 година, деца која похађају вишу народну, грађанску или неку средњу школу. Рад са школском децом је првенствено усмерен на пружање помоћи око израде домаћих задатака и савладавања школског градива, рад у радионици, игру, спремање програма за забаве.

Прописано је да организација живота у обданишту треба да буде по угледу на породични дом, почев од уређења простора (моловани зидови, цвеће на прозорима, на зидовима слике које деца воле да гледају).⁷ Организовање свечаности, празновање (славе, рођендани, Божић, Ускрс, долазак пролећа, лета, први снег) се посебно наглашава јер се на тај начин негује „породични карактер живота” у обданишту (Чл. 15). Обданишта морају да одржавају везе и са родитељима, организовањем предавања о здравственој, социјалној и васпитној заштити детета и породице, као и са школом.

Одлуку о оснивању градских обданишта на територији Београда је доносило Поглаварство града Београда. Оснивање и почетак рада захтевали су одобрење Дирекције за социјално и здравствено старање и Школског одбора, а на предлог Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи⁸.

⁶ Отварање обданишта било је у надлежности Административног одсека Одељења за народне школе, према Уредби о уређењу Министарства просвете (1937).

⁷ Просторије у којима борави одојчад морају да имају најмање 8 м³ ваздуха за свако дете (Чл. 25), деца 4–7 година, најмање 6–8 м³ ваздуха (Чл. 26).

⁸ Београдска општина је 1930. године основала Централни уред за заштиту матера, деце и младежи. Делокруг његовог рада је била јавна заштита, пуна или делимична, над свом децом и омладином која у својим породицама нису била довољно заштићена. Шеф Централног уреда је била др Марија Гајић.

Два министарства – Министарство просвете и Министарство социјалне политике и народног здравља су, по потреби, давала сагласност. За рад у обдаништима на територији града Београда, градско поглаварство је прописало Правилник.⁹

У Београду је био највећи број ових установа.¹⁰ Према подацима за период 1935–1937. године, у целој Краљевини је било 59 обданишта и то: 3 јасле за одојчад; 19 обданишта са забавиштем за децу од 4 до 7 година; 7 обданишта за децу 2–15 година и 30 обданишта за школску децу 7–15 година. Међутим, осим овако малог броја установа, ни капацитет није био задовољавајући. Просечно су могла да приме по осамдесеторо деце, што је укупно показивало број од 4720 деце. Статистика је пружала податак да је у исто време било потребе за 700 обданишта и укупан број од 80000 деце (Видаковић 1937: 182–225).

Југословенска унија за заштиту деце 1933–1941.

Испољене слабости државне дечје заштите су утицале да се хуманитарна друштва повежу и 1933. године оснују *Југословенску унију за заштити деце*. На списку оснивача је било 40 друштава и удружења. Чланови Главног одбора Уније били су истакнути појединци који су дугогодишњим радом доказали преданост идеји дечје заштите.¹¹ Поред Главног одбора Уније, постојали

⁹ Захтеви који се постављају у односу на просторије у којима бораве одојчад и деца до 4 године су већи (за свако дете је предвиђено да буде 10 м³ ваздуха), а програм рада са децом до поласка у школу је детаљнији него што је то одређено Правилником које је прописало Министарство просвете. Такође, у Чл. 38 се не користи термин „забавиља” као у важећем Програму рада за забавишта, већ „васпитачица”. Правилник за установе полуотворене дечје заштите (Обданишта) Поглаварства града Београда, објављен у: М. Гајић, *Прве бразде на комуналној заштити деце Београда*, 1937.

¹⁰ Средином тридесетих година, у Београду су радила следећа обданишта: Дечја обданишта Фонда за издржавање радничких установа; Дечја обданишта бр. 2 и бр. 3 Друштва за васпитање и заштиту деце; Обданиште Друштва „Мајка Јевросима”; Дечје обданиште Св. Николе на Душановцу; Обданиште Женског хришћанског покрета; Обданиште Св. Андрије у насељу Кнеза Павла; Обданиште Кола српских сестара; Дечје обданиште „Света Тројица”; Обданиште Краљевића Томислава.

¹¹ Прва Правила потписали су Нака (Николе) Спасића, др Матија Амброжич, др Александар Костић, др Милош Ђ. Поповић и Божидар Зечевић. Прва редовна скупштина одржана је 16. децембра 1934. године, на којој је изабрана нова управа. За председника Главног одбора изабран је др Јосип Шиловић, а за потпредседнике Нака Спасић (председница Дома ученица и Друштва „Кнегиња Љубица”), Лепосава Петковић (председница Југословенског женског савеза) и проф. др Матија Амброжић. Главни одбор је имао два секретара и благајника, Надзорни одбор и још 18 чланова.

су бановински и месни одбори. Уочава се да је у организацији Југословенске уније присутна идеја др Милоша Ђ. Поповића о повезаности по административно-територијалном принципу.

Циљ Уније је првенствено био да ради на оснивању друштава за заштиту деце, да доводи у везу постојећа друштва и да координира њихов рад. Поред тога, да проучава методе заштите деце и да настоји да се примене у разним установама и организацијама, да дођу до изражаја у државним законима. Прихвативши начела Женевске декларације¹² као своја, која је требало да спроведе у дело, Унија се укључила и у чланство Међународне уније за помоћ деци у Женеви. Унија је деловала и путем предавања, стручних састака, издавања свог информативног органа *Народни ђогмлагак*, организовањем манифестације „Дечји дани”.

Југословенска унија се залагала да се у сваком већем месту подигну дечје установе: дечје станице, саветовалишта, породилишта, чувалишта за децу, обданишта за децу сиромашних родитеља, установе за исхрану и лечење болесне деце, дечји диспанзери, болнице, санаторијуми, летовалишта.

Унија је била под покровитељством краља Александра Карађорђевића и почасним председништвом краљице Марије.¹³ По одлуци Главног одбора, 1935. је основан Фонд Краља Александра Карађорђевића I за подизање дечјих установа. Главни одбор је из својих средстава дао почетни улог.¹⁴

Број чланова Уније се наредних година повећавао. После две године, било је 114 редовних и 24 ванредна члана, од тога највећи број (41) на подручју Управе града Београда (*Годишњи извештај*: 128). Крајем 1939. непосредна ратна опасност је утицала да се месни одбори убрзано оснивају и да све већи број организација приступа у чланство. Почетком 1941. Југословенска унија за заштиту деце је имала 314 редовних и 209 ванредних чланова, 509 месних

¹² *Дечја ђовеља* која је прочитана на свечаној академији поводом прославе Дечјих дана, 13. маја 1928. године. I Детету се морају створити услови за нормалан телесни и духовни развитак. II Дете гладно мора се нахранити, болесно – неговати, заостало – потпомоћи, заблудело – извести на прави пут, а сироче и напуштено – прихватити и обезбедити. III Детету се мора у случајевима великих несрећа прво помоћи. IV Дете се мора оспособити да се само издржава и заштити од сваког искоришћавања. V Дете се мора васпитати у духу да својим способностима послужи другима.

¹³ Допис Маршалата Двора упућен Канцеларији Њ. В. Краља, поводом молбе за аудијенцију председника и потпредседнице Уније (од 20. марта 1934. год.) да се Њ. В. Краљ примио покровитељства. 26. марта 1934. године (Архив Југославије, фонд 74, фасц. бр. 106, јединица описа бр. 157).

¹⁴ Главни одбор је донео одлуку о оснивању Фонда на својој седници 25. октобра 1934. године и уложио суму од 30000 динара (АЈ, 74-106-157).

одбора и још 6 у оснивању (у Моравској бановини).¹⁵ У последњој свесци *Народної йогмлашка*, за март–април 1941. године, најављено је и одржавање Главне годишње скупштине, за недељу 6. априла 1941. године, али она никада није одржана.

Родољубиво-просветно друштво „Мајка Јевросима“

Родољубиво-просветно друштво „Мајка Јевросима“ основано је 1924. године и било је један од оснивача Југословенске уније за заштиту деце. Имало је Српско-француско забавиште (од 1928),¹⁶ Обданиште са забавишном групом (од 1929)¹⁷ и Српско-француску основну школу (од 1930).¹⁸

Према подацима Друштва за 1933. годину, у дому је било 125 деце, од тога у забавишту 35, а остали у обданишту. У основној школи је било 30 деце и 12 у забавишту.¹⁹ Током 1935. године у Дому се хранило 222 деце а

Надежда Ацић у црногорској народној ношњи у Бококорском заливу, око 1925.

¹⁵ Бројно стање чланства 1. јануара 1941. године. *Народни йогмладак*, 1941, св. 3–4, стр. 92.

¹⁶ Напре је било је смештено у Студеничкој улици бр. 11, где је било седиште Друштва и радионица за шивење рубља и одеће сиромашној деци а касније се, као и школа, налазило у Франкопановој улици бр. 19 (данас Ресавска улица).

¹⁷ Налазило се у Поп Стојановој улици бр. 9, а нови дом у Ул. Поп Стојановој бр. 7 подигнут је 1933. од легата и прилога, па је ту смештено и обданиште. У овом објекту се сада налази Вртић „Наша бајка“ у саставу Предшколске установе „Звездара“.

¹⁸ У Београду је постојала Француско-српска школа са забавиштем. Разлоге оснивања овог забавишта и школе Управа Друштва је образложила на следећи начин: „Да би парализали акцију калуђерица које прикупљају нашу имућнију децу у забавиште, основну школу, обданиште и гимназију и васпитавају их у католичком духу ми смо 1928. године отвориле Српско-француско забавиште [...] Године 1930. отворена је код нас и основна школа да се не би нашој деци дала прилика да из нашег Српско-француског забавишта прелазе у њихову основну школу.“ (АЈ, 66-478-755).

¹⁹ Извештај Управног одбора Друштва „Мајка Јевросима“ поднет редовној скупштини на дан 25. марта 1934. године (АЈ, 66-478-755).

издато је 89600 оброка (*Здравље и социјална помоћ у Београду за 1935. и 1936. годину*: 328).

Крајем 1932. у Београду је основано Српско-енглеско-американско забавиште „Чарлс Дикенс” при Српско-американском институту, које је постојало до 1934/35. године. Тада је, уз одобрење Министарства просвете, продужило рад под управом Друштва „Мајка Јевросима”, које га је сместило у своје просторије и старало се о материјалном издржавању.²⁰

Надежда Ацић је била ангажована у активностима Друштва „Мајка Јевросима” у периоду од 1931. до 1935. године. У Српско-француској школи је радила као наставница примењене дечје уметности и цртања и бавила се добротворним радом. После смрти родитеља, становала је у једној соби у Дому Друштва.²¹ Просторије Друштва налазиле су се у непосредној близини Цркве Покрова Пресвете Богородице, па је Надежда помагала сиромашним породицама на овој парохији, чија су деца, већином, похађала обданиште и забавиште Друштва „Мајка Јевросима”.²² У каквим условима су ове породице живеle и са чиме се Надежда на почетку свог рада сусретала сведоче њене белешке: „Како ми Бог не показа постепено страдања и сиротињу, већ ме поведе и отвори ми најпре овакав јад. Као да ме пита – хоћеш ли, можеш ли? Хоћу, а моћ је милост Твоја.”²³ Стамбени услови су били лоши, деца неухрањена, боловала су од заразних болести, нису имала обућу ни топлу одећу. Требало је набавити лекове, водити их код лекара или сместити у болницу, нахранити, обући, обрадовати поклонима за празнике, новчано помоћи... У радионици Друштва су се шиле ствари за децу, прекрајањем одеће или од материјала добијених на поклон, о чему је Надежда уредно водила белешке – од кога је добијен материјал, шта је ком детету сашивено. У Дому „Мајка Јевросима” су се одвијала и предавања намењена мајкама, а држали су их лекари, учитељи, свештеници. У рукописној заоставштини Надежде Ацић из овог периода остале су и белешке из забавишта. Односе се на то како треба поступати са децом и како им прилазити. Међу њима наилазимо на поуке забавиле Милице Малеташки²⁴, која је три деценије раније, пишући

²⁰ Било је под надзором Основне школе „Цар Урош” јер јој је територијално припадало.

²¹ Смештај је плаћала у виду добровољног прилога, унапред, месечно по 200 динара, а храну онако како јој је одређено, по 15 динара на дан (*Одабрани записи и преписка игуманије Ане Ацић*, стр. 126).

²² Благослов за рад Добротворног друштва „Мајка Јевросима” на парохији Цркве Покрова Пресвете Богородице дао је Њ. С. Патријарх Варнава. Исто, стр. 100.

²³ Исто, стр. 121.

²⁴ Милица Малеташки, рођена Суботин (Чуруг, 1878 – Београд, 1964). Учила је у сомборској препарандији, а затим се у Угарској школовала за забавилу. Била је удата за Косту, учитеља

Програм рада за забавишта, као литературу користила и дело Надиног оца, професора Ацића, *Основно васпитање I део*.

У Дневнику срећемо један од бројних примера о томе како се одвијао рад са децом и њиховим породицама. „По жељи г-ђице Даринке Николић, председавајуће Друштва 'Мајка Јевросима', походила сам породицу која је у беди, Софронија Маркова, руског избеглице. Имају шесторо деце [...] Због слабе исхране, деца често оболевају [...] На питање шта им је најпотребније, казала је [мајка] да деца која иду у школу немају обућу и да им је то најважније. Дала сам јој десет динара за прву помоћ. Мада је у великој беди она није нервозна и доста се добро држи. У углу имају икону Спаситељеву.” (*Одобрани записи*: 133)

Надежда Ацић је своју преданост добротворном раду, способност за организацију, искуство и стручност (у Женеви је завршила течај за социјални рад) развијала наредних година у Битољу.

Надежда Ацић као искушеница и васпитачица Дечијег хранилишта „Богдај” у Битољу, око 1935. У позадини се види бунар свете воде посвећен Св. Николи.

Дечје склониште Св. Николе „Богдај” у Битољу

Потреба да се помогне сиромашној, гладној и напуштеној деци у Битољу довела је до отварања Дечјег склоништа Св. Николе „Богдај”. Владика Николај Велимировић је купио једну напуштену турску кућу и позвао Надежду Ацић, која се у то време, 1935. године, бавила хуманитарним радом у Београду.

и педагошког писца. По смрти супруга, после Првог светског рата, прешла је у Београд где је радила у Државном забавишту при Држ. нар. школи „Свети Сава”. Њен Програм рада за српска вериосповедна забавишта је у наставцима објављен током 1904. и 1905. године у листу *Школски одјек*, који је излазио у Новом Саду.

Дневник вођен од самог позива за долазак у Битољ прати свакодневне напоре на организовању ове установе. У свом писму упућеном владици Николају 25. новембра 1935. године обавештава га како се одвијају припреме за отварање Склоништа. Мада није било ни дрва, ни хране, ни судова, надали су се да ће кућа ускоро оживети и прихватити децу. Као охрабрујућу вест јавља да јој је тога дана стигло саопштење Југословенске уније за заштиту деце да је одређено 3.000 динара из Фонда Краља Александра I као помоћ (*Одабрани зајиси*: 228).

Дечје склониште је отворено 1. децембра 1935. године. Прво пријављено дете био је дечак Никола. Крајем децембра је већ било тридесет троје деце. Иако је у званичном називу установе стајало да је то дечје склониште, јер је у складу са тадашњим прописима испуњавало ту улогу, сви су га, по жељи Владике, звали „Хранилиште”.²⁵ Имали су и своју химну, коју је за њих саставио њихов Деда Владика, како су га деца ословљавала.²⁶

У извештају о раду Југословенске уније за заштиту деце за 1935/36. наведен је списак 23 нова члана Уније, а међу њима је било и Дечје склониште у Битољу (*Годишњи извештај за 1935/36*: 232). У Дечјем склоништу је наредних година број деце растао. Већ после две године рада, било их је стотину, обе вероисповести, хришћанске и муслиманске. Првенство су при пријему имала деца без оба родитеља. Већину су чинили ученици основне школе, а затим предшколског узраста и занатски шегрти. Нада Ацић је сматрала да би доцније требало отворити и дечји интернат, али је Владика мислио да је потребније нахранити што већи број битолске деце и збринути их током дана. Иако је почетак рада био у условима крајњег сиромаштва,²⁷ то их није омело да предано наставе своју делатност.

Најпре је требало преуредити простор и прилагодити га смештају деце и особља. То је значило да треба порушити зидове у кући да би се добио простор за трпезарију, озидати пећи да било топлије, направити нове прозоре, окречити, направити дрвени намештај, клупе и столове... Недостатак намештаја и потребне опреме је био изазов да заједничким радом опреме Хранилиште – дечаци су помагали мајсторима да направе намештај, једноставне клупе и столове, девојчице су учествовале у шивењу одеће за штићенике, столњака, завеса, а старије су везле.

²⁵ Овај назив је Нада Ацић користила и за обданишта, што се сазнаје из преписке са обдаништем Друштва „Мајка Јевросима”.

²⁶ Химна „Богдаја”, забелешке Надежде Ацић, 24. децембар 1935. године. Исто, стр. 162.

²⁷ „2. децембар 1935. Први ручак куван позајмили смо астал стојећи око стола ручали. Сутрадан – прва клупа. – *Одабрани зајиси и ирејиска игуманије Ане Ацић*, стр. 226–227.

О томе како би требало да изгледа простор, двориште, па до таквих детаља од ког материјала треба набавити посуђе, била су питања којима се Владика бавио и увек прво о томе разговарао са „сестра Надом”. Купљена су још два имања у непосредном окружењу да би се добио простор за двориште, у коме су биле леје са цвећем и део за игру. Жеља Владике је била да се деца неговањем цвећа навикавају на обавезе, а и простор би био оплемењен, јер су у њему проводили већи део дана. О посуђу је такође бринуо – посуде земљане, а кашике најбоље су дрвене. „Кашика или сребрна или дрвена да буде. Друго све мени није сигурно...”²⁸

У дежурствима, која су трајала две седмице, увек су учествовала по два детета али се нису у исто време смењивала. Сестра Нада је то организовала на следећи начин: свако дете је прве седмице дежурства било помоћник свом другу, а следеће седмице је „уводило у посао” новог дежурног пара. Тако је свако добио прилику да буде помоћник који слуша и учи и организатор који руководи. Дежурства су била по следећем распореду: по две девојчице за цркву, по две за кујну, две за трпезу и два дечака за трпезу.²⁹

Деца су гајила цвеће у врту, помагала у башти и воћњаку, школска деца су се припремала за наставу. Организовани су излети у околину, лети су их водили на купање у оближњој реци (наизменично – једног дана дечаке, а другог девојчице).

О садржају рада са децом Владика се увек интересовао. Деца су, сходно узрасту, учила молитве. Плашећи се да муслиманска деца не буду запостављена, предлагао је да деца уче песмице о природи. Уз препоруку сестра Нади да бира само најбоље, прихватио је да уче и песме Јове Јовановића Змаја. Муслиманску децу су на велике муслиманске празнике водили у џамију. Сестре које су помагале Нади Аџић одводиле су их до џамије, а унутра их је уводио један од мушкараца који је помагао у „Богдају”.

Режим исхране био је монашки и није се јело месо. Објашњавајући начин исхране у Хранилишту, Надежда Аџић је у свом дневнику закључила да је исхрана становништва у Битољу била толико оскудна да су месо и иначе ретко кад имали на својој породичној трпези. Храна се припремала на уљу, а не на свињској масти. И то је било прилагођено исхрани све деце, да не би муслиманска била у нечему ускраћена. Јели су рибу, млеко (Нада је купила козу за „слабуњаву” децу), млечне производе, поврће из своје баште и воће из свог воћњака, јаја (имали су и своју живину). Иако месо није било коришћено у самом Хранилишту, кад год су га добијали од својих

²⁸ Исто, 176.

²⁹ Исто, 198.

дародаваца, деци су паковали да га носе кући или би га поделили најсиромашнијим породицама у Битољу. Сестра Нада је била укључена и у рад сестринства при Храму Св. Благовештења у Битољу, обилазила је сиромашне и болесне и помагала им. Жеља владике Николаја је била да се деца у „Богдају” уче милосрђу, да саосећају са ближњима, да знају да деле са другима оно што имају. Деци је сестра Нада правила пакете, углавном хране, коју су она делила у свом комшилуку, старим особама без материјалних прихода и болеснима. У Хранилишту је било и деце са телесним сметњама и тешкоћама у развоју, али су сви налазили места у овој заједници.

Када је недостатак новца, прибора или хране претио да ће Хранилиште морати да прекине рад, стизала су средства и поклони дародаваца. Највећа помоћ је стигла од Југословенске уније за заштиту деце, из Фонда Краља Александра I, како је то у извештају забележено, „у најкритичнијим тренуцима”. Сем прилога послатог када је започињао рад Дечјег склоништа, помоћ је упућена кад се број деце, после годину дана рада, знатно увећао, а трећи пут „када се стало због недовољних средстава са довршавањем трпезарије и кујне”.³⁰ Помоћ је стигла и од патријарха Варнаве приликом његове посете Битољу, од Министарства просвете, Министарства социјалне политике и народног здравља, Жичке епархије.

Средина је повољно прихватила рад Хранилишта. Помагали су и дародавци из Битоља, који су у појединим случајевима желели да остану анонимни. Дешавало се да у двориште, преко ноћи, оставе потребан прибор за јело или друго што је тада било потребно. Рођаци и сарадници Надежде Ацић слали су помоћ из Београда. Тако је у Дневнику детаљно забележено шта су од одеће послала деца из Подмлатка Црвеног крста при Основној школи Краља Александра из Београда, затим донације Руже Поповић (Надине ујне, чланице Друштва „Српска мајка”) и Јелене Најдановић (пријатељице, чланице Друштва „Мајка Јевросима”), тканине из фабрике Ристића, из Ниша (Надиних кумова)... Упорност особља у Хранилишту доприносила је да се пронађу и нови дародавци, посебно када се приближавао неки хришћански празник, па је требало направити поклоне деци.

У Битољу је постојао француски интернат католичких сестара, у коме су била смештена и сиромашна деца православне вере. Хранилиште „Богдај” је настојало да добије средства и обезбеди смештај и тој деци, па је најпре прихваћено осам девојака из француског интерната, а Министарство просвете

³⁰ Први износ је био од 3000 динара, а друга два по 2000 динара. Извештај двогодишњег рада Дечјег склоништа Св. Николе „Богдај” у Битољу који је Надежда Ацић приложила донаторима – Југословенској унији за заштиту деце, Битољ. 26. новембар 1937. (Исто, стр. 245–247). Извештај је објављен у часопису *Народни њогмладак*, 1938, св. 1–2, стр. 119–120.

је 1940. дозволило значајна средства за проширење смештаја.³¹

Дечје склониште Св. Николе „Богдај” је у окупираном Битољу морало да престане са радом. По благослову владике жичког Николаја, половином 1941. године Надежда Ацић креће са сестрама за Србију, где оснива Дечје склониште Св. Николе при цркви у Трстенику 5. јануара 1942. године. Рад је започет и раније, крајем 1941. године, после масовног стрељања у Краљеву. Ова дечја установа је, за разлику од претходне, била интернатског типа. У њој су била смештена деца без родитеља, која је нису заборавила када су одрасла и са којом је Надежда одржавала везу и по одласку у манастир. Њене духовне сестре које су помагале у Склоништу и једна од девојчица следиле су је и на монашком путу.

Проучавајући делатност хуманитарних друштава на плану дечје заштите, двадесетих и тридесетих година прошлог века, можемо да се упознамо са бројним примерима пожртвованог рада њихових чланова, али рад Надежде Ацић је јединствен пример. Упркос крхкој физичкој конституцији и нежном здрављу, није себе штедела физичких напора. Потпуно себе посветити другима за њу је значило распродати наслеђену непокретну имовину да би се новац уложио у рад установа за дечју заштиту и сва своја новчана примања користити да би се помагало сиромашнима и „невољнима”. Изнад свега, увек са духовном радосћу прилазити сваком послу, што је и оне који су били у њеној близини подстицало на добротворни рад.

³¹ Одлука министра просвете Божидара Максимовића о додели 8000 динара (од тражених 10 000) на име помоћи деци, од 22. фебруара 1940. године (АЈ, 66-225-473). Главна контрола је одобрила исплату 5. априла 1940. год; допис упућен из Општег одељења, рачуноводству Министарства просвете, 7. јуна 1940. године, а 12. јуна је уследила наредба за исплату (АЈ, 66-556-864). У Извештају Југословенске уније за заштиту деце постоји податак да је исте године Дечјем хранилишту послата и помоћ из Фонда Краља Александра I у износу од 3000 динара (*Народни погмладак*, 1941, св. 3–4, стр. 102). Пошто у списима Надежде Ацић нисмо нашли податак о томе, не можемо поуздано да тврдимо да ли је тај новац и стигао.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Архив Југославије

Фонд Министарства просвете – 66

Фонд Двора Краљевине Југославије – 74

Штампана грађа

Видаковић (1937): Слободан Ж. Видаковић, Комунална заштита деце, *Народни њогмладак*, св. 3–4, 182–225.

Видаковић (1939): Слободан Ж. Видаковић, Заштита деце у Југославији (од 1918. до 1938), у: Милић Р. Мајсторовић (ур.), *Педагошка Југославија 1918–1938*, Педагошка библиотека, св. 9, Београд: Југословенско учитељско удружење, 216–246.

Гајић (1937): Марија Гајић, *Прве бразде на комуналној заштити деце Београда*, Београд: Књижара С. Б. Цвијановић.

Годишњи извештај (1935): Годишњи извештај Главног одбора Југословенске уније за заштиту деце за време од 1. децембра 1934. године до 1. новембра 1935. године, *Народни њогмладак*, св. 3–4, 125–135.

Годишњи извештај (1936): Годишњи извештај Главног одбора Југословенске уније за заштиту деце за год. 1935/36, *Народни њогмладак*, св. 3–4, 229–242.

Дечја повеља, *Народни њогмладак*, 1940, св. 5, стр. 206–208.

Закон о заштити деце и младежи, *Службене новине Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1922, бр. 161, 1–4.

Закон о народним школама. Са свима уредбама, правилима и правилницима за њихово извршавање. Друго издање, *Збирка закона њрошумачених судском и административном њраксом*, издаје др Гојко Никетић, св. 158, Београд: Издавачко и књижарско предузеће „Геца Кон А. Д.“, 1935.

Здравље и социјална њомоћ у Београду за 1929. њодину, Београд: Библиотека Општине града Београда, св. 13, 1935.

Здравље и социјална њомоћ у Београду за 1935. и 1936. њодину, Симић, Т. (ур.), Београд: Дирекција за здравствено и социјално старање општине београдске, 1937.

Лазаревић (1927): Васа Лазаревић, *Социјално старање у Београдској оиштини*, Београд.

Младеновић (1923): Војислав Младеновић, Дечје питање, *Социјални њрејорођај*, Службени орган Министарства социјалне политике, год. III, бр. 6, 341–350.

Одабрани записи (2003): *Одабрани записи и њрејиска ићуманије Ане Аџић. Пућ ођ њризива до Божијеј ућодништва*, приређивачи Сестринство Манастира Враћевшница и Оливер Ђорђевић, Библиотека „Свети Ђорђе“, Манастир Враћевшница, Горњи Милановац.

Љиљана Станков, Свети посао, са пуно љубави и душе – добротворни рад Надежде Аџић...

Опис установа и упутства за сараднике Државне заштите деце и младежи, *Народни њодмладак*, 1921, св. 2, 98–105.

Поповић (1922): Милош Ђ. Поповић, Заштита деце – припрема за решавање социјалних питања, *Нова Европа*, књ. IV, бр. 8, 231–234.

Пословник Државне заштите деце и младежи од 1. октобра 1919. године, *Социјални њрејорођај*, 1921, бр. 6–7, 153–156.

Правилник о уређењу Одељења за заштиту деце и младежи од 1. октобра 1919. године, *Социјални њрејорођај*, 1921, бр. 6–7, 151–153.

Резолуција примљена на Првом конгресу Југословенске уније за заштиту деце у Београду, 30. новембра 1935. године, *Народни њодмладак*, 1940, св. 5, 206–208.

Уредба о оснивању Државног одељења за заштиту деце и младежи од 5. фебруара 1919. године, *Социјални њрејорођај*, 1921, бр. 6–7, 151

Ljiljana Stankov

Preschool Teacher Training College
Šabac

SACRED VOCATION, FILLED WITH LOVE AND PASSION – NADEŽDA ADŽIĆ'S CHARITABLE WORK IN BELGRADE AND BITOLJ

Summary: The paper deals with charitable work of Nadežda Adžić at the Patriotic-educational society "Majka Jevrosima" in Belgrade and the Children's shelter "St. Nicolas Bogdaj" in Bitolj, during the 1930s. A brief outline of the system of governmental child protective services between the two world wars is given as well. The system was characterised by a series of weaknesses – there was no coordination between the key elements, government funding could not cover the costs of the services and the jurisdiction was divided between several ministries. Therefore, charitable societies were obliged to manage by themselves. They were facing a number of difficulties and problems – the population was living in poor sanitary conditions, there was a constant lack of food resulting in illness and a high mortality of children, particularly at a young age. The members of these societies had to work hard to overcome the imperfections of the system. Nadežda Adžić's charitable work is unique in many ways. Strict and demanding to herself, she rejected all her material possessions, which she considered to be a burden. Driven by love for all human beings, she found the meaning of her existence in helping others, particularly children, and devoted herself fully to it.

Keywords: charitable work, child protective services, kindergartens, children's shelters, children's food providing centers.

Дејан Танић

Историјски архив „Средње Поморавље”
Јагодина

УДК 316.73(=163.41:=161.1(091)
930.85(497.11:470)(091)

КЉУЧНИ МОМЕНТИ СРПСКО-РУСКИХ КУЛТУРОЛОШКИХ И ДУХОВНО-ИДЕОЛОШКИХ ПРОЖИМАЊА ОД СВЕТОГ САВЕ ДО ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

Апстракт: У оквиру комплексних и свеобухватних српско-руских односа, током читаве историје, културолошки и духовно-идеолошки аспект заузима значајно место. Он је одредио, у великој мери, суштину културног, националног и цивилизацијског идентитета Срба и Руса, формирајући притом својеврсну надградњу европске православне цивилизације. Континуитет поменутих односа постоји још од 12. века, а најснажнији интензитет имао је у периоду од 14. до 16. века, затим током прве половине 18. века и после Првог светског рата, тачније током 20-их и 30-их година 20. века.

Кључне речи: Србија, Русија, цивилизација, култура, духовност, идеологија, црква, манастири, култови, традиција, прожимања.

Суштина и садржај српско-руских односа током историје много су комплекснији и значајнији него што се то представља у широј јавности. Постоји навика да се српско-руски односи и везе посматрају само кроз политичку призму (у најширем смислу те речи), док се о њиховом сложеном, *цивилизацијском значају*, много мање води рачуна. Поред свог (без сумње) изузетног утицаја на свеукупан процес приближавања, упознавања и узајамног помагања (на свим пољима) Срба и Руса, поменути односи на одређен начин утицали су и на неке историјске процесе од ширег (европског) значаја.

Изградња и функционисање свеобухватних српско-руских односа допринели су уобличавању и надградњи нечега што можемо назвати *истиним крилом* паневропске цивилизације, *евројском православном цивилизацијом* или цивилизацијом *Византијској комонвелта*.¹ Кључну и најважнију

¹ Овај термин (Византијски комонвелт) први је употребио руски историчар Димитриј Оболенски.

Св. Владика Николај охридски и жички даје благослов Надежди Ацић и деци из „Богдаја”. Цртеж сестара из манастира Враћевшнице, 2003.

улогу у читавом овом процесу одиграла је Српска православна црква, односно српско свештенство и монаштво, нарочито у дугом периоду турске доминације, када није постојала српска држава и када је Црква (Пећка патријаршија) била *једина институција* српског народа. Међутим, интензивни

духовно-културолошки односи између Срба и Руса започети су много раније, у времену када је почела да се развија држава Немањића.

По писању монаха Теодосија, млади Растко Немањић је на Свету Гору отишао заједно са једном руским монахом. Да је овај податак вероватно тачан говори чињеница да је син Стефана Немање свој монашки живот започео у руском манастиру Светом Пантелејмону (Стари Русик).² Почетак духовног сазревања, под утицајем Руса, будућег оснивача самосталне српске цркве изражава одређену симболику у свеукупним српско-руским односима. Оснивањем Хиландара појачале су се везе између српских и руских монаха на Светој Гори, али и везе између владара династије Немањића и руских светогорских духовника. Српски средњовековни владари, почев од Стефана Немање, поклонима су помагали руске манастире на Светој Гори, али и у Русији. У време татарске доминације над руским земљама (од средине 13. века) ова помоћ била је више него драгоценост за руско духовништво. Српски архиепископ Данило II истицао је дарожљивост краља Драгутина према руским црквама, манастирима и великом кнезу московском Василију I Јарославичу (1271–1276).³ Цар Душан био је ктитор руског манастира Св. Пантелејмона (на Светој Гори), а у повељи кнеза Лазара, намењеној истом манастиру, где стоји „[...] да имају Руси цркву ту и села”, потврђивала су се раније стечена права на Цркву Светог Спаса у Хвосну (Метохија).⁴ Удовица кнеза Лазара, кнегиња Милица, поклонила је простране земљопоседе (1395) поменутом руском манастиру Св. Пантелејмона.⁵

Свакако најбитнија димензија српско-руских односа у то време било је културолошко прожимање, које је довело до унапређења културе и духовности, како у Србији тако и у Русији. Утицај старе руске књижевности био је видљив у делу хагиографа Доментијана *Житије Светио Симеона* (1264), које је било написано по узору на ранија српска житија, али и по узорима са руских простора. Као књижевни извор за *Житије Светио Симеона* Доментијан је користио *Слово о закону и благодати*, класично дело старе руске књижевности из 11. века, које је написао митрополит кијевски Иларион.⁶ Међутим, много су израженији били српски, односно јужнословенски (српско-бугарски) утицаји на руску културу, на прелазу из 14. у 15. век. У то време,

² Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, I, Београд, 1991, стр. 54, 374.

³ Исто, стр. 374.

⁴ Никола Поповић, *Србија и царска Русија*, Београд, 1997, стр. 7; Алексије Јелачић, *Русија и Балкан – преглед политичких и културних веза Русије и балканских земаља 1066–1940*, Београд, 1940, стр. 10.

⁵ Никола Поповић, наведено место.

⁶ Димитрије Богдановић, *Српска књижевност на путевима самосталног стварања, у: Историја српског народа*, I, Београд, 1994, стр. 338.

на Балкану и у руским земљама одвијала су се два различита историјска процеса. Московска кнежевина постепено се ослобађала татарске доминације и наговештавала свој будући снажни економски и политички успон. Насупрот томе, на Балкану, било је само питање времена када ће турски освајачи потпуно покорити остатке Византије и Србије. Простор Бугарске био је потпуно освојен падом *Видинској царства*, 1396. године. Склањајући се од турске најезде, многи учени монаси из Грчке и Бугарске нашли су уточиште у Србији, дајући нов, снажан подстрек развоју њене културе.

Грчки монаси донели су у Србију *исихастички мистицизам*, чија је суштина била да се нађе непосредан лични пут до Бога, кроз *аскетску дисциплину шела и нему молићву духа*.⁷ У политичко-верско-идеолошком смислу, исихасти су заговарали жестоку борбу против „[...] свега што није православије”.⁸ Пренет из Византије на српско тло, исихазам је подстицао борбу против Турака у име „виших циљева православне хришћанске цивилизације”.⁹ Преношење исихастичког учења са Балкана (од стране грчких, српских и бугарских монаха) у руске земље било је изузетно важно за даљи развој руске културе и духовности, али и за стварање московске (руске) *државне идеологије*. Руско монаштво било је најснажнији фактор духовног и политичког окупљања руских земаља око Москве. Такозвани *Други јужнословенски утицај*¹⁰ на руску културу (крај 14. и прва половина 15. века) представљао је, у ствари, преношење исихастичког културног израза из Србије и Бугарске у Русију. Исихазам је ојачао, између осталог, борбеност и упорност Руса у дуготрајном сукобу са неверницима – Татарима и Литванцима.

Најзнаменитија личност „другог јужнословенског утицаја” у руској култури, пре свега књижевности, био је Пахомије Логотет или Пахомије Србин. Он је дошао у Русију са Свете Горе, 1430. године. Краће време провео је у Новгороду, а најдуже се задржао у Тројицко-сергијевском манастиру крај

⁷ Džems Bilington, *Ikona i sekira – Istorija ruske kulture, jedno tumačenje*, Beograd, 1988, str. 73. У Византији су исихастама називали калуђере који су водили строг пустињачки живот у потпуној повучености и тишини. У 14. веку исихазам је добио карактер једне посебне мистичко-аскетске струје, чији је далеки претеча био Симеон Нови Богослов, знаменити мистичар 11. века. Оснивач позновизантијског исихастичког покрета био је калуђер Григорије Синаит, који је 30-их година 14. века обишао византијске земље проповедајући своје мистичко-аскетско учење, које је наишло на велики одјек, нарочито на Светој Гори. О томе опширније: Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1959, стр. 476–478.

⁸ Димитрије Богдановић, Српска књижевност после Косова, у: *Историја српског народа*, II, Београд, 1994, стр. 132.

⁹ Исто.

¹⁰ Под „првим јужнословенским утицајем” подразумевао се процес преношења, са Балкана, словенске (хришћанске) писмености и њено прихватање од стране Руса, крајем 10. и почетком 11. века.

Москве, где је напорно радио на преписивању и прерађивању старих руских житија и писању нових, сасвим оригиналних, хагиографских, химнографских и панегиричких састава.¹¹ Поред великог броја прерађених, написао је два оригинална житија – *Житије Кирила Белоозерског* (1462) и *Житије архиепископа новгородског Јевтимија* (1458).¹²

Пахомије је знатно проширио локалне оквире руске хагиографије, уношењем *српског концепта житија* и успоставио *сверуске култове*, који су снажно утицали на духовно, културно и политичко јединство Руса. Поред српског концепта житија, Пахомије је у руску књижевност унео и исихастичку поетику и мистику, односно дух *универзалног византизма*, који је изградио *виши степен сверуског културног јединства*. Византијско-српски културни утицај и исихастичка мистика у руској књижевности допринели су бржем уобличавању московске (руске) *државне идеологије*. Дело које се приписивало Пахомију – *Повести великих кнежева владимирских у Великој Русији*, било је много преписивано и читано широм руских земаља и подстицало је Русе да себе сматрају *јединим наследницима* Византије (Источног римског царства – првог и најважнијег у читавој хијерархији хришћанских држава).¹³

Поред културних веза, које су имале и јак идеолошки карактер, један значајан догађај додатно је утицао на зближавање руске државе и цркве са српском црквом и монаштвом. Пропадање Византијског царства и све снажније турско присуство на Балкану угрожавали су опстанак православља у југоисточној Европи. Користећи веома тежак положај Цариграда, католички Запад је све чешће и безобзирније вршио притисак у правцу успостављања уније између Источне и Западне цркве. Очекујући више него неопходну помоћ (војну, финансијску и сваку другу) за борбу против Турака, византијски цар Јован VIII Палеолог био је спреман да попусти и пристане на унију са Римом. Заједно са васељенским патријархом и многим црквеним великодостојницима, византијски цар је отпутовао у Италију, на Сабор који је требало да озваничи унију. У Фиренци, 6. јула 1439. године, проглашено је „јединство хришћанских цркава”.

Српска православна црква није послала своје представнике на Сабор у Фиренци, али Московска митрополија јесте. У то време, на челу руске цркве

¹¹ Димитрије Богдановић, Српска књижевност између традиције и хронике свог времена, у: *Историја српског народа*, II, стр. 500.

¹² Ј. Орлов, Пахомије Србин и његова књижевна делатност у Великом Новгороду, *Прилози КИФ* 36, Београд, 1970, стр. 214–238.

¹³ D. Bilington, наведено дело, стр. 80; О питању места које је Византија заузимала у хијерархији хришћанских држава, опширније у: Георгије Острогорски, *Византијски систем хијерархије држава*, Сабрана дела Георгија Острогорског, V, Београд, 1968–1970, стр. 238–262; Исти, *Византијски цар и светски хијерархијски поредак*, Сабрана дела Георгија Острогорског, V, стр. 263–277.

(Московске митрополије) налазио се митрополит Исидор (пореклом Грк).¹⁴ Реакција московског великог кнеза Василија II Васиљевича „Тамног“ (1425–1462) била је жестока. Одмах је уклонио Исидора са митрополитског положаја и затворио га у манастир. Овим чином Московска Русија постала је практично независна (у црквеним пословима) од Васељенске патријаршије. Од тог времена, Русија је сама бирала своје митрополите.¹⁵

Оспоравајући на овај начин вођство Цариграда у православном свету, Русија је практично истакла своју жељу и способност да замени Византију. Одбацујући „фирентинску унију“, 1439. године, московска држава и црква нашла се, заједно са Српском православном црквом, на истом „фронту“ борбе против ширења римокатоличког утицаја. Угрожени османском најездом, али и католичким притиском, Срби и други православни народи југоисточне Европе почели су све више да се окрећу Московској Русији, као православној држави у успону, видевши у њој (у државном и религијском смислу) једину замену за скоро већ мртво Византијско царство.

Бежећи испред турског освајања, српски и грчки монаси склањали су се у Русију, све више подстичући идеју о Русији као наследници Византије. Поред тога, монаси са Балкана донели су и идеју о чврстом савезништву духовника и владара. То је још више оснажило положај руског монаштва, које је већ било главни фактор одржавања верског и политичког јединства Русије. Руски монаси су московску државу доживљавали као „религијску цивилизацију“, чији је апсолутни господар – *велики кнез*.¹⁶ Подршка монаха била је неопходна за било какву делотворну власт. Сви московски владари саветовали су се са духовницима, тражили материјалну помоћ и благослове пре било каквог војничког или политичког потеза и поклањали велике земљишне поседе манастирима на новоосвојеним територијама. Заузврат, манастири су великом кнезу Московије прибављали превасходно важну – „ауру светости“.¹⁷

Из свега наведеног може се закључити да је московска (руска) државна идеологија била, заправо, монашка творевина, али не само руских монаха. Руски духовници су само прихватили, проповедали и прилагођавали својим условима све оне идеје и учења која су им доносили српски и грчки монаси. Они нису само помогли, већ су иницирали и кроз проповеди и књижевност (Пахомије Србин) кодификовали основну идеју о Москви као *Трећем Риму*. Најава озваничења ове идеје било је венчање, 1472. године, великог кнеза

¹⁴ Георгије Острогорски, *Историја Византије*, стр. 521–522.

¹⁵ Miroslav Brandt, *Ruske zemlje od XII stoljeća do Ivana Groznog*, Zagreb, 1962, str. 600–601.

¹⁶ Dž. Bilington, наведено дело, стр. 88.

¹⁷ Исто.

Ивана III (1462–1505) са Софијом Палеолог, нећаком последњег византијског императора.¹⁸ Велики кнез Иван III у своје владарске инсигније уводи тзв. *царски њечаш са двојлавим орлом* (обележје византијских императора из династије Палеолог),¹⁹ као и византијске церемоније на свом двору.²⁰ Крајем XV века (1492. године), московски митрополит отворено је позвао кнеза Ивана III да се прогласи за „цара свих хришћана”.²¹ Његовом наследнику, Василију III, било је упућено писмо, 1511. године, од стране монаштва манастира Светог Елеазара код Пскова (монаси са руског севера били су највеће присталице исихазма и противници „Латина”), у ком је отворено формулисана идеја о Русији као јединој наследници Византије: „У васколицом свету ти си једини Цар хришћана [...] Почуј ме, побожни Царе, сва хришћанска краљевства стекла су се једино у теби. Два Рима су пала, трећи стоји, четвртога бити неће.”²²

До коначног уобличења *московске државне идеологије*, али и њеног усложњавања и надградње, услед појаве неких значајних нових елемената, доћи ће за време владавине првог руског цара, Ивана IV Васиљевича (Грозног). У том завршном процесу кодификације и обогаћења руске државотворне идеје (Руско царство – *наследник Византије*, Москва – *Трећи Рим*) српски духовници и српска традиција заузимали су посебно место. Нарочито важан елемент поменутог процеса изградње руске државне идеологије представљало је преношење и неговање култова српских светитеља у руској средини. Светогорски монах Исаија донео је у Русију, 1517. године, Теодосијево *Житије Светиої Саве* и поклонио га великом кнезу Василију III (1505–1533).²³ Многи преписи *Житија* сачувани су у руским библиотекама, што јасно сведочи о великој популарности овог хагиографског дела у Русији, али и о томе да се од прве половине 16. века на руским просторима доследно неговао *култ Светиої Саве*.²⁴ Иначе, *Крмчија (Номоканон – зборник закона)* Светог Саве била је позната и преписивана у Русији још током 13. века, а „рани култ” Светог Саве био је присутан на руским просторима још од прве половине 15.

¹⁸ Исто; Павле Миљуков, *Историја Русије*, Београд, 1939, стр. 109.

¹⁹ Dž. Bilington, наведено дело, стр. 82.

²⁰ П. Миљуков, наведено дело, стр. 109–110.

²¹ Исто.

²² Dž. Bilington, наведено дело, стр. 81–82.

²³ Љубомир Стојановић, *Стари српски записи и написи*, I, Београд, 1982, стр. 131, бр. 429.

²⁴ Сретен Петковић, *Свети Сава Српски у старом руском, румунском и бујарском сликарству*, Међународни научни скуп „Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање”, Београд, 1979, стр. 357–358.

века.²⁵ Међутим, у време владавине „Првог Цара и Самодршца Сверуског”, Ивана IV Васиљевича „Грозног” (1547–1584), култ Светог Саве (али заједно са њим и Светог Симеона) далеко је превазишао канонску димензију и постао је један од *главних идеолошких стубова* Руског царства.

Широко теолошко образовање цара Ивана Грозног, обogaћено јосифитичким учењем у младости, под утицајем московског митрополита Макарија, створило је основу за његово специфично поимање владаоачеве улоге. Ако се томе дода и идеја *Трећеј Рима*, постаје сасвим јасно каквом идеалу је тежио први руски цар. У складу са религијским карактером руске цивилизације, Иван Грозни је стварао снажну верску државу – *Трећи Рим* и *Нови Израил*²⁶ истовремено, са аутократором, владаром-монахом на челу. Култови Светог Саве и Светог Симеона (Стефана Немање) савршено су се уклапали у идеју истицања хришћанске (православне) универзалности новог Царства, али и у Иванову намеру да истакне узор „владара-монаха”, који су на јасан начин симболисали Стефан Немања и његов син. То је посебно истакнуто у ликовној представи Св. Саве и Св. Симеона у Архангелском сабору московског Кремља, гробној цркви руских владара. Иако је овај храм саграђен почетком 16. века, за време владавине Ивановог оца, Василија III (1505–1533), иконе у њему насликане су тек 1564–65. године, дакле у време владавине Ивана Грозног.²⁷

Свети Сава је два пута насликан у Архангелском сабору. На једном месту представљен је као светитељ (у олтарском простору), заједно са другим православним светитељима и руским архијерејима.²⁸ Међутим, још једна његова икона налази се у зони намењеној владарским претходницима цара Ивана.²⁹ Објашњење се може потражити искључиво у идеолошкој позадини стварања ове ликовне представе. Из низа ликова руских владара издвајају се четири лика који не припадају руској владарској лози. То су византијски цар Михаило VIII Палеолог, Свети Симеон, Свети Сава и кнез Лазар.³⁰ Сасвим је јасно због чега је истакнут лик византијског цара Михаила VIII Палеолога. Његовим представљањем у низу владара-претходника цара Ивана Грозног Русија се истиче као наследник Источног римског царства, не само по религијској и идеолошкој, већ и по династичкој основи. Наиме, нећака последњег

²⁵ Исто, стр. 358.

²⁶ „Нови Израил” – верска држава „изабраног” народа.

²⁷ С. Петковић, наведено дело, стр. 362–364

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

³⁰ Сретен Петковић, Иван Грозни и култ кнеза Лазара у Русији, у: *О кнезу Лазару*, саопштење са научног скупа у Крушевцу 1971, Београд, 1975, стр. 312–318.

византијског цара, Софија (Зое) Палеолог, била је баба по оцу Ивана Грозног, па је тако руски цар представљао далеког потомка Михаила VIII, родоначелника династије Палеолог. Генеалогски разлози постојали су и за присуство ликова српских светитеља – Св. Саве, Св. Симеона и кнеза Лазара. Поменута принцеза Софија Палеолог била је потомак Теодоре Немањић, сестре српског цара Стефана Душана, док је кнез Лазар био генеалогски повезан са руским царем преко српске властелинске породице Јакшић. Баба по мајци Ивана Грозног била је Ана Јакшић (удата Глинска). Осим тога, постојала је и генеалогска повезаност између Немањића и Лазаревића преко кнегиње Милице, која је била потомак Немањиног сина Вукана.³¹ Међутим, од генеалогских разлога неупоредиво је била важнија духовна и идеолошка суштина представљања српских светитеља у гробној цркви руских владара.

Присуство ликова Светог Саве и Светог Симеона представљало је пример јединства државе и цркве (вере и власти) и њиховог упоредног настајања. Они су на јасан начин симболисали идеал *владара-монаха* (владара једне религијске цивилизације), коме је тежио Иван Грозни. Поред тога, династија Немањића понела је и царску титулу, односно, претендовала на наслеђе Византије (Стефан Душан). Постоје мишљења да је српска средњовековна држава, заправо, била узор по коме је Иван Грозни желео да организује своје царство.³² Истицање ликова Св. Саве и Св. Симеона у Архангелском сабору заокруживало је духовно-идеолошки концепт повезивања руског владара са другим владарским (царским) кућама, јер је у себи обједињавало оба кључна елемента надградње руске државне идеологије – *Трећи Рим* и *Нови Израил* (Универзално царство и религијску цивилизацију).

Попут култова Св. Саве и Св. Симеона, и култ Светог кнеза Лазара носио је снажну духовно-идеолошку поруку. Мученичка смрт кнеза Лазара, односно војевање за праву веру и жртвовање у тој борби (*Царство небеско*), савршено се уклапало у религијски елемент (*Нови Израил*) руске државне идеологије. Тиме је био истакнут пример хришћанског владара спремног и на највећу жртву.³³ Житије Светог Саве и повест о Косовском боју (у писаној и ликовној форми) били су представљени и у *Лейшойисном своду*, великој историји света, односно својеврсној *енциклопедији светске и руске историје*.

³¹ Раде Михаљчић, Кнез Лазар и обнова српске државе, у: *О кнезу Лазару*, саопштење са научног скупа у Крушевцу, 1971, стр. 4; Исти, *Лазар Хребељановић, историја – култ – предање*, Београд, 1984, стр. 14–15.

³² Бељакова-Шчапов, *Традиција Светиої Саве Српскої у Русији*, Међународни научни скуп „Свети Сава у српској историји и традицији”, Београд, 1998, стр. 365; Dž. Bilington, наведено дело, стр. 79.

³³ О настанку култа кнеза Лазара у Русији опширније у: Ф. Кемпфер, Почетак култа кнеза Лазара, *О кнезу Лазару*, саопштење са Научног скупа у Крушевцу 1971, стр. 265–269.

Ово грандиозно дело, започето у време владавине Ивана Грозног, на коме је радило око 40 преписивача и минијатуриста више од три деценије, требало је да прикаже све значајне личности и догађаје, од настанка света до 16. века.³⁴ У *Лейојисном свогу* живот Св. Саве представљен је на 61 листу, са чак 122 минијатуре.³⁵ Поређења ради, најопширнији циклус о Св. Сави у српском иконосликарству (Хиландар, 1622. године) има само 29 сцена.³⁶ Повест о Косовском боју у *Лейојисном свогу* представљен је на пет листова, са девет минијатура.³⁷ Поред Св. Саве и Св. кнеза Лазара, у *Лейојисном свогу* били су представљени животописи још двојице српских светитеља – Светог Стефана Дечанског и Светог Арсенија (Савиног наследника).³⁸

Период владавине Ивана Грозног (1547–1584) неоспорно представља врхунац дотадашњег културолошког и духовно-идеолошког прожимања Срба и Руса. Већ у наредној епохи, током читавог 17. и почетком 18. века, српско-руски односи, тачније односи Српске православне цркве и руске државе, попримиће сасвим другачији, *јолићичко-дипломатски* карактер. То је било и разумљиво, због чињенице да је Српска православна црква (обновљена Пећка патријаршија 1557. године) била *једина инститиуција српског народа* и да је морала да замењује српску државу, не само у цивилизацијском и идеолошком, већ и у политичко-дипломатском сегменту, кључном за опстанак српског народа.³⁹ У готово свим ратовима које су хришћанске силе водиле против Османског царства, од прве половине 16. века па надаље, Српска православна црква била је политички фактор са којим се преговарало у циљу подстицања српског народа да подиже устанке против Турака. Поред тога, српски патријарси су и у мирnodопским временима успостављали политичко-дипломатско-обавештајне односе са спољним светом, нарочито са православцима на истоку Европе – Румунима (Власима, Трансилванцима, Молдавцима), Белорусима, Малорусима (Запорошким козацима) и Русима. Само током 17. века историјски извори забележили су више од стотину одлазака монаха из разних српских манастира у Русију, наводно „по милостињу”, односно по материјалну помоћ. У ствари, српски монаси су преносили у Русију значајне информације политичке природе из крајева (српских) одакле су долазили, али и из крајева кроз које су пролазили

³⁴ С. Петковић, наведено дело, стр. 313.

³⁵ Исти, *Свети Сава Српски...*, стр. 364–365.

³⁶ Исто.

³⁷ Ф. Кемпфер, наведено дело, стр. 265–269.

³⁸ С. Петковић, *Иван Грозни и култи кнеза Лазара*, стр. 314.

³⁹ О дипломатском деловању Српске православне цркве опширније у: Дејан Танић, *Дипломатска активност Српске православне цркве у XVII веку*, *Баштиник*, 6, Неготин, 2002, стр. 67–97.

(Мађарска, Пољска, Влашка, Молдавија, Ердељ, Бела Русија, Мала Русија – Украјина, итд.) на путу до руске границе. На тај начин је стваран континуиран проток свих важних (пре свега – политичких) информација на простору Балкан – Средња Европа – Источна Европа – Руско царство.⁴⁰

Обнова успостављања снажнијих културолошких (тачније културно-просветних) и духовних веза Срба и Руса наступила је у првој половини 18. века. За разлику од периода 12–16. века, када је српски културно-духовно-идеолошки утицај на Русе био доминантан, сада је културни (културно-просветни) утицај кренуо са руске стране. Он се одразио пре свега на верски живот, просвету и језик, најпре код Срба у Хабзбуршкој монархији (преселих у разним великим сеобама, од краја 15. века па све до 1690. и 1737. године), а потом и код Срба у Турском царству.

Посебно значајне догађаје у нововековној српској историји представљају две велике сеобе Срба у Хабзбуршку монархију – прва 1690. године, под вођством патријарха Арсенија III Чарнојевића и друга, 1737. године, коју је водио патријарх Арсеније IV Јовановић Шакабента. Ове сеобе означиле су почетак једног новог историјског процеса – премештања тежишта српске духовности (поред демографског померања) и културе на север, у Подунавље и средњу Европу. Основана су нова, снажна српска црквена средишта, која су представљала не само центре српске духовности, већ и нова изворишта политичко-идеолошких напора Српске православне цркве у циљу обнављања српске државотворне идеје.⁴¹ Поред тога, концентрација значајног дела српског народа и духовништва у средњој Европи учинила је Србе не само географски ближим европским центрима моћи, пре свега Бечу, већ је утицала и на снажније српско присуство на европској политичкој и културној позорници током читавог 18. века. На пример, Срби су постали стратешки значајан фактор у међусобним односима Хабзбуршке монархије и Руског царства.⁴² У складу с тим, српски народ и црква још више су оснажили своју улогу (коју су имали већ вековима) у односима хришћанских сила и Турске. Поред тога, пресељењем великог дела српског народа и свештенства на нове просторе (Хабзбуршка монархија) сачувана је независност Српске православне цркве (*Крушедолска*, касније *Карловачка митрополија*), јер су Турци укинули Пећку патријаршију 1766. године, тако да су сва подручја јужно од Саве и Дунава потпала под верску јурисдикцију Грка (Васељенска

⁴⁰ О томе опширније у: Дејан Танић, *Руско царство и Српска православна црква 1557–1766*, Ниш, 2013, стр. 83–140.

⁴¹ Дејан Танић, *Стварање нововековне Србије 1815–1835*, у: *Симпосион – Два века Сшаре цркве у Јагодини* (зборник радова), Јагодина, 2017, стр. 33.

⁴² Оваква позиција Срба допринеће развоју културно-просветног и духовног прожимања Срба и Руса у наредном периоду.

патријаршија). Једину српску институцију сачували су свештеници, који су на просторима Паноније и Подунавља створили нове центре српског духовног и црквеног живота, ван домашаја турске државе и Васељенске патријаршије. Међутим, у Хабзбуршкој Монархији српска црква и народ суочили су се са новим искушењима и притисцима у облику католичког прозелитизма и спречавања развоја православне културе. Поред католичких црквених, и аустријске световне власти вршиле су снажан притисак на Србе у циљу њиховог покатоличења или унијаћења. С друге стране, ситуацију је погоршавало материјално сиромаштво и неукост српског свештенства.

Образовање српског православног свештенства, пребеглог из Турске за време великих сеоба, било је веома оскудно. Често је једва било довољно за обављање основних црквених дужности.⁴³ Услови за образовање православних свештеника били су веома лоши. Није било ни школа за свештенике ни наставника. Недостатак потребних књига био је стални проблем Српске православне цркве. Хабзбуршка држава није дозвољавала отварање српских штампарија у очекивању да ће то сломити отпор Српске православне цркве и широм отворити врата унији.⁴⁴ У таквој ситуацији, Срби нису имали другог избора већ да се још чвршће повежу са Русијом. Дуга традиција односа Српске православне цркве са руским просторима била је довољно јака гаранција да ће се одржати и развијати нова специфична димензија српско-руских културолошких прожимања. С друге стране, Хабзбуршка монархија желела је да, по сваку цену, сачува добре односе са Руским царством, као својим стратешки најважнијим савезником, па се није усудила да омета процес руске помоћи Србима у виду слања богослужбених књига и руских учитеља. Дозволу за покретање снажне руске културно-просветне акције према српском свештенству и становништву дао је лично руски цар Петар I (Велики), у пролеће 1722. године.⁴⁵ Од тог тренутка, Руско царство издашно је слало богослужбену литературу православним Србима, тако да је број руских књига, током прве половине 18. века, у српским црквама и манастирима (нарочито на простору Београдско-карловачке митрополије) био знатно већи у односу на српске старословенске црквене књиге.⁴⁶ Поред тога, руска држава ангажовала је и руске учитеље за просветни рад у српским срединама,

⁴³ П. Ивић, А. Младеновић, О језику код Срба у раздобљу од 1699. до 1804, у: *Историја српског народа*, IV-2, стр. 76.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Рајко Веселиновић, Београд под влашћу Аустрије од 1717. до 1739. године, у: *Историја Београда*, 1, Београд, 1974, стр. 549–550.

⁴⁶ О трговини руским књигама опширније у: М. Костић, *Руско-српска књижевна историја преко српског језика*, Сремски Карловци, 1912.

са задатком да отварају школе и подстакну образовање нових просветара.⁴⁷ Паралелно с тим, ширењу образовања код Срба допринело је и прихватање српских ученика у руске школе (од 1721. године), нарочито у *Кијевску духовну академију*.⁴⁸

Рад руских учитеља, међу којима су најпознатији и најистакнутији били Максим Суворов и Емануил Козачински, и масовно коришћење руских богослужбених књига и уџбеника довели су, временом, до значајне промене црквеног језика, односно до замене српскословенског *рускословенским језиком*. Рускословенски језик представљао је *руску редакцију* црквенословенског језика, која је настала приликом учвршћивања словенског црквеног језика у руској средини током средњег века. Русификација црквеног језика пресудно је утицала и на развој српског књижевног језика у 18. веку и усвајање руских културних тековина.⁴⁹ То није био случај само са Србима, већ и са другим јужнословенским народима. Током 18. века рускословенски језик преовладао је и у бугарској цркви, а код Хрвата *ілаіолаша* руска редакција црквенословенског језика заменила је хрватску.⁵⁰ Тако је на читавом Балкану црквенословенски језик у „живој” употреби био сведен на једну једину редакцију – руску.

У српској световној (грађанској) књижевности руски културни утицај био је изузетно снажан и, у синтези са дотадашњом српском традицијом, створио је нову културолошку вредност на књижевном плану. Српска грађанска књижевност постала је један од кључних елемената очувања српског идентитета у Хабзбуршкој монархији. Језик који су користили тадашњи учени Срби представљао је комбинацију црквенословенског, рускословенског и народног језика и назван је колоквијално *славјаносербски*. Његова употреба и утицај потрајаће све до Вукове језичке реформе. Овакво снажно културолошко (културно-просветно) прожимање Срба и Руса представљало је природни наставак и еволуцију српско-руских веза још од средњег века. Суштина нових прожимања лежала је у културно-образовном утицају Русије и својеврсној *синтези руској и српској културној идентитетима*. То је представљало нову вредност или надградњу словенске православне цивилизације у целини, а „нова” српска, односно српско-руска култура, на просторима средње Европе и Балкана обележиће највећи део 18. века и прве деценије 19. века.

⁴⁷ П. Ивић, А. Младеновић, наведено дело, стр. 80.

⁴⁸ Ђоко Слијепчевић, наведено дело, стр. 384.

⁴⁹ П. Ивић, А. Младеновић, наведено дело, стр. 78.

⁵⁰ Исто. Код једног броја католичких Хрвата (нарочито у Далмацији), у црквеној употреби није коришћена латиница ни латински језик, већ „народни” (црквенословенски), а писмо је била словенска глагољица.

Употреба рускословенског језика у српској средини у великој мери је допринела да традиционална наклоњеност Срба према Русима постепено прерасте у схватање да руски језик и култура нису ништа страно и туђе Србима, односно осећање да су Руси и Срби *један народ*. Такво схватање довело је до тога да су се многи Срби веома лако одлучивали за сеобу у Русију у првој половини и средином 18. века.

Током скоро читавог наредног, 19. века и самог почетка 20. века (закључно са Првим светским ратом), српско-руски односи поново су добили (слично као у 17. веку) претежно *јолијичко-дипломатски* карактер. Наравно, било је и у том периоду културолошких прожимања, али су она ипак била у другом плану (гледано у целини) у односу на историјски и стратешки важне процесе војно-политичког и дипломатског карактера. Улога Русије у *уштанничкој* (1804–1813, 1815) и *мирнодојској* (1815–1835, 1838) фази *Српске револуције* била је пресудна за коначни исход овог комплексног историјског процеса – стварање нововековне српске државе и друштва. Доминантни утицај руске политике на догађања у југоисточној Европи, током прве половине 19. века, убрзао је изградњу стабилног статуса и положаја Србије. То је довело до најдужег мирнодопског периода у српској историји (од 1815. до 1876. године). Последњи чин борбе за стицање пуне независности Србије (српско-турски ратови 1876–78) такође је био обележен великим утицајем руског фактора.

Улазак Руског царства у рат на страни Србије, 1914. године, представљао је чин искреног савезништва и солидарности, који је Русија, неспремна и неспособна за рат таквог интензитета и размере, на крају платила најскупљом ценом. Октобарска револуција (1917) и Грађански рат (1918–1922) у Русији срушили су традиционалну руску државу и друштво, а мноштво руских избеглица расуло се по Европи и свету. На неки начин, био је то крај једне цивилизације, али је у исто време представљао почетак нове, изузетно значајне фазе српско-руских културолошких и духовних (али и свих других) прожимања, која су обележила читав друштвени, научни, културни, духовни и привредни живот у Србији током прве половине 20. века.

У периоду 1919–1921. (врхунац постреволуционарног грађанског рата у Русији), у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца пребегло је преко 40.000 руских грађана. Од тог броја, њих преко 5.000 (13%) били су високообразовани људи и стручњаци. Око 62% руских избеглица имало је завршену средњу школу. То значи да је око 30.000 људи са средњом и високом школом, у периоду од две године, било досељено махом у Србију. То је био највећи прилив образованог становништва у српској историји (у тадашњој Србији било је преко 50% неписмених). За ратом разорену Србију, која је изгубила око 26% становништва и 56% мушке популације, долазак великог броја образованих

људи представљао је изузетно важан процес, који је требало макар делимично да попуни огромну празнину (у демографском и образовном погледу) коју је створио Први светски рат.⁵¹ Иначе, по величини руске избегличке дијаспоре, Краљевина СХС била је четврта у Европи, после Немачке, Француске и Пољске.⁵² Емигранти из Русије дали су снажан импулс послератном развоју у свим областима свакодневног живота и деловања. Руски инжењери, професори, правници, архитекте, лекари, ветеринари, агрономи и стручњаци других профила били су ангажовани у државној служби и код приватних компанија. На пољу развоја културе, посебан допринос дали су покретањем и унапређењем рада позоришта, балета и опере. Што се тиче науке и образовања, избегли руски интелектуалци значајно су подигли ниво квалитета наставе у свим српским образовним институцијама, од основних школа до Универзитета. Девет руских научника примљено је у Српску краљевску академију, а 600 руских учитеља и професора радило је на опоравку ратом осакаћене српске просвете.⁵³ Поред тога, руским емигрантима било је дозвољено да оснивају и своје школе, тако да је током 1920-их година у Србији радило десет руских основних и осам средњих школа. Руско школство у Краљевини СХС имало је висок степен аутономије, што је било посебно карактеристично у случају руских војних школа (*кадетских корџуса*).

Велики недостатак домаћих стручних кадрова у свим областима (наука, образовање, привреда, култура), настао услед страшних ратних губитака, у великој мери био је ублажен ангажовањем Руса, који су били изузетно цењени због *професионалне одговорности, стручности и савесности у послу*. Баш због ових препознатљивих особина (а не због „братске” солидарности), руски емигранти добијали су многе важне послове и пројекте, преко јавних конкурса и лицитација које су објављивали држава, Црква и приватни наручиоци.⁵⁴ За развој науке, културе, просвете, инфраструктуре и привреде у међуратној Југославији (СХС) и Србији допринос руских стручњака био је драгоцен.

Поред осталог, доласком руских избеглица био је подстакнут и даљи развој црквеног и духовног живота у српској средини. Међу руским

⁵¹ О броју и свеукупном значају руских избеглица у друштвеном и културном животу наше земље после Првог светског рата, опширније у: Ljubodrag Dimić, *Ruska emigracija u kulturnom životu građanske Jugoslavije, Istorija 20. veka 1–2*, Београд, 1980; Мирослав Јовановић, *Досељавање руских избеглица у Краљевину СХС 1919–1924*, Београд, 1996.

⁵² Dragan Aleksić, *Ruski studenti emigranti na Beogradskom univerzitetu između dva svetska rata, Tokovi istorije*, 1–2, str. 43–59.

⁵³ Мирослав Јовановић, наведено дело, стр. 46.

⁵⁴ Исти, Краљ Александар и руски уметници, *Руска емиграција у српској култури XX века* (зборник радова), књ. 1, Београд, 1994, стр. 93.

Породична фотографија Зернових, око 1930.

емигрантима било је много свештених лица, па је постало неопходно да се организује руска црквена управа у избеглиштву (*Руска загранична црква*). Архијерејски сабор Српске православне цркве донео је одлуку, 31. августа 1921. године, о примању „под заштиту руске врховне црквене управе”, дозвољавајући њено самостално деловање под окриљем Краљевине СХС. Простор Патријаршијског двора у Сремским Карловцима био је уступљен руској црквеној управи и тамо је био одржан први *Сверуски црквени сабор*, у децембру 1921. године.⁵⁵ Сарадња српских и руских црквених институција довела је до нових помака на пољу културолошких и духовно-интелектуалних српско-руских прожимања. Руски калуђери обновили су монашки живот у неким запустелим српским манастирима,⁵⁶ а значајан број руских теолога (професора Богословије) био је ангажован у даљем развоју верског живота и наставе, посебно у српским градским срединама.

⁵⁵ Б. Глигоријевић, *Руска православна црква у Југославији између два рата*, у: *Руска емиграција у српској култури XX века* (зборник радова), Београд, 1994, стр. 52–59.

⁵⁶ Један од таквих примера представља Миљков манастир, у широј околини Јагодине

Наравно, интензивна српско-руско духовна и интелектуална прожимања одвијала су се и у грађанској средини, ван званичних верских институција. Руси у избеглиштву имали су потребу за међусобним окупљањем, са логичним циљем да очувају свој језик, културу, идентитет, али и да задовоље своје интелектуалне и духовне потребе. Због тога је дошло до спонтаних састајања људи наклоњених истим областима живота и формирања „кружока”, налик на окупљања интелектуалне омладине у Русији током 19. века. Интелектуална и културолошка ширина руских чланова кружока, као и богатство и разноликост идеја које су се тамо размењивале привукле су и многе младе српске интелектуалце, па су се руска окупљања врло брзо претворила у руско-српска дружења.⁵⁷

У међуратном Београду, паралелно са руским, односно руско-српским кружоцима, постојали су и *београдски интелектуални салони*. Многи учесници у раду београдских интелектуалних салона били су истовремено активни и у руско-српским кружоцима (на пример, Десанка Максимовић и Исидора Секулић). Узајамно деловање салона и кружока произвело је многе уметничке изразе и путеве. Оваква окупљања представљала су вероватно најинтензивнији облик и најбољи начин (пре свега код интелектуалне омладине) српско-руских интелектуално-уметничких, али и духовних прожимања. Један од најупечатљивијих примера представља интелектуално, духовно и лично пријатељство београдске наставнице и уметнице Надежде Ацић (1900–1975)⁵⁸ и руске породице Зернов.⁵⁹

Породица Зернов била је иницијатор рада два кружока у Београду. Први кружок био је чисто руски и одржавао се у њиховом стану на Сењаку. Првобитни назив овог кружока био је „Ковчег”, а касније је промењен у „Св. Серафим Саровски” (1925), после одржавања конгреса Руског хришћанског покрета у Хопову.⁶⁰ По благослову руског митрополита Антонија Храповиц-

⁵⁷ *Сусрет љуца: Руско-српска прожимања, Надежда Ацић и породица Зернов* (каталог изложбе).

⁵⁸ Надежда Ацић била је кћерка Сретена Ацића, оснивача (1898) и првог директора Мушке учитељске школе у Јагодини. Рођена је у Београду 1900. године, али је детињство провела у Јагодини, где је завршила три разреда основне школе. Своје школовање наставила је у Београду и дипломирала је у Школи за примену декоративне уметности (Раде Милосављевић, *Јагодински биографски лексикон*, Јагодина, 2006, стр. 23).

⁵⁹ Руски лекар Михаил Зернов је са породицом емигрирао из Русије у Краљевину СХС 1921. године. Његова деца, Николај, Софија и Марија, школовала су се у Београду 1920-их година. У том периоду, били су активни у организацији и раду кружока, где се окупљала руска и српска интелектуална омладина (*Сусрет љуца: Руско-српска прожимања, Надежда Ацић и породица Зернов* – каталог изложбе).

⁶⁰ То је био покрет руске омладине у расејању. У лето 1923. године одржано је неколико међународних конференција руске емигрантске омладине, на којима је припремљен конгрес. На првом конгресу, одржаном у Пшерову (Чехословачка), представници многобројних кружока из Париза, Лила, Берлина, Прага, Братиславе, итд. основали су организацију емигрантских студената. На-

ког⁶¹, за секретара овог кружока постављен је Николај Зернов. Овај кружок су чинили руски студенти и професори Богословског факултета, као и свештенство (епископи). Сусрети кружока стварали су својеврсни мост између предреволюционарне и постреволюционарне генерације тадашњих и будућих предводника руске цркве.

Учесници кружока имали су два основна задатка – да се баве питањима аскезе и молитве и да унапређују православну културу у циљу вршења мисионарских задатака хришћанства. У суштини, ова окупљања су представљала озбиљну и конкретну припрему за свештенички рад у условима неизвесности, емигрантског живота и прогоњене Цркве. Иако су стални учесници кружока били искључиво Руси, пресудну улогу у мотивацији и подучавању учесника ових окупљања духовности одиграо је један српски теолог – Николај Велимировић.⁶² Као повремено учесник (предавач) на овим скуповима, Николај Велимировић извршио је снажан утицај на њихово схватање улоге хришћанског мисионара и на схватање значаја духовности у циљу снажења верског покрета. Нема сумње да је епископ Николај Велимировић на неки начин био покровитељ овог кружока, као и да је подстицао што јаче духовно и интелектуално прожимање Руси и Срба.

Сасвим другачија атмосфера владала је у другом (руско-српском) кружоку у организацији породице Зернов, чији састанци су се одржавали у Доситејевој улици, у стану Јелице Поповић, сестре од ујака Надежде Ацић.⁶³ Састав учесника овог кружока много се разликовао од „сењачког” јер су се ту налазиле особе које су се интересовале за теме из филозофије, књижевности и уметности, а религија их је занимала само као део филозофских

Две посестрима на поласку Мађином за Париз, лево Марија Зернов, десно Надежда Ацић, 1926.

редни конгрес одржан је у Хопову, под покровитељством митрополита Антонија Храповицког (Исто).

⁶¹ У Русији, Антоније Храповицки био је ректор Московске духовне академије и један од кандидата за руског патријарха. У избеглиштву је постављен за старешину руске Више црквене управе у егзилу (Исто).

⁶² *Сусреј гуша: Руско-српска прожимања, Надежда Ацић и породица Зернов* (каталог изложбе).

⁶³ Исто.

Надежда Ацић и Јелица Поповић,
око 1915.

развишљања. Колико је кружок био познат и популаран код београдских интелектуалаца сведочи и чињеница да су његови повремени учесници били Јован Дучић, Иво Андрић, Исидора Секулић и Велибор Глигорић.⁶⁴

Надежда Ацић (у монаштву – Ана) била је једна од главних личности у руско-српском кружоку у Доситејевој. Заједно са члановима породице Зернов (Николај и његове сестре Софија и Марија), Надежда је била аутор и организатор многих реферата и дискусија. Њена интересовања била су превасходно уметничка и филозофска, али под утицајем пријатне, интелектуалне атмосфере коју су стварали Зернови почела је све више да се приближава њиховом (искрено религиозном) погледу на свет. Константно интелектуално и духовно прожимање Надежде Ацић и породице Зернов

пресудно је утицало да Надежда касније крене путем монашког живота. Поред Николаја, Софије и Марије Зернов, додатни утицај на духовни живот Надежде Ацић извршио је епископ Јустин Поповић, повремени учесник кружока у Доситејевој.⁶⁵ Његова предавања и дискусије остављали су снажан утисак на све учеснике, нарочито на религиозне Зернове. То је још више подстакло интелектуално-духовно приближавање Надежде Ацић и породице Зернов, које је прерасло у побратимство. Јустин Поповић извршио је црквени обред братимљења породице Зернов и Надежде Ацић, 26. октобра 1925. године, у Саборној цркви у Београду.⁶⁶

Пре него што је започела свој монашки живот, Надежа Ацић бавила се добротворним радом, по саветима и инструкцијама владике Николаја Велимировића. Њен дугогодишњи добротворни рад представљао је, на неки начин, увод и припрему за живот у манастиру и све касније активности које

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ Исто.

Руско-српски кружок, Београд 1924. Седе: Надежда Ацић, Мица Симић (студент филозофије), Десанка Максимовић (студент историје), Бранка Симић (студент филозофије), Никосава Милошевић Недић (хемичар); стоје: Константин Керн (студент теологије), Јелена Милосављевић Најдановић (студент филозофије), Марија Зернов (студент теологије), Јелица Поповић (професор музике), Милка Недељковић Вељовић, Николај Зернов (студент теологије), Софија Зернов (студент филозофије), Велибор Глигорић (студент права), Николај Афанасјев (студент теологије), Душан К. Петровић (студент теологије).

је обављала као духовно лице. Надежда Ацић се замонашила 1948. године, у Сретењском манастиру, где је добила монашко име Ана.⁶⁷ Касније је прешла у манастир Враћевшница, где је постала игуманија и живела све до своје смрти 1975. године.⁶⁸ Пример интелектуалног и духовног прожимања руске породице Зернов и Надежде Ацић представља својеврсни симбол последње фазе српско-руских (овде се мисли на традиционалну, православну Русију) културолошких и духовних прожимања, која су обликовала културу и традицију оба народа, али и одредила токове у развоју европске православне цивилизације.

⁶⁷ Раде Милосављевић, наведено дело, стр. 23. О томе опширније у: Оливер Ђорђевић, *Срећен Ацић и његова кћи игуманија Ана*, Горњи Милановац – Манастир Враћевшница, 2003.

⁶⁸ Исто.

Dejan Tanić

Historical archives "Srednje Pomoravlje"
Jagodina

KEY MOMENTS IN SERBIAN-RUSSIAN CULTURAL AND SPIRITUAL-IDEOLOGICAL RELATIONSHIPS FROM SAINT SAVA TO EPISCOPUS NIKOLAJ

Summary: Cultural and spiritual relationship between Serbs and Russians symbolically began when Rastko Nemanjić went to the Holy Mountain and became a monk in the Russian monastery of Saint Panteleimon. This relationship reached a new level at the end of the 14th and in the first half of the 15th century, when Serbian spiritual-ideological influence on Russia began. It resulted in creating the first form of Moscovian (Russian) state ideology. The culmination of cultural and spiritual-ideological influence of Serbian medieval civilisation on Russia took place during the reign of the first Russian emperor, Ivan the Terrible, who finally codified (using Serbian model to a large extent) the state ideology of the Russian Empire.

During the next, 17th century, the character of Serbian-Russian relations was primarily political and diplomatic, since the Serbian Orthodox Church, as the only institution of the Serbian people, took the place of the Serbian state in this matter. Diplomatic activity of the Serbian Orthodox Church, oriented towards Russia, contributed to maintaining Serbian-Russian relations, as well as to maintaining the position of Serbia as a participant in the European political scene.

Serbian-Russian cultural and spiritual relations strengthened in the 18th century. During the first half of the century, Russia had a strong influence on Serbs living in the Habsburg Monarchy, and in time the influence expanded, indirectly, to those living in the Ottoman Empire.

Due to a large presence of Russian teachers in Serbia, as well as a number of Russian liturgical books in Serbian churches and monasteries, the use of the Russian version of the Church Slavonic language by Serbian priests became eventually official. Russian culture had a crucial impact on further development of Serbian culture and on preserving Serbian national and religious identity until the end of the 18th century.

Serbian revolution, the foundation and rise of modern Serbian state represent key events of the 19th century. During that period of time, the character of Serbian-Russian relations was predominantly political and diplomatic, since Russia played a significant role in the process of creating and strengthening the new Serbian society. Such relationships will last until the end of the First World War.

After the October Revolution of 1917 and the Civil War that followed, a great number of people emigrated from Russia. Many of them settled down in Serbia, i.e. in

Владика Николај
Велимировић

the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Among them there was a lot of intellectuals, who soon became integrated into Serbian society and made a big contribution to its development, since Serbia suffered great demographic losses during the War and thus lacked in qualified professionals. Russian emigrants' contribution was particularly significant in the domain of culture and religion. One of the best examples of Serbian-Russian relations of that time is the friendship between Nadežda Adžić and the Zernov family, which encouraged Nadežda to choose the monastic life. Nadežda Adžić (monastic name – Ana) will later become the abbess of the Vračevšnica monastery.

Keywords: Serbia, Russia, civilisation, culture, spirituality, ideology, church, monasteries, cults, tradition, relations.

Биљана Стојановић
Ана Миљковић Павловић

УДК 37.01 Аџић А.
37.03-053.2

Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за друштвено-хуманистичке науке

СЛИКА ДЕТЕТА У ПЕДАГОШКОМ РАДУ НАДЕЖДЕ, ПОТОЊЕ ИГУМАНИЈЕ АНЕ АЏИЋ

Апстракт: Надежда Аџић, ћерка чувеног педагога Сретена Аџића, својим преданим животом и радом у Дечјем хранилишту „Богдај” у Битољу, касније у Трстенику, свакако је заслужила да буде предмет педагошке промисли. Њен педагошки рад почиње школске 1929/1930. године, када Надежда предаје Декоративно цртање у „Нижој и продуженој женској занатској школи” у Београду. Следеће године прелази у Дечје забавиште Добротворног друштва „Мајка Јевросима”, где ради као васпитачица. На позив владике охридског и жичког Николаја Велимировића, године 1935, она почиње свој добротворни рад у Битољу и касније у Трстенику.

У овом раду коришћена је дескриптивна метода и поступак анализе садржаја, са циљем да се утврди како је Надежда, потоња игуманија Ана, перципирала децу у свом педагошком раду. Како бисмо разумели услове који ће одредити њен живот, приказаћемо укратко њен живот и школовање, укупан педагошки рад и слику детета какву налазимо у Надеждиним белешкама. У закључним разматрањима осврнућемо се на васпитне вредности које су карактерисале њен укупни допринос васпитању деце, у крајње изазовним годинама српске историје.

Кључне речи: дете, лик детета, васпитање, дечје хранилиште.

Увод

Надежда још као дете расте у педагошки обликованој средини, у породици коју карактерише дух патријархалне средине, али савремених вредности. Велики део детињства проводи у тадашњој Мушкој учитељској школи јагодинској, коју води њен отац, велики педагог, мислилац, научник и нада све практичар – Сретен Аџић. Ученици школе њу и њеног брата од милоште зову бата и сека, што осликава породични, свепрожимајући дух најдубљег поштовања (Чутура, Јовановић 2018). Из њених бележака видимо да је још

као девојка показивала интересовање да децу, бележећи анегдоте којима описује аутентичан лик детета (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003).

Слика детета се мењала кроз историју људског друштва, од потпуно „невидљиве” друштвене категорије (Ариес 1989), универзалне слике безбрижног и невиног дечијег лика (Кон 1991: 104), некомпетентног, незрелог, бића „у настајању” (Хоган 2006, према Враћешевевић 2011: 198), до савремене слике детета које има препознатљиву друштвену улогу, као активни учесник у друштвеном животу (Фриман 1998). Сliku детета из перспективе Надежде, потоње игуманије Ане, морамо посматрати у историјском контексту Србије у првој половини XX века. Тадашња Србија се суочава са огромним изазовима на плану политичких, економских и друштвених промена. Покушава да се избори са великим сиромаштвом, ратним губицима и страдањима, неписменошћу великог дела становништва, изразитом нестабилношћу на плану унутрашње и спољашње политике. У таквој друштвеној атмосфери Српска православна црква покушава да задржи извесну стабилност међу становништвом и врши значајан утицај не само духовног, већ и просветитељског, па и политичког карактера (Ђирић 2012: 130). На основу овога можемо препознати незаобилазни утицај хришћанских вредности у свакодневном животу тадањег становништва Србије.

Послужићемо се „антрополошким схватањем васпитања” (Недовић 1998: 87), како се иначе тумачи одређење васпитања по Сретену Ацићу, који је ову друштвену делатност описао као „највишу људску делатност, божанску и својствену искључиво људској врсти” (Миљковић-Павловић 2018: 135), са циљем развијања највиших људских особина специфичних за сваког васпитаника као личност, односно човека којег одликују сасвим специфични потенцијали и ограничења (Ацић 1998: 7).

Дете из „Богдаја”.
Снимила Надежда Ацић, око 1939.

У „златном добу српске демократије” (Аврамовић 2005: 173), под вођством краља Петра Првог Карађорђевића, Србија с краја XIX и почетка XX века показује између осталог и велико интересовање за васпитање и образовање деце и омладине. Отварају се бројне васпитно-образовне институције, педагошка мисао тежи тада савременим научним утицајима западне Европе, наше педагошко деловање постаје све више научно утемељено, а све то доприноси утиску рађања просвећеног друштва (Петровић, Добросављевић, Симић 2019). Читава прва деценија XX века се може тако описати. Нажалост, 1912. године почињу балкански ратови, па потом следе Први и Други светски рат и све ће то резултирати кризом или стагнацијом педагошког деловања у Србији. Тада СПЦ покушава да допринесе умањењу негативних политичко-друштвених последица на подмладак, а један од таквих покушаја је управо Дечије хранилиште „Богдај” у Битољу.

Живот и рад Надежде, потоње игуманије Ане Ацић

Надежда Ацић рођена је 1900. године у Београду, где проводи своје прве године живота, да би се са мајком Милевом, оцем Сретеном и братом Милованом убрзо преселила у Јагодину. Васпитавана у духу хришћанских и патријархалних начела, провела је безбрижно детињство обележено игром, откривањем, сазнавањем свега што представља њену природну и друштвену средину. У топлом и љубављу оплемењеном породичном дому, иако болешљивог здравственог стања, она гради своју представу о животу на један непосредан, активан начин, под будним и педагошки брижљиво одмереним приступом својих родитеља (Ђорђевић 2005).

Прва три разреда основне школе Надежда завршава у Јагодини, а четврти разред завршава у Београду школске 1912/13. године. Са прекиди-ма у току ратних година, школовање наставља у „реномираном школском заводу 'Света Марија' у Турну Северину, у Румунији, где се васпитава по монашком реду” (Ђорђевић 2005: 98). У Првом светском рату њен брат Милован је нестao, што оставља неизбрисив траг губитка на целу породицу Ацић. Коначну потврду о његовом страдању Надежда, тада већ игуманија манастира Враћевшница, часна мати Ана, добија тек 1950. године (Чутура, Јовановић 2018: 99).

Жељна знања, практичних животних вештина и професионалне вокације, она изражава незадовољство што је отац „[...] ни на шта боље није упутио” (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 39). Тај „пропуст” заједно превазилазе када Надежда уписује Школу за примену декоративне уметности у Београду, 1926. године. Тамо постиже одличан успех и

Деца из „Богдаја” у игри. У позадини се види бунар свете воде посвећен Св. Николи. Снимила Надежда Ацић, око 1939.

ангажовање и своје прве кораке педагошког рада Надежда Ацић чини управо у „Нижој и продуженој женској занатској школи” у Београду, школске 1929/30, где предаје Декоративно цртање. Следеће школске године наставља рад као васпитачица у деčјем забавишту Добротворног друштва „Мајка Јевросима”(Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003). Крајем 1920-их година, Надежда одлази у Женеву, на позив своје посестрине Марије Зернов, где завршава кратку школу социјалног рада (Исто: 97).

Потом за Надежду наступају тешке године живота – 1932. године губи мајку, а потом и оца, који се након тешке болести упокојио децембра 1933.

Надежда остаје ангажована у добротворном раду при Дому Св. Ане, где живи по строгим монашким начелима. Из неутољене жеље да укаже милост и помоћ онима којима је то потребно, она се сели у Дом за напуштену децу у Поп Стојановој улици, а 1934. године се придружује Цркви Покрова Пресвете Богородице, где наставља свој богоугодан рад. Паралелно са тим ангажовањем, она подржава и рад Друштва „Мајка Јевросима” које ради на збрињавању и пружању подршке угроженој, сиромашној и болесној сирочади и породицама. Поред материјалне помоћи, организује и низ предавања на којима се грађанство из нижих слојева упознаје са значајем адекватног неговања деце, здравих породичних односа, духовном праксом и другим аспектима неопходним за успешан живот. Посебну пажњу посвећује мајкама и организује читав низ предавања намењених њима. У овај циклус предавања укључује виђеније људе тадашње интелектуалне елите Београда (Исто 2003: 100). Води исцрпну документацију о свом раду и сваки допринос добротвора бележи и велича са искреном захвалношћу. Готово је заразно то осећање милосрђа којим Надежда неуморно трага за породицама којима је потребна социјална помоћ. Неизмерно сензибилна, она дели све њихове боли и радости, савршено виспрана да уочи и препозна њихове потребе, чак и онда када их ни они нису свесни. Са најдубљим поштовањем она описује њихове недаће у својим белешкама и са невероватним организаторским способностима их разрешава, било да су у питању потрепштине попут хране, одеће, обуће и лекова, било потребе за запослењем родитеља, школовањем детета, игром и играчкама или духовном праксом православног хришћанства.

Управо ту она упознаје свог духовног учитеља и искреног пријатеља, владику Николаја Велимировића, који је позива да пође са њим у Битољ. Ту почињу најплодније године њеног служења. Заједно отварају Дечје хранилиште за сиромашну децу „Богдај”, у празној кући купљеној од турског паше, а коју је Надежда опремила неуморним радом и са дубоком радошћу своје душе. Веома брзо Хранилиште почиње да живи, пристиже помоћ са свих страна, од мештана, пријатеља и породице из Београда, околних манастира и, наравно, уз огромну подршку самог Владике. Хранилиште најпре прима свега четворо деце, да би на крају бројало око стотину. О преданости којом се сестра Надежда ангажује у „Богдају” сведочи и чињеница да се одриче своје плате и та средства преусмерава на опремање Хранилишта. „Богдај” је био екстерналног типа, што значи да су деца ту боравила када нису била у школи или ангажована на неким кућним пословима у породици, али су зато млађа деца боравила нешто дуже. У складу са тренутним средствима, деца су имала један или два obroка. Временом, како су се стварали услови, у Хранилишту су се организовали и одређени васпитни садржаји. Деца су била ангажована у вођњаку и башти, који су накнадно припојени Хранилишту.

Деца Дечијег хранилишта у Трстенику са васпитачицом – сестром Маријом Вујичић, касније монахињом Макрином. Снимила Надежда Ацић, 1944.

Женска деца су се подучавала ручном раду, а дечаци занатима. По потреби, она деца која из разних разлога нису похађала школу описмењавала су се, а сва су деца недељом посећивала цркву и учила се црквеном појању и молитвама. Са децом је радио тим који су чинили ђакон из оближње Цркве Св. Димитрија, неколико искушеница и монахиња Сара, која је пребачена у „Богдај” као стручњак за рад са децом. По казивању Надежде Ацић, велики део времена деца су проводила у слободној игри у дворишту Хранилишта.

Када је Краљевина Југославија, након бомбардовања, ушла у Други светски рат, Бугари освајају Битољ, а сестра Надежда са другим сестрама и монахињама одлази у Србију. По благослову владике Николаја, она 1942. године отвара хранилиште „Свети Никола” у Трстенику (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003).

Хранилиште је незванично почело са радом још 1941. и било је интернатског типа. Суочавало се са истим проблемима као и „Богдај”, првенствено са веома оскудним материјалним средствима. Касније се ово хранилиште потпомаже платом сестре Наде и других црквењака, као и средствима из

оближњег манастира Љубостиња. Надеждин подвижнички рад на опскрбљивању Хранилишта потребним средствима пример је поклоничког и несебичног давања, те се и мештани, „заражени” том милошћу, свесрдно укључују у опремање Хранилишта. Иако немамо њене личне белешке из овог периода, наилазимо на податке да су се деца и овде учила моралном животу, црквеном појању и богослужењу (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 142). Једно кратко време, након Другог светског рата, здрава деца бивају преузета од стране власти, а Хранилиште постаје место збрињавања деце са развојним потешкоћама. Сестра Надежда, у намери да одоли потешкоћама са којима се суочава, наставља са радом још годину дана, али убрзо препознаје да је тој деци ипак потребна стручна помоћ дефектолога. Хранилиште се 1947. године званично и затвара.

Године 1948. Надежда Аџић добија монашко име Ана. Монашки чин добија у манастиру Сретење на Овчару, по благослову епископа жичког Викентија, а замонашио је јеромонах Макарије у присуству сестре Текле из манастира Св. Јован. Ту се не задржава дуго и убрзо прелази у манастир Враћевшницу где, као игуманија, проводи остатак свог живота (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 142–144).

Овај сведени приказ живота и рада Надежде, потоње игуманије Ане, био је неопходан како бисмо схватили њену историјску, друштвену и духовну перспективу поимања како њене сопствене улоге у раду са децом, тако и призму кроз коју је деци приступала.

Слика о детету из перспективе Надежде, потоње игуманије Ане

На основу анализе њених записа, видимо да је Надежда још у раној младости показивала интересовање за децу и њихов аутентичан дух. Прве записе о деци налазимо још у доба када је она била сасвим млада девојка.

Саму дечју појаву она метафорично описује као „нежне цветове, цвркут небеских птица на земљи” (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 71). Из тога произлази сензибилитет којим перципира децу као неодвојиви израз чисте природе. У тој метафори природе запажамо интересантну повезаност са метафором којом се служи и њен отац, Сретен Аџић, који двориште Мушке учитељске школе јагодинске описује као „ливаницу вечности” (Чутура, Јовановић 2018: 8). У белешкама насталим током боравка у Врњцима, где проводи лета са својом породицом, Надежда записује анегдоте којима изражава дивљење према дечјој радозналости, смелости,

духовитости, виспренности, способности за емпатију, али и патњи, усамљености, неразумевању и запостављању. Она саосећа и немо критикује непознавање детета као аутентичног бића, сасвим специфичних потреба за игром, радошћу, љубављу, припадањем и поштовањем.

Вођена речима Светог писма, она је делила уверење да је само онима који деле истински дечји дух обећано Царство небеско, па отуда вероватно и њено интересовање за децу. Први сусрет са децом у цркви Надежда је имала у манастиру Хопово 1924. године, где је са пуном знатижељом пратила и посматрала групу деце без родитељског старања. Симптоматична потреба за мајком коју су та деца испољавала нагнала је на уверење, које је касније поделила са Милицом Милеташки, да је „[...] најбоље увек са децом поступа ти као најидеалнија мајка. Гласом, стрпљењем и другим трудом [...] отвори ћемо врата њихових срдаца” (Ђорђевић 2003: 99).

Препознајући децу као изворне филозофе, показивала је сензибилитет за феномене којима она откривају свет. Тако, у њеним белешкама проналазимо промишљања и запажања о феноменима као што су ватра, молитва, сат, сладолед, расне разлике и слично. Очарана пластичношћу дечјег резоновања, често у својим записима осликава њихову радозналост, упитаност, закључке које изводе на основу непосредно датог, али пре свега налазимо на примере којима илуструје њихову тежњу за сазнавањем, откривањем, признањем и активним учешћем у свету који их окружује.

Свесна значаја радног васпитања, као начина активне партиципације деце у свету, који једнако припада и њима колико и одраслима, она често описује децу како учествују у кућним пословима, пословима у пољу, друштвеним, верским и породичним догађањима. Вођена увидима о овом аспекту васпитања, које је бележила у раној младости, она уводи дежурство у „Богдају” (вероватно и у Трстенику, али немамо записе који то потврђују) и примећује да „све ово код њих изазива радост и још већу вољу за рад” (Исто: 199).

Моралном васпитању, што је и очекивано, придаје посебан значај. То закључујемо на основу бројности дневничких бележака у којима описује децу управо у овом сегменту њихове личности. Иако децу велича у скромности, примерености, преданости и пожртвовању, смерности, одговорности и послушности, она у неколико наврата бележи ситуације у којима деца испољавају оправдан пркос и домишљатост у неговању међуљудских односа. Од деце не тражи слепу послушност, али послушност као вредност често наводи када описује децу у „Богдају” и „Св. Николи”. Препознала је дечју склоност ка реду и организацији, дивила се када укажу предност другоме, испоље несебичност и добронамерност. Ауторитет, који се да „пронаћи само

Деца Дечијег хранилишта у Трстенику са васпитачицама.
Снимила Надежда Ацић, око 1944.

кажи како изгледа” (Исто: 72), знала је да се гради само онда када говоримо језиком који деца најбоље разумеју, а то је језик игре, топлине и стрпљења. Супротстављала се физичкој казни, застрашивању и лагању деци, тражећи да се са њима разговара као са компетентним саговорницима, који свет „разумеју душом”. Велики део моралног васпитања она је црпала из хришћанског учења и праксе, у којој су деца учествовала свакодневно и спонтано, као израз изворне потребе, а не присиле или обавезе.

На основу васпитних садржаја које сестра Надежда описује можемо чак говорити и о естетском развоју и развоју креативности. У „Богдају” су се женска деца подучавала ручном раду, сва деца цртању, хорском певању и народним играма, читале су им се песме, па чак и свирале гусле. Она је исправно препознала да деци није довољна црквена литература, јер је не разумеју у потпуности, па је трагала за адекватном дечјом књижевношћу. Колико год је то тада било изазовно и тешко, успела је да из Београда набави оскудни фонд дечје литературе. Да није препознала дечји капацитет за креативност вероватно не би улагала напор да их оплемени уметничким садржајима.

На крају крајева, и сама је имала уметничко образовање и склоности. То надахнуће препознајемо и у следећим њеним речима, којима описује један од хорских дечјих наступа: „Дрхтало је срце од радости пресилне и све је ишло толико сложено и једнодушно. Деца су стајала као дивна слика” (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 174).

Свесна значаја игре за дечји развој, она је помно прати и описује у пуноћи доживљаја, који пре свега изазива радост, чисту и неискварену снагу припадања и повезаности са вршњацима, али и пружа прилику да деца на непосредан начин долазе до сазнања и откривања у неспутаној игри. Ево како она описује децу у игри: „Лица њихова су сретна, сви су живи, трче уз брдо, вуку саонице за собом, спуштају се низ глатку површину падине, а лица се сва сијају срећом” (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 54). Чак и у „Богдају” деца су имала посебно игралиште, које су по свом нахођењу уређивала и у коме су се „по читаве дане играла” (Исто: 218).

Неизмерно је дирљива радост и милина којом говори о деци и та се константа проналази у готово свакој њеној мисли упућеној деци. Тешко је издвојити запис који то у потпуности осликава, али ево неколико речи у којима се та немерљива љубав препознаје: „Гле, колико ми посташе блиска ова деца коју не знадох и беху ми туђа и далека. Не могах им рећи: С Богом, застаде ми нека кнедла у грлу”(Исто: 201).

Закључна разматрања

Надежда, потоња игуманија Ана Ацић, иако није била педагог по вокацији па се не може говорити са прецизним одређењем, у ужем смислу, о њеном педагошком раду, имала је изузетно висок степен педагошке сензибилности. Њена имплицитна педагогија широког је опуса и надасве извире из велике љубави и дивљења према детету као феномену. Васпитање, као појам и пракса, било је њено природно окружење од најранијих дана. Како је једном приликом и сам Николај Велимировић истакао, у речима којима се обраћао управи Мушке учитељске школе у Јагодини, 1939. године: „Она је сва запојена духом Јеванђељске службе, што јој даје више светлости и снаге него што би јој могле дати све западне педагогије [...] У добром васпитању је разлог тога. Зато саветујем свима да дођу у Битољ и виде живи споменик покојном Сретену Ацићу” (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 139).

Овај евидентни јаз између званичне педагошке праксе и цркве препознаје се и у одлуци коју су Нада и владика Николај заједнички донели – да

одбију подношење Годишњег извештаја о раду Дечјег хранилишта „Богдај” тадашњем Министарству просвете (Исто: 207). Разлог може бити историјског карактера, јер су то године у којима тадашња Краљевина Југославија и црква негују затегнуте односе, између осталог и због тзв. „конкордатске кризе” (Гирић 2012: 136), а може бити и одсуство било каквог учешћа просветних власти у виду подршке пројектима овог типа. „Богдај” у Битољу и хранилиште „Св. Никола” у Трстенику били су заједнички пројекат Николаја Велимировића и Надежде Ацић. Иако је он, као патрон и оснивач, са великом љубављу и страшћу покренуо и пратио реализацију идејног пројекта Хранилишта, Надино залагање, умење и несебична, потпуна преданост, били су одлучујућа комбинација која је овом пројекту дала живот и снагу.

Иако о њеном укупном раду нисмо овде изложили све и верујемо да много тога још није откривено, можемо закључити да је била трагалац за „Духом истине”, како и сама себе описује (Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић 2003: 108). Као таква, тежила је суштини ствари и зато је важно да када говоримо о слици детета коју Надежда у својим бележницама описује узмемо у обзир историјски моменат, тадашње прилике друштвено-политичког карактера у Србији и, свакако, њен хришћански сензибилитет. Све то заједно описује дете скромног, смерног, захвалношћу оријентисаног лика, чија је основна експресија чистота духа и есенцијална радост постојања. На данашњим поколењима је да те вредности оснаже или, пак, поново успоставе јер може бити да смо их негде изгубили.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић (2005): Зоран Аврамовић, *Два века образовања у Србији: образовне и васпитне идеје и личности у Србији од 1804. до 2004.* Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Ариес (1989): Филип Ариес, *Векови детињства*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ацић (1998): Сретен Ацић, *Васпитачеве забелешке*, Јагодина: Учитељски факултет.
- Враћешевић (2011): Јелена Враћешевић, *Право детета на партиципацију – развојно психолошки аспекти, Иновације у настави – часопис за савремену наставу*, 24(3), 96–105.
- Ђорђевић (2005): Оливер Ђорђевић, *Детињство Надежде Ацић, потоње високо преподобне мати Ане, игуманије манастира Враћевшница, Корени: часопис за историографију и архивистику*, бр. 3, 95–100. Преузето септембра 2019. са сајта http://www.arhivja.org.rs/images/detinjstvo_igumanija_ana_adzic.pdf.

- Кон (1991): Игор Семјонович Кон, *Дете и култура*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Миљковић Павловић (2018): Ана Миљковић Павловић, Основни педагошки појмови у делима Сретена Аџића, *Узданица*, XV/2, 133–144.
- Недовић (1998): Велизар Недовић, *Педагошки оједи Сретена Аџића*, Јагодина: Учитељски факултет.
- Петровић, Добросављевић, Симић (2019): Јелена Петровић, Даница Добросављевић, Мирјана Симић, Развој школства и педагогије у Србији у првој половини XX века – најзначајнији научни и друштвени утицаји, *Зборник радова Филозофског факултета – Универзитета у Приштини*, 49 (2), 263–281.
- Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић (2003): Сестринство манастира Враћевшница, Оливер Ђорђевић, *Одабрани записи и преписка итуманије Ане Аџић (уш од њрива до Божијеј уодништва)*, Горњи Милановац: Манастир Враћевшница.
- Ђирић (2012), Владимир Ђирић, Однос СПЦ и власти у модерној Србији (1831–2010), *Ком: часопис за религијске науке*, 1(1), 129–153. Преузето септембра 2019. са сајта <http://www.centarkom.rs/wp-content/uploads/2013/01/Odnos-Srpske-pravoslavne-crkve-i-vlasti-u-modernoј-Srbiji-1831-2010.pdf>.
- Фриман (1998): Michael Freeman, The sociology of childhood and children's rights, *The International Journal of Children's Rights*, 6, 433–444. Retrived in September 2019 from <http://ezproxy.nb.rs:2093/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=a334547b-7c79-455b-b357-2b584b92febf%40sdc-v-sessmgr01>
- Чутура, Јовановић (2018): Илијана Чутура, Виолета Јовановић, *На Ливадици вечности: Од Учићелске школе до Факултета педагошких наука у Јајодини (1898–2018)*, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.

Biljana Stojanović
Ana Miljković Pavlović
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina

PICTURE OF A CHILD IN THE DIARIES OF NADEŽDA, FUTURE ABBESS ANA ADŽIĆ

Summary: Charitable work of Nadežda Adžić, daughter of the famous Serbian pedagogist Sreten Adžić, at the Children's food providing centre "Bogdaj" in Bitolj, as well as in Trstenik, deserves to be considered from the pedagogical point of view. She started her pedagogical work in 1929/1930 in the "Craft school for girls" in Belgrade, where she teaches Decorative drawing. The next year, she moves to the Kindergarten of the Charitable society "Majka Jevrosima" and works as a teacher. In 1935, on the episcopus Nikolaj Velimirović's suggestion, she starts her charitable work in Bitolj, then in Trstenik.

The goal of this paper is to examine Nadežda's attitude towards children and their education; descriptive research and content analysis methods were used. In order to explain the circumstances that had determined her future, the paper gives a short overview of her life and education, her educational work and attitude towards children. Educational values which characterized her contribution to children education, during a difficult period in Serbian history, are analysed in the conclusion paragraph.

Keywords: child, picture of child, education, children's food providing centre.

Весна Трифуновић

Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука
Катедра за друштвено-хуманистичке науке

УДК 271.222(497.11)-462 Ацић А.
364.4:929 Ацић А.
271.2-788-055.2:929 Ацић А.

АНА АЦИЋ: СВЕДОЧЕЊЕ ВРЛИНЕ ЉУБАВИ¹

Апстракт: Рад искушенице Надежде Ацић, под окриљем Српске православне цркве, у дому за децу „Богдај” у Битољу, у годинама пред Други светски рат, представља пример подвизавања душе окренуте Богу кроз служење слабима, немоћнима и остављенима: служење деци.

Већ тада, опредељена вредностима духовним, Н. Ацић се одликује спремношћу да и у материјалистичкој равни земаљског трајања сведочи љубав према ближњем кроз непрестано служење другом. И показује пример како *брити* о свакодневном битисању, која подразумева обезбеђивање уобичајених потрепштина попут хране и одеће, уколико је од *унија* прерасла у захвалност за дарове који су нам дати и благодарност што их делимо са другима, може да представља један од путева приближавања Богу.

У непрестаном труду да личним ангажовањем унесе мир и радост у животе деце у дому „Богдај” постојано се утврђивало и стремљење Надеждино ка монаштву. Опредељење њено можда има узроке у васпитању које је понела из родитељске куће, у смрти њеног брата Милована у Великом рату, у бројним смртима и патњи њеног народа које је тај рат донео, у послератној беди и немаштини и људској несрећи која се јавља и мимо ратова. Опредељење њено, можда, произлази из свих ових узрока али истрајавање у њему, свакако, произлази из танкоћутности њене душе, душе осетљиве и нежне и, истовремено, јаке и одлучне да прославља Бога.

У раду се даје и кратки осврт на харитативну улогу Српске православне цркве, са намером да се осветли макар један детаљ мозаика њеног деловања, који је био подстицај за деловање Ане Ацић у овоземаљском животу. У раду ће бити примењени дескриптивно-аналитички метод и метод случаја.

Кључне речи: врлине, савест, љубав, заједница, васпитање.

¹ Припремљено у оквиру пројекта „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије” (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство за науку и технолошки развој РС.

Сретен Ацић са породицом у парку Учитељске школе у Јагодини, 1912.

Увод

Опредељење личности за сопствени животни пут између бројних који се отварају повезано је са методама (начинима) и критеријумима које при доношењу одлука користи. Личност се понаша „у складу с мотивацијом властите културне групе”, тачније, култура одређује које ће одлуке људима бити прихватљиве (Дејвид, Иксон 2011: 88). Процес одлучивања има комплексну природу, али у његовој основи су *културни шаблони* који непосредно утичу на доношење одлука различитих појединаца. Став је аутора, међутим, да је то можда тачно за појединце, али да *личности* (појединци који су развили свесност или стање будности) праве одговарајуће изборе који *заједничке менталне програме* (Хофстеде 1980) усклађују са властитом јединственошћу.

Доношење одлука, чини се, гради се унутар мреже породичних односа и личних познанстава и под снажним је утицајем међусобних обавеза. То није једноставна повезаност, већ нешто јединственије, суптилније и

немерљиво квантификованим инструментаријем – то је повезаност између душа и њихових исходишта, повезаност са Логосом.

Метод

Предмет овог рада је истраживање околности и утицаја који су могли да буду повезани са одлуком мирјанке Надежде Ацић да постане монахиња и то, пре свега, околности и утицаја из културолошког дискурса.

Циљ је да се испита повезаност између доношења одлуке Н. Ацић о монашком подвизавању и животу са следећим изворима формирања те одлуке: (а) васпитање у породици; (б) црквени утицај; (в) лична морална начела.

У складу са предметом и циљевима рада постављени су следећи *задачи*:

1. Указати на основне идеје хришћанске антропологије и идеје Сретена Ацића које се тичу васпитања душе, а које су могле бити подстицај Н. Ацић у доношењу одлуке о животу у монаштву;
2. Указати на основне феномене у социјалном и духовном животу српског друштва у првим деценијама двадесетог века, нарочито после Великог рата (1914–1918), који су могли бити подстицај Н. Ацић у доношењу одлуке о животу у монаштву;
3. Указати на значај развијања традиционалних вредности, образаца и идеја које су у функцији развијања врлине *љубави* и осећања *дужности*, као темеља на коме настаје одлука о животу у монаштву Н. Ацић.

Формулисана је следећа општа хипотеза:

Породично васпитање удружено са вишеструким утицајима из социокултурног оквира у коме Н. Ацић одраста (а који се тичу личних искустава и сведочења ширим дешавањима и покретима) развили су у њеној осетљивој природи, која од најранијег узраста показује стремљење ка духовном узрастању, жељу да служи Богу кроз служење другима.

Методе коришћене у овом раду су анализа секундарне грађе (грађе која открива детаље из живота Н. Ацић, њене породице, социокултурних прилика ондашњег српског друштва), дескриптивни метод. Коришћена је и анализа случаја. У области друштвених наука анализа случаја је врста квалитативне анализе, а у социологији се употребљава више сличних израза – студија случаја (*case analysis*) и метод случаја (*case method*). Анализа случаја није заправо нека специфична техника, него начин организовања социјалних података, с циљем да се сачува јединствени карактер објекта који се проучава (Гуд, Хет

1996: 12). Пошто се оријентише на проучавање целине случаја (при томе „случај” може бити све, од појединца до глобалног друштва), тај приступ се означава као холистички. Анализом случаја се постиже интензитет и дубина у социолошким истраживањима. Ипак, један од највећих недостатака ове методе лежи у чињеници да се тешко обезбеђује квалитативна стандардизација у прикупљању и анализи података. То је вероватно разлог што су се најчешће приговори критичара анализе случаја односили на пристрасност истраживача и на непоузданост прикупљених података (Суботић 2011: 425). И поред наведених опасности, аутор се опредељује за наведену анализу јер пружа могућност за формулисање плодних хипотеза за даље истраживање дате проблематике.

Пут од Надежде до Ане – прича о светој души

Мирјанка Надежда Ацић је рођена фебруара 1900. у Београду, у породици која је имала богословску традицију – мајка Милева (Поповић) је потицала из свештеничке породице, отац Сретен је био један од најзначајнијих српских педагога и први управитељ Мушке учитељске школе у Јагодина (1898–1819). Њен старији брат Милован је, као и трагично велики број српских војника, настрадао у Великом рату при повлачењу српске војске кроз Албанију. Надежда је завршила престижну уметничку школу, међутим, није намеравала да живи обичним земаљским животом – рано је показала преданост молитви и склоност ка подвизавању. На позив владике Николаја дошла је у Битољ 1935. године и преузела задужења у *Децјем хранилишту за сиромашу децу*, које је било посвећено Светом Николи и звало се „Богдај”. У својим забелешкама, које се чувају у манастиру Враћевшница, истакла је да је њен рад у дому „Богдај” имао непрестану подршку и Цркве и владике Николаја и мештана Охрида и пријатеља и познаника из мирјанског живота – желећи тиме да подели благодат добијену служењем другима. Уочи почетка рата, 1941. године, по благослову владике жичког Николаја, Надежда је са сестрама из Битоља дошла у Србију и исте године основала хранилиште за децу у Трстенику. По окончању рата, нове власти сестрама одузимају могућност да се у хранилишту старају о сиромашној и незбринutoј деци. Однеговану и здраву децу им узимају и укључују у државни систем старања о незбринutoј деци, а сестринству дају на чување децу са сметњама у развоју. Надежда се, после дванаест година рада са сиротињом као искушеница, замонашила 1948. у манастиру Сретење на Овчари.

Надежда Ацић са посестримом Косаром у Врњцима, 1929.

Од епископа Валеријана добија име Ана, по светој пророчици Ани и убрзо, по епископовом благослову, прелази у задужбину Радича Поступовића – манастир Враћевшницу и постаје игуманија. Мати игуманија Ана је уснула у Господу 18. новембра 1975. године. У Српској православној цркви игуманија Ана Ацић је остала упамћена као духовна следбеница владике Николаја (Велимировића), а у народу као „српска мајка” јер је читав живот посветила сиромашнима, болеснима и напуштеној деци.²

Пут од Надежде до Ане је прича о светој души вођеној дубоком љубави према Христу, хришћанском љубави према другима, понајвише према деци, сиромашнима, немоћнима, болеснима, као и мајчинском бригом о сестрама и светињама. Помажући јој у раду на одржавању хранилишта „Бог-дај” у Битољу, владика Николај препознаје врлину љубави у њој и говори јој: „Љубав те је довела, љубав покренула. Зато си и дошла овамо. У Светом писму стоји: 'Нероткиња ће имати више деце од оне која рађа'. То је за овакве прилике казано. Имаћеш овде стотину духовне деце. А колико је само духовне деце имала Света Петка, па Свети Сава који је цео наш народ родио? Дошла си овамо да оставиш велики помен својим родитељима и себи [...]"³

Свој живот Ана (Ацић) је предала Господу и служила је Њему кроз служење деци, пратећи беспоговорно заповест Христову: „Ако се не повратите и не будете као деца, нећете ни ући у Царство небеско. Ко се понизи као дете ово, тај је највећи и у Царству небеском. И ко прими такво дете у име моје, мене прима” (Мт. 10:42; Лк. 9:48). Примајући ову заповест Ана је постала мајка свима.

Доношење одлука: културни обрасци и морална начела

Доношење одлука је чин који се дотиче свих појединаца: у свакодневном животу сви људи праве избор међу различитим могућностима. Ти избори су, иако се чини да се доносе уз помоћ логике, заправо повезани са утицајем културних шаблона – култура одређује које ће одлуке људима бити прихватљиве. Поред тога, на одлуке утичу мотиви и циљеви особе која их доноси, а они су утемељени на систему вредности дате културе (Томас, Иксон 2011). У том контексту, одлука Надежде Ацић да се определи за пут монашког подвизавања може да се посматра као процес доношења

² [www.http://manastir-lepavina.org/vijest.php?id=3439](http://manastir-lepavina.org/vijest.php?id=3439)

³ [www.http://manastir-lepavina.org/vijest.php?id=3439](http://manastir-lepavina.org/vijest.php?id=3439)

Милева Аџић, око 1900.

појединачне одлуке у контексту културе: процес у коме је доносилац одлуке уравнотежио културну условљеност морала и основно људско право на *слободу избора*. Културни обрасци у оквиру породице, културни обрасци у оквиру ширег друштва, који доводе до тзв. менталног програмирања и њихова усклађеност с личним моралним начелима утичу на формирање одлука.

Ушлицај породице. Детињство брата и сестре, Милована и Надежде Аџић, било је обликовано моралним васпитањем њиховог оца Сретена и побожношћу њихове мајке Милеве. Од својих родитеља они су могли чути „само оно што је високо морално, дубоко патриотско и религиозно. Слушали су поучне приче о Богу, вери и љубави, школи и своме народу који је кроз историју страдао, али сачувао веру и своје име, а народне песме и песме чика Јове Змаја што им је мајка читала душу су им оплемењивале. Отуда су Милован и Надежда у своје природе још од малена усадили верност строгим етичким начелима и оданост својим патријархалним идеалима тихог и повученог живота” (Ђорђевић 2005: 96). Према забележеним сећањима њених блиских сродника, Надежда је веома рано показивала склоност ка честој молитви и интересовање за живот монахиња, а сама описује свој *први сусрет са Светим Савом*: „Имала сам девет година када је мој брат Милован причао нама деци о Светом Сави. Ове речи као да додирнуше моје срце и сину огањ, засија се нешто у мени и ја узвикнух: – Децо, и ја хоћу да будем Свети Сава!” (Ђорђевић 2005: 98).

Одгајана у породици знаменитог српског педагога, Сретена Аџића, који се брижљиво односио према природи детета и уважавао идеју о њеној двојности, душевној и телесној, Надежда је одрасла у окружењу које је поштовало њене личне изборе. Као и избор да се посвети служењу Богу и истраје у намери да радом помогне онима којима је несебична помоћ потребна. Само природа која се у најранијој доби сусретала са слободом да прати импулсе душе могла је да се посвети монашком подвигу. Идеја С. Аџића

да и душа и тело имају подједнака права и дужности свакако је утицала на васпитање његове ћерке: „Треба непрестано имати на уму да су људи створови од душе и тела, да душа и тело имају подједнака и права и дужности, и да једно без другог не може ни опстати ни напредовати. Зато треба давати и души и телу посла. Зато треба не само душу но и тело вежбати у раду и истрајности” (Ацић 1891: 43). Ацићево поимање да човека чине душа и тело и разумевање значаја развијања васпитања које се бави душом припада оном кругу идеја које се, иначе, развијају у хришћанској антропологији.

У хришћанској антропологији се истиче важан, али не чест феномен религиозног просветљења душе, окретање душе Богу: „Постоје стања душе – она лако букну у детињству и младости – кад се душа одазива на Божији позив живим и радосним усхићењем [...] то је истинско благодатно осећање душе које наступи неочекивано” (Зењковски 2002: 161). Ипак, за слободно и радосно одазивање детета на Божији позив потребна је духовно здрава породица која негује црквену културу.

У добром васпитању које је отац С. Ацић дао својој деци налази се, како је закључио и владика Николај, разлог Надеждиног опредељења да служи другима на славу Божију. На позив Учитељске школе у Јагодини (1939) упућен Надежди да присуствује откривању спомен-бисте њеном оцу, у њено име одговорио је Владика, писмом које се чува у манастиру Враћевшници: „Да могу доћи, ја бих о живом Сретену Ацићу говорио у лицу његове кћери Надежде Ацић. Три године она управља Дечијим хранилиштем у Битољу и служи без икакве плате земаљске и награде, тако да изазива дивљење и поштовање целог Битоља. Она је сва запојена духом Јеванђељске службе, што јој даје више светлости и снаге него што би јој могле дати све западне педагогије. Служити и само служити на славу Божију, на корист ближњих, на спасење своје душе – то је њена сва филозофија, проста но изванредно динамична. 'Тако ме је отац васпитавао', говори често сестра Нада [...] У добром васпитању је разлог тога. Зато саветујем свима да посете Битољ и виде живи споменик пок. Сретену Ацићу. Епископ Никола,” (Ђорђевић 2005: 98).

Институт у Турну-Северину –
Похвалница за добро владање
и ангажовање

Друштвени и црквени утицај. На доношење одлуке Н. Ацић о животу у монаштву могла су да остваре утицај три чиниоца из друштвеног и културног контекста: 1) изостанак *захвалности* новостворене државе према српским војницима и њиховим осиромашеним породицама и нестајање традиционалног српског културног обрасца ослоњеног на међусобну солидарност чланова заједнице, који се убрзано мења под налетима тадашње модернизације српског (и југословенског) друштва; 2) развијена харитативна делатност и милосрдни рад Српске православне цркве; 3) јачање Богомољачког покрета (Православне народне хришћанске заједнице) утемељеног на православљу и духовно и црквено деловање епископа Николаја Велимировића.

1) У српском друштву у првим деценијама двадесетог века друштвени живот су обликовали културни шаблони у којима су кључну улогу имале моралне вредности. Нема сумње, сматра Д. Трбојевић (1938), морално се осећање непрестано усавршава, али од моралног осећања до савести ваљало је преваљати дуг и тежак пут. „У правом значењу јавља се савест истом у науци хришћанској. Док се пре тога као претходник савести јавила најпре морална свест, и после тога она сама у облику личне одговорности, хришћанство уноси у свет нови појам, појам дужности који се знатно разликује од одговорности. Одговорност је у вези с прошлости, а дужност се односи на будућност. Врхунац одговорности је у кајању, које громким гласом проповеда пророк и претеча Христов Јован Крститељ. А Христос, настављајући и завршавајући старозаветно учење, проповеда нову науку о љубави, истичући *рад из љубави* (истакла В. Трифуновић) као дужност за свакога ко жели поћи његовим стопама. И док Сократ осећа глас савести као опомену да не чини греха, Христос буди савест за добра дела према снази коју ко има у себи од природе” (Трбојевић 1938: 13). Осећајући у себи дар или *шаланџи* који је позива на *рад из љубави*, узимајући за пример Христове речи „Мени ваља радити дела онога који ме посла док је дан: доћи ће ноћ када нико не може радити” (Јован 9,4), Ана Ацић развија такво осећање дужности које је, по делима, разликује од бројних савременика. Њено осећање дужности одликује нарочита одлучност и истрајност: она ради по захтевима савести у духовном миру. Такав је био и њен рад у дому за децу без родитеља „Богдај” у окриљу Српске православне цркве у времену после Великог рата (1914–1918), времену када се југословенска држава определила за незахвалност према њеним ствараоцима, српским војницима и њиховим потомцима.

Чињенице о улози Србије и српске војске у Великом рату нису истицане, напротив, сви режими после 1918. су се на недостојан начин понели према њиховом великом подвигу – борби за слободу и одбрани отаџбине. О њима се није превише и гласно говорило у јавности, у школским уџбеницима се површно прелазило преко тог историјског периода, није створена традиција

обележавања (сећања) најзначајнијих догађаја тог доба. Они који су часно испунили своју дужност према *заједници* уклоњени су из главних токова јавног живота. О тим „српским манама” писао је Рајс (R. A. Reiss) двадесетих и тридесетих година 20. века, Швајцарац који је био сведок страдања Срба у Великом рату и ниподаштавајућег односа државе према својим војницима после рата. Његово упозорење *Чујте Срби, чувајте се себе!* (1928) показало се истинитим: историјска дешавања у протеклих сто година потврдила су Рајсову процену да Срби сами себе највише изневеравају, преверавају, издају. Управљачка класа у Србији после Великог рата показује да, процењује Рајс, „безмало, мрзи оне који су учинили услуге отаџбини” и сматра да су узроци томе недостатак *захвалности* и то што су „добročинитељи нације жив прекор онима који ништа нису дали својој земљи” (Рајс 2004: 13–14). Незахвалност према ратницима, страдалим, обогаленим и осиромашеним пренела се и на њихове породице и потомке – велики број деце без родитељског старања није обухваћен бригом државе, те се о њима брине Српска православна црква (СПЦ), оснивајући и одржавајући склоништа (хранилишта, домове) за децу. Страдање Надеждиног брата Милована у том рату је постало део заједничког страдања народа и део заједничког заборављања – страдали у том рату нису постали део званичне култура сећања. На личном плану, такав губитак доводи до трагања за одговором који води или до очајања или до прихватања *више* воље.

2) Под харитативном делатношћу Цркве подразумева се „она делатност која је усмерена на нарочите потребе њених чланова, потребе појединца или група које она са осећањем љубави и обавезе према тим појединцима испуњава, јер тиме испуњава Христову заповест о љубави а тиме доказује да су сви чланови Цркве чланови једног Тела коме је Христос глава” (Глоговац 1988: 60). Харитативни рад Цркве је потребан у свим временима, укључујући и доба у коме живимо. „Време у коме живимо је време великих социјалних неправди. Огроман је број сиромашних. Повратак нашег народа вери и духовним вредностима треба да прати и развој и обнова милосрдне делатности и харитативног рада. Свето Писмо, Свето Предање и историја Цркве сведоче нам о потреби и значају харитативне делатности и милосрдног рада. Примери из ближе прошлости говоре нам да је социјално служење могуће чак и у најтежим околностима. Али претходно свако мора поћи од себе и у свом срцу саосећати са патњама свог ближњег. Свака практична делатност доћи ће, потом, сама по себи.”⁴

Основе милосрдног и харитативног рада налазе се у Јеванђељу, у речима Господа Исуса Христа: „Ходите благословени Оца мојега јер огладњех

⁴ [www.http://spc.rs/sr/pravoslavna_crkva_milosrdni_rad_0](http://spc.rs/sr/pravoslavna_crkva_milosrdni_rad_0)

и дадoste ми да једем; ожедњех и напојисте ме; наг бијах и оденусте ме, болестан бијах и обиђосте ме [...] Заиста вам кажем, кад учинисте једноме од ове моје мале браће, Мени учинисте” (Мт: 25, 31–46). Христос поистовeћује потребите (изложене патњама и невољама) са собом. Питање милосрђа према ближњем (однос према ближњем нема национална и верска ограничења) има дубоко есхатолошки значај с обзиром на то да се тиче, непосредно, човековог спасења. Дела Апостолска сведоче нам да је једна од улога тек успостављене ђаконске службе био управо милосрдни и харитативни рад (Дап. 6,2). У Литургијама Светог Марка, Светог Јована Златоустог и Светог Василија Великог помињу се „они који се сећају сиротиње” и моли се за оне који су оптерећени тешким радовима, болестима и другим невољама. Примери милосрђа у животима светитеља и отаца цркве приказани су у житијама светих. Практични примери посвећености делатној љубави – милосрђу, харитативном раду, служењу ближњима, видљиви су кроз дело Светог Василија Великог (329–379), Светог Јована Златоустог (347–407), Светог Николе Мирликијског (270–343), који су заступници сиромашних и заговорници делатне љубави према онима којима је помоћ потребна. Руска црква је нарочито позната по примерима светих посвећених делатној љубави према ближњима: Свети Јован Кронштатски (1829–1908), Света Јелисавета Фјодоровна (1864–1918), Света Марија Париска (1891–1945) показивали су милосрђе и бринули о сиромашнима, одбаченима, болеснима, немоћнима.⁵

За разумевање односа према ближњем који се темељи на милосрђу неопходно је упознати се, поред примера милосрђа у животима светих, и са тумачењима питања милосрђа. У беседи Светог владике Николаја (Велимировића) о Страшномe суду сусрећемо се са објашњењем које има два смисла, унутрашњи и спољашњи. Спољашњи смисао упућује на спознају да Господ хоће *милости* од свакога од нас јер је то пут враћања човека вери, нади и љубави у Бога. Унутрашњи смисао упућује на спознају да Христос живи у нама самима уколико се изборимо да се његова малена браћа – светле мисли, племенити осећаји срца и благородне тежње душе ка остварењу добра – уздигну у нама и оснаже. „Призвавши праведнике у царство, Судија одмах објашњава зашто им даје царство – ’Јер огладнех, и дасте ми да једем; ожеднех, и напојисте ме; гост бејах, и примисте ме; го бејах, и оденусте ме; болестан бејах, и обиђосте ме; у тамници бејах, и дођосте к мени [...]’ Заиста вам кажем: кад учинисте једноме од ове моје најмање браће, мени учинисте [...] Спољашњи смисао јасан је свакоме... Јер је речено и у Старом завету: ’Господу позајима ко поклања сиромашу, и платиће му [Господ] за добро његово’ (Приче 19, 17). Јер кроз оне који ишту помоћи наше, Господ куша

⁵ [www.http://spc.rs/sr/pravoslavna_crkva_milosrdni_rad_0](http://spc.rs/sr/pravoslavna_crkva_milosrdni_rad_0)

Игуманија Ана са сестрама манастира Враћевшнице, око 1955.

срца наша... Јер Он зна да је милост пут и метод враћања човека вери у Бога, нади у Бога, и љубави према Богу."⁶ Унутрашњи смисао односи се на Христа у нама самима: „У свакој светлој мисли ума нашег, у сваком племенитом осећају срца нашег, и у свакој благородној тежњи душе наше ка остварењу добра пројављује се Христос у нама силом Духа Светога. Све те светле мисли, племените осећаје и благородне тежње Он назива малом, или најмањом, браћом Својом. Он их тако назива зато што су они у нама у незнатној мањини према огромном пољу светског талоба и зла у нама”.⁷

Српска православна црква (СПЦ) је имала и има развијену милосрдну делатност. Свети Сава, утемељивач аутокефалности Српске православне цркве (1219), био је и зачетник милосрдног рада у нашој помесној цркви. Српски манастири унутар својих комплекса тада имају и болнице, домове

⁶ <https://m.facebook.com/Sveti.Pantelejmon/posts/1318202281574796>

⁷ <https://m.facebook.com/Sveti.Pantelejmon/posts/1318202281574796>

за бескућнике, гостопримнице. *Законом* правило Светог Саве, којим се уређује деловање цркве и манастира и живот свештенства и монаштава, садржи читав низ мера које се односе на заштиту социјално угрожених, што оповргава приговоре да Православна црква, посебно српска, нема развијену социјалну делатност. Тачно је, међутим, да је социјално-харитативни рад Православне цркве и православних хришћана био у великој мери онемогућен у различитим периодима у даљој и ближој прошлости (ратови, окупације), али је обновљен са престанком владавине оних који су противници Цркве и њеног присуства у јавној сфери. У оквиру СПЦ постоје бројне добротворне установе које се данас баве милосрдним радом, иако се томе не придаје велика пажња. Неке од тих добротворних уснова су: 1) Добротворни фонд „Човекољубље”, хуманитарна организација СПЦ, која је деведесетих година 20. века пружала хуманитарну помоћ социјално угроженим групама становништва у региону, без обзира на националност и вероисповест, да би после ратова своју активност усмерила ка психосоцијалној подршци оболелима, помоћи старим лицима и бројним другим видовима друштвеног служења; 2) Верско добротворно старатељство (ВДС) Архиепископије београдско-карловачке, које спроводи бројне харитативне акције, попут посета избегличким центрима, старачким домовима, домовима за бескућнике, инвалиде, слабовиду децу и децу ометену у развоју; 3) Милосрдни фонд „Свети Василије Велики” (који делује као пододбор ВДС-а), православна социјална иницијатива која за циљ има помагање сиромашнима, болеснима, особама са инвалидитетом, маргинализованима и заборављенима.⁸

Харитативна улога Цркве представља живу копчу њену са народом. Бригу о немоћнима и остављенима, онима које изједа немаштина, болест и свака друга невоља преузела је на себе Црква, пружајући помоћ и православнима и припадницима других вероисповести, у парохијским црквама, манастирима, новооснованим домовима. Кроз подвижничко деловање црквених саслужитеља и мирјана који су својим богољубним радом пружили помоћ и исцељујућу утеху потребитима, пројавио се и нови покрет у Србији између два рата, Богомољачки покрет (Православна народна хришћанска заједница). Овај покрет сведочи о јачању религиозности унутар, уколико се следи стратификацијска подела, нижих друштвених класа, које је владика Николај настојао да „оцрквени”. Покрет је настао спонтано, двадесетих година 20. века, када је, по завршетку рата, мали број богомољаца, са великим мисионарским полетом, почео народу да проповеда јеванђељско учење о спасењу. Намера је била да се покрене духовно-морална обнова народа, „простих” људи са села и из градова, и пробуди црквени живот (жеља за „живом

⁸ [www.http://spc.rs/sr/pravoslavna_crkva_milosrdni_rad_0](http://spc.rs/sr/pravoslavna_crkva_milosrdni_rad_0)

Црквом”). Због масовности покрета и забринутости да би се могао претворити у секту, Свети Архијерејски Сабор СПЦ поверио је владици Николају Велимировићу духовно старешинство над овим спонтаним покретом, са задатком да богомољце *оцрквени*. Одржавана су често богомољска црквено-народна сабрања у манастиру Жича, у коме је столовао епископ Николај Велимировић. После Другог светског рата, предратни богомољци и њихова деца учинили су много за опстанак Српске православне цркве у ондашњој Југославији, а међу њима се рукоположио највећи број свештеника, монаха и монахиња у послератној Србији.

„Богомољачки покрет је особена српска појава, производ околности и људи овог православног поднебља. Сличне покрете срећемо у Грчкој, тзв. 'кољивари', а у Русији се спомињу и 'старчевци'. У богословском смислу, реч је о утицају словенофилских идеја (П. Чадајев, И. Кирјејевски, А. Хомјаков, К. Леонтјев), односно рецепцији руске филозофије свејединства, руског, православног, богословља. Свакако, у целој причи о богомољцима доминира богочовечанска православна мисао еп. Николаја Велимировића, Новог Златоуста, посебно у тзв. охридској фази, када се потпуно окренуо Светим оцима и православној класици и духовности [...] Дакле, реч је о свенародном, православном покрету који је окупио православне Србе око свете православне Цркве.” (Суботић 2011)

Основна правила богомољачког покрета била су *старање и вежбање у врлинама*: послушности, марљивости, вредноћи, умерености, расуђивању, трпљењу (стрпљењу), братољубљу и љубави – из којих излазе и остале врлине. Управо те врлине красе Ану (Надежду) Ацић, која током читавог живота настоји да својим деловањем унесе више љубави, правде и свега што је добро у заједницу којој припада. Могући утицај богомољачког покрета на опредељење Надеждино за монашки подвиг је, вероватно, повезан са утицајем њеног духовног учитеља владике Николаја, који је настојао да очува морално-православни осећај у народу пробуђен радом овог покрета.

Лична морална начела. Најшири социокултурни контекст у коме се одвија човеков живот не ствара најповољније услове за надахнуће душе: у свакодневици човек, најчешће, не припрема душу за спасење, већ за живот у земаљској равни у којој уређивање духовног живота уступа пред уређивањем материјалног живота. Ипак, у човеку постоји тежња да досегне *бесконачност*. Та тежња проналази два пута: пут на коме се човеку открива сам Бог и пут мимо Бога на коме се човеку показује снага твари (света, материје). „Своју укорененост ми тражимо ван нас – то и јесте неутољива жеђ за Бесконачношћу: неутољива зато што у самој личности за њу нема пуноће која би је утолила. Ако се окрећемо Богу, душа добија одговор на своја трагања,

но желимо ли испунити жељу за Бесконечношћу ван Бога, онда се природно окрећемо свету [...] – тварној Софији.” (Зењковски 2002: 86) Пред појединцима је избор да ли ће за бесконачношћу да трагају у Богу, ван Бога или без Бога. Користећи начело слободе, људи непрестано врше судбоносни избор, који је увек израз превласти између онтолошког греха и дубине духа, избор *од чега ће да живе*: духа или твари.

Н. Ацић се рано определила да следи Христа који „збаци силе с престола, и подиже смирене; гладне напуни блага, а богате отпусти празне” (Лк. 1, 52–53). Својим животом и делом је показала да разуме Господове речи: „Дух је Господњи на мени; зато ме помаза да јавим јеванђељем сиромасима, посла ме да исцелим скрушене у срцу, и проповедам заробљенима да ће се отпустити и слепима да ће прогледати; да отпустим сужње” (Лк. 4,18). Његову поруку могу да чују и прихвате позив само благородне душе, душе спремне да се уздигну изнад земаљске твари. Надежда је била једна од њих. Стремљење ка новом свету кроз рад и живот у монашкој заједници преобразили су је у игуманију Ану.

Непрестани рад и брига о сестринству, задужбини манастирској, брига о сиромашнима и невољнима, нарочито деци, одликовали су игуманију Ану. Живот у монаштву, међутим, за њу није представљао бекство од света, већ жељу да изгради нови свет. „Монаштво није било толико бекство од света, колико тежња да се изгради нови свет на новим основама. Манастир је заједница, 'мала црква', не само молитвена него и радна заједница. Ту се непрестано моли и ради. Раду се придаје велика важност, док се на нерад гледа као на тежак порок. Рад је морао да служи општем добру на корист заједнице. Тако су манастири у ствари продужетак прве хришћанске општине” (Глоговац 1988: 61) или заједнице људи који живе у миру, радости, љубави, слози и смирењу.

Надежда се рано определила да служи Богу. Служити на славу Божју може само човек који има љубав према Богу и човек „који је научио да љуби свакога другог човека као себе самога и да према томе удешава свој рад, лако стиче уверење о томе како су ситни и незнатни његови интереси, кад се пореде са интересима целине” (Трбојевић 1938: 60). Из тог уверења човековог настаје мисао и уверење о његовој посебној дужности и *одушевљење* да је изврши. „Савестан човек има свест о својим дужностима. То не значи само да он своје дужности познаје већ и да их воли. Имајући чврсто уверење о томе шта је добро и колика му је вредност, и познајући себе и своју снагу, он се осећа везан за онај део добра који је у његовој снази, и једва чека да искупи дуг свој према човечанству и самом себи [...] Вера у Бога крепи га да устраје докле год своје дужности не изврши” (Трбојевић 1938: 69). И у души

Надеждиној распламтела се *савесѝ*: истински је тежила добру, одрекла се сваке личне користи и стремилa општем добру. У живот је ушла као Надежда, из њега је изашла као Ана: на оне који су је познавали и на оне који о њој слушају делује, и данас, својим делима.

Закључак

У човековој духовној сфери одвија се борба између две стране или пола, *ѝола добра* и *ѝола зла*, односно *ѝола светле* и *ѝола тамне духовности* (Зењковски 2002). Постојање склоности ка злу у човековом духу може се превладати једино слободном тежњом душе ка Богу, сједињене са благодатном помоћи Божјом. Међутим, човекова усредсређеност на себе самог води га ка самообожењу – окренутости од Бога. Човекове страсти и тежња за њиховим задовољењима онемогућују човеково *смирење* и уводе га у борбу са Богом.

Суочена са тамном духовношћу свог времена, оличеном у ратовима, патњи и страдањима многих ближњих, суочена са социјалном, економском и културном констелацијом односа која у српском друштву у континуитету ствара грубе неједнакости и негујући властита морална начела која су је водила ка *раду у љубави у славу Божију, на корисѝи ближњих и на сѝасење своје душе* – игуманија Ана је оставила дубок траг у времену, као путоказ уздизања ка Богу. И пример човековог *смирења*.

Развијање дубинских слојева духовности као трагање за целовитошћу постаје неодложна потреба у свету у коме постоји двојност, у коме са добром расте и зло. И у појединцу постоји двојност, а да би духовно узрастао и развијао светло начело духовног живота њему је потребан „оријентир”: Реч о љубави, Црква, мудар духовник. Животи благородних и светих људи могу да допринесу стварању услова и утицаја за развијање *обожених (целовитѝих) личности* (Јеротић 2013), осетљивих за питање *сѝасења*, сопственог и спасења других. Живот у вери монахиње Ане је попут светионика на силном узбурканом мору који показује душама жељним *смирења* како да пронађу мирну луку.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Ацић (1891): Сретен М. Ацић, *Српска национална школа: Светосавски говор*, Београд: Парна штампарија Народне радикалне странке.
- Дејвид, Иксон (2011): Tomas Devid, Ker Ikson, *Kulturna inteligencija*, Београд: Clío.
- Глоговац (1988): Милован Глоговац, Харитативна делатност цркве, *Бојословље*, 1988: 60–66.
- Хофстеде (1980): Gert Hofstede, *Culture's consequences: International differences in work related values*, Beverly Hills, CA: Sage.
- Игуманија Ана Ацић. <http://manastir-lepavina.org/vijest.php?id=3439>. Приступљено: 24.08.2019.
- Јеротић (2013): Владета Јеротић, *Индивидуација и/или обожење*, Београд: Арс либри. *Православна црква и милосрдни рад*. http://spc.rs/sr/pravoslavna_crkva_milosrdni_rad_0 Приступљено: 24.08.2019.
- Рајс (2004): Арчибалд Рајс, *Чујте Срби: чувајте се себе*, Београд: Српски привредни и културни клуб.
- Свети владики Николај о Сјрашном суду* (2017). <https://m.facebook.com/Sveti.Pantelejmon/posts/1318202281574796>. Приступљено: 02.09.2019.
- Суботић (2011): Драган Суботић, *Бојомољци – хришћанска Србија*. http://svetinjebranicева.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=138:2011-05-19-18-30-55&catid=38:2010-12-14-18-00-48&Itemid=59. Приступљено 14. 9. 2019.
- Суботић (2011): Драган Суботић, (Метод)олошки поступак студије случаја (case study) у друштвеним наукама, *Пословна економија*, 1/2011, 411–442.
- Гуд, Хет (1966): Вилијем Гуд, Пол Хет, *Методи социјалног истраживања*, Београд: Вук Караџић.
- Трбојевић (1938): Дане Трбојевић, *Образовање савести*, Београд: Српска Краљевска Академија, Задужбина Д. Стаменковића.
- Зењковски (2002): Василије Васиљевич Зењковски, *Проблеми васпитања у светлу хришћанске антропологије*, Београд: Бримо.
- Ђорђевић (2005): Оливер Ђорђевић, *Детињство Надежде Ацић, постоје високо прејодобне мами Ане, игуманије манастира Враћевшнице*. https://arhivaja.org.rs/images/detinjstvo_igumanija_ana_adzic.pdf. Приступљено 11. 9. 2019.

Vesna Trifunović

University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina

ANA ADŽIĆ: A TESTIMONY OF THE VIRTUE OF LOVE

Summary: This paper explores circumstances and influences, primarily culturological, that may have been associated with Nadežda Adžić's decision to become a nun.

The aim is to examine the connection between N. Adžić's decision to devote herself to God and the following elements that had influenced her decision: (a) education in the family; (b) influence of the church; (c) personal moral principles.

Despite hard living conditions in the country devastated by wars, in which she had lost many of her loved ones, despite huge social, economic and cultural inequalities in Serbian society, Nadežda remained faithful to her own moral principles – sharing love and working for the glory of God and for the salvation of her soul. The abbess Ana has left a deep mark on her time, as inspiration to all those wishing to devote themselves to God.

Using analytical method and case study method, the paper also gives a brief overview of the charitable role of the Serbian Orthodox Church, which had a crucial impact on Ana Adžić's activities.

The work of the novice Nadežda Adžić in the “Bogdaj” Children's Centre in Bitola, under the auspices of the Serbian Orthodox Church, in the years before the Second World War, is an example of a God loving soul dedicated to serving others – weak, poor and abandoned, especially children. Her example proves that despair can grow into the appreciation for the gifts we have been given – it is a way of approaching God.

Her constant effort to bring peace and joy to the lives of the children in “Bogdaj” through personal engagement determined Nadežda's striving for monasticism. Such a commitment may have had its causes in the upbringing she took from her parents' home, in the death of her brother Milovan in the Great War, in people's sufferings caused by the war, in the post-war misery and poverty. Her determination may stem from all these causes, but her perseverance arises from the tenderness and sensitivity of her soul and, at the same time, her strength and determination to glorify God.

Keywords: virtues, conscience, love, community, upbringing.

Ивица Камберовић

УДК 271.2-788-055.2:929 Аџић А.
271.222(497.11)-462 Аџић А.

Свештеник Српске православне цркве
Архијерејско намесништво рачанско
Епархија Шумадијска

БЛАГОДЕЛАЊЕ СЕСТРЕ НАДЕЖДЕ АЏИЋ У БИТОЉУ И ТРСТЕНИКУ¹

Апстракт: По милости Божијој и вољи Светог владике Николаја Велимировића, мати Ана, тада сестра Надежда Нада Аџић, била је управитељица дечијих домова у Битољу и Трстенику, од 1935. до 1949. године. Овде доносимо приказ рада ових домова, као и однос између сестре Надежде и Светог владике Николаја Охридског и Жичког чији је духовни следбеник била.

Кључне речи: Надежда Аџић, игуманија Ана, Свети владика Николај Велимировић, „Богдај” у Битољу, Дечије склониште у Трстенику.

Мати Ана је кћерка чувеног педагога и управитеља Учитељске школе у Јагодини, Сретена Аџића. Њен отац био је честит и образован човек. Изгубио је сина Милована у Великом отаџбинском рату, па је сву љубав и пажњу усмерио ка Надежди.

Надежда је у младости духовни пут почела у манастиру Хопово, у коме се први пут исповедила, као и у дружењу на православним руско-српским кружоцима у Београду. За њено духовно уздизање важни су и побратимски односи са чувеном руском породицом Зернов. Била је чланица добротворних друштава у Београду и живо је учествовала у помагању невољницима. Управљала је сиротиштима у Битољу и Трстенику. Њен рад био је заокружен игуманском бригом о сестрама у манастиру Враћевшници.

Иза мати Ане остала је обимна писана заоставштина која је похрањена у манастиру Враћевшници. Митрополит Амфилохије је посведочио да се у тим записима налазе „подвижништва достојна дивљења”. Њен лик свакако заслужује да буде поменут као изванредан пример хришћанске љубави према потребитима који су најдражи Господу Исусу Христу – деци без родитеља и сиромашној деци.

¹ Извори за овај рад су коришћени из књиге *Одабрани записи и њрејиска игуманије Ане (Аџић)*, коју су приредили за објављивање монахиње манастира Враћевшнице и Оливер Ђорђевић, а објавио манастир Враћевшница 2003. године.

Зграда Дечијег хранилишта „Богдај” у Битољу, око 1938.

„Богдај” – хранилиште за сирочад

Први корак ка отварању хранилишта у Битољу владика Николај начинио је куповином старе напуштене куће турског паше са извором (бунаром) свете целебне воде Светог Николе у дворишту. Сестра Надежда Аџић дошла је у Битољ 1. децембра 1935. године и у тој кући, по благослову Владике, постала је управница хранилишта за сироту децу. Хранилиште је било посвећено Светом Николи и названо је „Богдај”.

Владика Николај је први пут посетио „Богдај” 6. децембра 1935. године. Био је свестан напорног посла који очекује Наду и жели да се увери у њену одлучност да прихвати овај подвиг: „О где си ти, Надо, дошла из оног твог дворца где си у Београду живела, у ову турску кућу. Ово је лепши дворца – одговори Надежда.” Владика препознаје њену решеност и похваљује је: „Љубав те је довела, љубав покренула. Зато си дошла овамо.” У Светом Писму стоји: „Нероткиња ће имати више деце од оне која рађа [...] Имаћеш овде стотину духовне деце.” Даље владика поучава Надежду: „Колико деце је имала Света Петка, па Свети Сава који је цео наш народ родио. Дошла си овамо да оставиш велики спомен својим родитељима и себи.”

Надежда Ацић била је искушеница у „Богдају” где је марљиво водила дневнике. Читајући их примећујемо велико пожртвовање и њену жељу да што веродостојније опише догађаје који су били најзначајнији у хранилишту за децу без родитељског старања. Историја „Богдаја” богата је дешавањима која се тичу организације рада у хранилишту, као и топлом атмосфером која је красила хранилиште. „Богдај” су снабдевали нарочито манастири Охридско-битољске епархије. Помагали су и Битољчани у новцу и кроз друге потрепштине, као и Црвени крст, ученици београдских школа и многи други. Хранилиште је било екстернатског типа. Деца су у њему боравила током дана, када нису била у школи, а деца млађег узраста ту су проводила највећи део времена. Хранилиште је пружало деци два obroка, доручак и ручак. Било је шест сестара у хранилишту које су имале одвојено време за молитву. Недељом и празницима сестринство је водило децу у цркву, где су присуствовали литургији. Са Надеждом Ацић у хранилишту је боравила монахиња Сара, која је касније била игуманија манастира Љубостиње и Копорина, као и сестре Милунка и Стана, потоње игуманије Марија и Стефанија у манастиру Враћевшници. Све њих је красила мудрост, пожртвованост, организацијска способност и живот по строгом монашком правилу. У хранилиште су готово свакодневно долазила нова деца. Свети владика Николај је био у праву када је сестри Нади прорекао да ће она у „Богдају” имати стотину духовне деце. Веома је значајан васпитно-духовни рад са децом. Сестринство, које је било и образовано, својом љубављу према деци, али и личним примером како се живи хришћански, највише је утицало на дечије душе које су то умеле да цене.

„Деда Владика” и мали Битољчани

Владика Николај често је долазио у „Богдај”, како би видео децу коју је веома волео, али и сестринство, да помогне саветима и пружи материјалну помоћ. Деца су осећала љубав вољеног „Деда Владике”. Када је „против своје воље” постављен за епископа жичког, Николај је због обавеза ређе долазио. Ипак, као администратор охридско-битољски до 1938. године, Николај је писао деци и сестрама у „Богдају”. Преписка између њега и сестре Наде недостаје за 1937. годину, због добро познатог дешавања у Србији – Конкордата. У манастиру Враћевшници су похрањена писма која је Преосвећени Николај писао деци у „Богдају”. У писмима се Деда Владика обраћао деци кроз песму јер је знао да је такво обраћање деци најмилије: „Ево децо, морао сам ноћас због вас и песник да постанем. Написао сам Химну Богдају.” „Ми смо мали Битољчани, малишани, сиротани. Кућа нам је баш на

крају, у Богдају ка' у Рају... Бог нам шаље доста хлеба и остало шта нам треба; богати смо братском слогом, радосни смо својим Богом. Учимо се добри бити и свом роду користити..." Из текста ове песме примећујемо жељу Деда Владике да деци укаже на захвалност Богу за оно што су добили, као и настојање да се деца потруде да изграде братске односе и поштовање између себе.

Свети Николај и Надежда Ацић

Да је Свети Николај био задовољан радом сестре Надежде Ацић и осталих сестара видимо из одговора управи Учитељске школе у Јагодини 1939. године: „Да могу доћи, ја бих о живом Сретену Ацићу говорио, у лицу његове кћери, Надежде Ацић. Три године она управља дечијим хранилиштем у Битољу и служи без икакве плате земаљске и награде, тако да изазива дивљење и поштовање целог Битоља. Она је сва запојена духом јеванђељске службе, што јој даје више светлости и снаге него што би јој могле дати све западне педагогије. Служити и само служити на славу Божију, на корист ближњих, на спасење своје душе.“ „Тако ме је отац васпитавао“, говори често сестра Нада...

Свети владика Николај, затим, закључује: „У добром васпитању је разлог тога, зато саветујем свима да посете Битољ и виде живи споменик покојном Сретену Ацићу.“

Харитативни рад Ане Ацић по Николајевом благослову

Осим обавеза у „Богдају“, од 1939. године, Надежда се живо укључује у рад са сестринством при Цркви Светог Благовештења у Битољу. Оне су помагале невољницима у Битољу, посећујући их у болницама, дому за стара лица и затвору. На Надеждин предлог, пашин конак који је био у близини „Богдаја“ преуређен је у женски интернат, односно Дом ученица „Богдај“,

Игуманија Ана педесетих година
прошлог века

који је служио за гимназијалке чији су родитељи ван Битоља и као нови гарнизон будућих васпитачица и образованих православних монахиња. Пред почетак рата, крајем 1940. године, Битољ преживљава прва бомбардовања Краљевине Југославије од стране Италијана. Народ је тражио прибежиште у „Богдају”. Свештеник и сестринство су одржали акатист Светом Николи и затим су се исповедали.

Надежда Ацић је до уласка Бугара остала са сестрама у „Богдају”. Бугарске власти су нудиле Надежди и сестрама бугарско држављанство уколико желе да наставе са радом у „Богдају”, али под новом управом. Надежда је одлучно одбила и на понуду одговорила: „Српкиња сам била, Српкиња јесам и Српкиња остајем, а куршум може право у чело да лети!”

Тако је прекинут шестогодишњи рад Дечјег хранилишта „Богдај”. Нема података о томе шта се догодило са Домом ученица.

Свети владика Николај Жички није заборавио Надежду и сестринство из „Богдаја”. По његовом благослову, оне су 1941. године кренуле из Битоља у Србију. Прве дане провеле су код рођаке једне од сестара, а потом су се упутиле ка Краљеву. Са благословом владике, на Туциндан, 5. јануара 1942. године, Надежда Ацић оснива при цркви у Трстенику Дечије хранилиште „Свети Никола”. Тада је склониште званично отворено, али је почело са радом раније, после масовног стрељања у Краљеву, октобра 1941. За разлику од „Богдаја”, који је био установа екстернатског типа, у Трстенику је отворено Дечје склониште у Парохијском дому за двадесеторо деце, које је било интернатског типа.

Почетак рада био је веома тежак. Надина пензија је била једини извор прихода, као и плата црквењака. Касније је склониште добило материјалну помоћ захваљујући манастиру Љубостињи.

Организација Дечијег хранилишта у Трстенику

Захваљујући сестри Надежди, дом је добио старе кревете и постељину. Она је била најзаслужнија за опремање сале Парохијског дома као спаваонице. У другој великој просторији наместила је дугачке столове за трпезарију. Сестринство је било смештено у две мале собе, које су биле некадашње парохијске канцеларије. Кухињу су организовале у подруму. Колико су биле предузимљиве, али и пожртвоване, види се из записа мати Ане, где сазнајемо да су саме направиле колица, са којима је сестра Надежда ишла по Трстенику, Краљеву и околним местима просећи храну за ратну сирочад. Она није само просила храну за децу, већ се у околним местима распитивала о

Деца и васпитачице у „Богдају”

деци без родитеља која су била препуштена сама себи. Она је тој деци била утеха коју су сам Господ Бог и Свети Никола послали. Пружала им је утеху и помоћ у склоништу, а деца су постајала примерна и угледна, баш као и мали Битољчани у некадашњем „Богдају”. Деца без родитељског старања у склоништу су била задовољна и зрачила су ведрином. Она су се узајамно волела и поштовала, а сестре су сматрала мајком. Васпитавана су да гаје побожност, учествујући песмом за певницом, на богослужењима молитвом. Имала су све што им је потребно за школу, скромно, али и пристојно. Трстеничани су то приметили. Многи су се зближили са сестрама и децом. Знали су добро ко је Надежда Аџић, из какве породице потиче, да је распродала наслеђену непокретну имовину у Врњцима, Београду и Новом Винодолском и да је све уложила у битољски и трстенички дом за децу. Имајући Надину жртву у виду, и сами Трстеничани су помагали склониште. Колико је Надежда била пожртвована видели су људи у Трстенику и у околним селима док је и по врућини и киши вукла колица, често са тешким цаковима са намирницама и молила за прилоге за ратну сирочад. Њено нежно здравље и слаба конституција били су веома оптерећени – кичма се повила од терета, а дисање је било отежано. Надежда се није жалила, већ се радо присећала речи Светог Јована Кронштатског: „Ах, ја и сам осећам да кад сам потпуно здрав и кад

трудом не изнуравам себе, ја тада умирем духом, тада нема у мени Царства Божијег...”

Нада је показала интересовање да научи нове послове и да их практично примени на корист склоништа у Трстенику. Од сваке домаћице је понешто научила: сирење, ткање... Сестринство је помагало рањеницима у болницама носећи храну и превијајући им ране. Утеха болеснима и рањенима није изостала.

По завршетку рата, нове власти сестрама одузимају здраву децу и доводе умно и физички ометену децу у развоју. Сестринство није могло да пружи адекватну помоћ овој деци, нарочито због изузетно тешких услова за живот. Деци је била потребна стручна помоћ дефектолога, а не обична нега. То је био разлог што су Надежда Ацић и сестре напустиле Трстеник. Битољ и Трстеник су утрли пут Надежде Ацић ка монашком животу. Свакако, то је било праћено саветима владике жичког, Николаја.

Руске монахиње које је упознала у манастиру Хопово подсетиле су је својим радом на ђаконисе у средњовековној Византији. Ваконисе су се старале о напуштеној деци, бринуле о старима, немоћнима и болеснима. То је било надахнуће за њен рад у Битољу и Трстенику. Нове власти су забраниле да настави рад, што је њу одвукло ка монаштву. То је нарочито осетила приликом посете манастиру Велуће. Била је сигурна да је призвана од Господа за монаштво, заједно са сестрама Милунком, Станом и Ангелином.¹⁰³ У манастиру Сретење 28. марта 1948. године, у 48. години живота, Надежда је замонашена на Крстопоклону недељу. Њено монашко име било је Ана. По савету свештеника Драгомира Милошевића, она одлази из Сретења. Он ју је добро познавао још из Битоља, где је некад службовао у Митрополији. Мати Ана Ацић је, са вером у Божију Промисао, отишла код владике шумадијског Валеријана, који је био и жички администратор, и молила га за нови манастир, а владика јој даје на управу манастир Враћевшницу уз обраћање: „Ја немам коме да предам манастир Враћевшницу осим Вама”, мислећи на историјску вредност манастира и образовање мати Ане. Од тада се живот ове милосрдне личности везује за манастир Враћевшницу.

Однос према иновернима

Свој однос према иновернима, тј. онима који нису хришћани, Преосвећени Епископ Николај је показао више пута. То је било нарочито запажено приликом његових посета Дечјем склоништу Светог Николе „Богдај” у Битољу. После разговора са сестрама и децом и послужења, дошао је у „Богдај” Турчин кога је био послао Владика. Није било седишта за госта који је био

комшија склоништу „Богдај”, па је гост сео на под савивши ноге. Владика Николај је то приметио и указао сестри Нади: „Треба да имаш, Надо, неке мале столице за муслимане кад дођу. Они су научени да на ниском седе, знаш онако ниске тронуге стотичице.” Из приложеног се примећује да је Владика познавао обичаје муслимана и да је желео да их угости и тиме покаже добру вољу, али и хришћанско-православно васпитање и образовање.

Након тога, Владика Николај је окадио дом на молбу сестара, претходно замоливши госта да на кратко изађе напоље „и да се не вређа због тога, јер ћемо ми мало овде да се помолимо, по нашем обичају”. Након молебана, Владика је послао брата Димитрија да доведе Турчина да би се поздравили, претходно га питавши како живе комшије и за неке по имену. Владика се након одласка Турчина из „Богдаја” присетио некадашњег времена када хришћанска нога није око извора свете воде могла да крочи, а да претходно не буде изложена страху и опасности по сопствени живот.

Свети владика није желео да жури ни са отварањем гроба који је био у близини свете водице. Сестра Ана га је питала да ли ће отворати непознати гроб да би се видело чији је, хришћана или муслимана, да би добила одговор: „Откриће се по некоме, или на сну или како било, па ће се тад сазнати, пре се неће дирати.” Владика Николај је овај случај препустио Божијем Промислу, како се не би догодило да отвори гроб муслимана и изазове њихов гнев. Гледао је да према њима буде љубазан и обазрив, како не би повредио њихова осећања и угрозио безбедност деце и сестара у „Богдају”. Свакако да је имао у виду Јеванђеље и заповест о љубави и према непријатељима. Свети владика Николај је поучавао сестре да буду љубазне према муслиманима и да им помогну у животним бригама колико могу. То се видело када је Николај посетио „Богдај” 20. децембра 1935. и у току разговора са сестром Надом чуо је од ње како је долазила муслиманка (була) и тражила од сестара мало дрва како би се угрејала њена породица. Сестра Нада сведочи да су муслимани који им долазе веома сиромашни. Одговор Владике је био: „Подајте им.”

Неколико недеља пред Туциндан, 1936. године, Владика је у „Богдају” упознао Зудија, муслимана. Сестра Нада га је довела Владици и представила као брата муслимана, који је хтео Деда Владику да замоли да пређе у хришћане: „Ја бих желео, Деда Владико, да благословите да пређем у хришћане. Ја одавно идем у Цркву...” „Његова мати је хришћанка”, тихо је проговорила сестра Нада. „А зашто сакаш да будеш хришћанин, Зуди?”, упита га Преосвећени. „Много волим вашу веру.” „Добро, видећемо. Да не кажу твоји муслимани да ја тебе силом у нашу веру водим”, рече строго. Слично је било и приликом посете сестре Наде Преосвећеном Николају, епископу жичком, 17. јула 1936. године у Жичи. После метанија које је извршила

пред Николајем, по жељи деце из „Богдаја” и сестара, сестра Нада је обавестила Преосвећеног да је муслиманка Фирди пошла у манастир Цепаре са девојчицама и да је „златна душа” која много воли хришћанство. Владика је питао да ли су њени родитељи то одобрили и упозорио да је у манастиру не покрсте. Бојао се нежељених последица, познајући ревност сестара и мати Марине. Нада Ацић настојала је да умири Николаја, рекавши му да су упозориле мати Марину да буде пажљива према Фирди. Фирди је имала 12 година. Живела је са мајком која је била самохрана и имала је стрица. Били су веома сиромашни. Њена је жеља била да је сестре поведу у манастир. Преосвећени Николај ипак је био резервисан и није желео да сестринство ради без његовог знања. Није желео да ревност сестара буде терет и обавеза девојчици-муслиманки да буде покрштена. Деда Владика био је блажи када су у питању биле материјалне потребе иноверних, руководећи се Христовим Јеванђељем. Он је после Богојављења, 22. јануара 1936, посетио „Богдај” и ушавши у цркву пришао звонима и почео да удара чекићем неку веселу мелодију. „Где како су их овде лепо наместили, звоне ли деца? А радују ли се? Да ли и муслимани звоне? Пустите и њих да звоне.” Малу Јованку је поучавао да треба да воли своје „богдајце”, па били и они муслимани: „Треба да их волиш, оне су добре”, мислећи на муслиманске девојчице.

Из наведених примера закључујемо да Свети владика Николај није имао мржњу и предрасуде према иновернима. Он их је помагао и поучавао православно сестринство и хришћане уопште да љубе ближње без обзира да ли су нашег рода и вере и да тиме заправо сведоче Свето Православље. Није желео да тргује вером, тј. да се бави прозелитиком, нудећи материјална добра за прелазак сиромашних муслимана у Православље, већ да им примером Јеванђељске љубави покаже на делу нашу свету веру и да, молећи се Богу, иноверни слободно из љубави приме Христа Богочовека за Спаситеља.

Ivica Kamberović

Serbian Orthodox Church
Diocese of Šumadija

CHARITABLE WORK OF SISTER NADEŽDA ADŽIĆ IN BITOLJ AND TRSTENIK

Summary: By the grace of God and the will of Holy episcopus Nikolaj Velimirović, mother superior Ana, at that time sister Nadežda Nada Adžić, was appointed to the position of the principal of children's homes in Bitolj and Trstenik, which she occupied from 1935 to 1949. This paper analyses the functioning of these children's homes, as well as the relationship between sister Nadežda and Holy episcopus Nikolaj of Ohrid and Žiča, who was her spiritual father.

Keywords: Nadežda Adžić, abbess Ana, Holy episcopus Nikolaj Velimirović, "Bog-daj" in Bitolj, Children's shelter in Trstenik.

Илијана Чутура

Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за филолошке науке

УДК 271.2-788-055.2:929 Аџић А.(093.3)
821.163.41.09-94 Аџић А.

О ДНЕВНИЧКИМ ЗАБЕЛЕШКАМА НАДЕЖДЕ АЏИЋ (СВЕСКЕ ИЗ „БОГДАЈА”)¹

Апстракт: У раду се издвајају карактеристичне језичко-стилске црте у дневничким свескама Надежде Аџић, насталим током оснивања и рада дечјег хранилишта „Богдај” у периоду од 1935. до 1937. године. Посматране у контексту развоја савременог српског стандардног језика, свеске откривају и низ особина којима се постиже стилогеност и емоционалност текстова. Додатно, упућује се на везе између дневника Надежде Аџић и бележака њеног оца Сретена Аџића.

Кључне речи: Ана (Надежда) Аџић, Сретен Аџић, српски стандардни језик, ред речи, глаголски облици, кумулација, поређења, апозиција, односна реченица.

Предмет овог рада јесу језичко-стилске карактеристике текстова у дневничким свескама Надежде Аџић и издвајање оних њихових особености које могу указати на утицај њеног оца Сретена Аџића на сам начин и сврху записивања. Извор који у раду користимо је публикација *Огабрани записи и преписки игуманије Ане Аџић*,² коју су приредили сестринство манастира Враћевшница и Оливер Ђорђевић. У уводном тексту приређивачи напомињу да углавном нису кориговали текст осим тамо где су то сматрали нужним (нпр. енклитике *је се*, понегде ред речи као у наведеном примеру „на самом је језеру манастир” → „манастир је на самом језеру” (11–12)). Стога је нужно да напоменемо да ће одређени број наведених примера одступати од изворне грађе, односно да би за потпуно коректну анализу било неопходно користити оригинални материјал који се чува у манастиру Враћевшница. Тако овај рад посматрамо као иницијални подстрек за изучавање списа Ане (Надежде) Аџић, скретање пажње истраживачима српског језика на неистражена

¹ Рад је настао у оквиру пројекта 178014 „Динамика структура савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² У раду ће се даље на овај извор упућивати само бројем стране у загради

вредна рукописна документа која могу осветлити не само животе појединаца и историјске периоде, већ и сегменте развоја српског књижевног језика и – можда најважније са филолошког становишта – посведочити о пажњи која се придавала култури изражавања, а којом се данас не можемо подичити.

Дневничке забелешке Надежде Ацић које у раду анализирамо настале су током оснивања и рада дечјег хранилишта „Богдај“ у периоду од 1935. до 1937. године. Тематски су везане искључиво за „Богдај“, што је и природно с обзиром на то да је Надежда Ацић била потпуно посвећена овој установи у условима који су били изузетно тешки. Њене дневничке свеске представљају изузетно штиво, сведочанство о напорима владике Николаја Велимировића и српског православног становништва да се сиромашној деци обезбеде храна, одећа и добро васпитање.

Бележење је за Надежду Ацић веома важно. Она налази времена да му се посвети и поред напорног рада. Иначе је за собом оставила значајан и обиман материјал ове врсте, а записивала није само у најтежим тренуцима, као под немачком окупацијом (142). О томе колики је значај придавала записивању, али и колико је и владика Николај Велимировић тежио томе да се све документује, речито говори један записани дијалог који њих двоје воде. У том разговору владика се жали што нема ко да запише важне догађаје и чуда како би се народ у што већем броју о њима обавестио и пришао Српској православној цркви:

– За чуда немам ја кореспондента, за све друго имам. То ми свештеници нису стигли да пишу. Они мисле како ће да се шишају и да се брију, а на чуда које Бог јавља свету не мисле. То није важно. Али само док ја издам ово, што спремам видеће свет велика чуда и многи ће се вратити вери. Само да стигнем ја то начисто да препишем, ту има таквих примера чудесних.

– И овде има исцељења – настави баба Заха [...]

– Ето, то треба да запишем. Молим те записуј каквих има чуда. Ето, у св. Науму толике године тражим ко ће да ми бележи чуда, а много их има, не могу да нађем. Ништа нико не бележи.

Владика поста жалостан и као немоћан на оволику људску небрижљивост.

[...]

– Причали су да су јутрос две жене по сну биле упућене овде на извор св. Николе а нису ни знале за овај извор, – рекох.

– Јутрос долазиле? Ето то треба записати... Њихова имена и како је све било. Зашто их то нисте питали? – упита Владика.

– Доћи ће оне још два пута, па ћемо их питати и записати – обећах. (151–152)

Надежда Ацић ће послушати владика Николаја и бележити чуда као што су спасавање детета које је упало у бунар и сузе на чудотворној икони.

Деца Дечијег хранилишта у Трстенику са васпитачицама, око 1945.

Тако њене свеске имају две тематске линије: једну дубоко православно у којој са усхићењем пише о владици, празницима, чудима, и другу у којој износи проблеме свакодневног живота у „Богдају” и начине на које их је решавала.

У доба када настају дневничке свеске из „Богдаја”, српски стандардни језик је већ прошао кроз период свог „процвета” (до Првог светског рата, в. Ивић 1998: 267). Детињство и школовање Надежде Ацић управо се поклапају са оном фазом развоја књижевног језика у којој се он већ „коначно удаљио од стања кад су се у њему сусретале компликована и гломазна немачка реченица и неразрађена, често неспретна фолклорна” (Исто: 267). Већ у првим деценијама двадесетог века развијени *деоградски стил* сматра се врхунцем „заокруживања” српског савременог стандардног језика. То је језик који се темељи на вуковском и народном, али се одваја од усмене матрице као „жив и творачки, гибак и савитљив, увек спреман да пође даље у своме развоју” (Белић 1999: 121). Како је ова фаза подударна времену у којем је свој језички израз морала обликовати Надежда Ацић, неке од карактеристика њеног стила посматраћемо и кроз визуру доба када је формиран „полифункционални

урбани стандард моделиран у Београду [који] коначно постаје аутономан и утврђује се као престижни тип језичке варијације који усмерава матицу српског стандардног језика” – „непосредно пред Први светски рат, а онда свом силином након њега” (Ђукановић 1995–1996: 129–130). У овом контексту, међутим, веома је занимљиво што Ђукановић листи главних представника *београдској сџили* (Богдан и Павле Поповић, Слободан Јовановић, Јован Скерлић) додаје још неколико имена, међу њима и два посебно значајна за нас. Једно је име Војислава Бакића, а друго владике Николаја Велимировића чију књигу *Религија Њеџошева* (1911) Ђукановић наводи као једну од публикација које су несумњиво допринеле развоју *београдској сџили* (Ђукановић 1995–1996: 129–130). Као духовни отац Надежде Аџић, који је очигледно својим саветима делимично утицао на садржину њених дневника (како се и види у наведеном дијалогу), вероватно је, као језички узор, морао макар донекле утицати и на стил њеног писаног изражавања.

Дневници Надежде Аџић писани су стандардним језиком. Дијалекат је ограничен на исказе баба Захе и јавља се ретко, али доприноси веродостојности лика јустре и пожртвоване жене:

Чекај и ми да се напијемо по тебе. (149)

И ти да дојђеш, и ти да дојђеш, Владико! – говори баба насмејана.

[...]

Леле, леле, иде ми у кућу Христос са ангелите – говорила је. (182)

Лексика је сасвим блиска данашњој, осим одређених лексема које су или дијалекатске или данас архаичне (*басамак*, *меџуџи*, *асџал*, понекад *одма*, *хлебац*, *орај*). Иако у то време није монахиња, Надежда Аџић спада у ред говорника који познају сакралну комуникативну културу, комуницирају на начин који јој је примерен и поучавају друге. Сходно томе, она бележи начине именовања, поздрављања (свакодневног и на празнике), обраћања, општења са старијима (по старешинству и годинама) (в. Кончаревић 2010: 75–77). Такође, користи и православну терминологију којом се означава специфични црквени и богослужбени инвентар, одећа, штиво, као и веома чести називи православних песама којима су деца у „Богдају” учена.

Деминутивни и хипокористици су део сакралне комуникације (примери прве групе) или, пак, део свакодневног вокабулара (друга група):

Е, како је овде некако лепо... И ова чудесна *водица*. Хајде завати – рече ми. (149);

Две су запаљене *свећнице* гореле на поду, у песку поред иконе. (161); Врбица прва креће из Богдаја и Бог даде те нам сва деца у новом пођоше радосна, са звуцима *звонаца* да сретну Спаситеља и да га поздраве са „осана”! (202)

Ја нађох ниже *сџоличе* и седох. (192); *Јованкици* се још јаче заруменеше

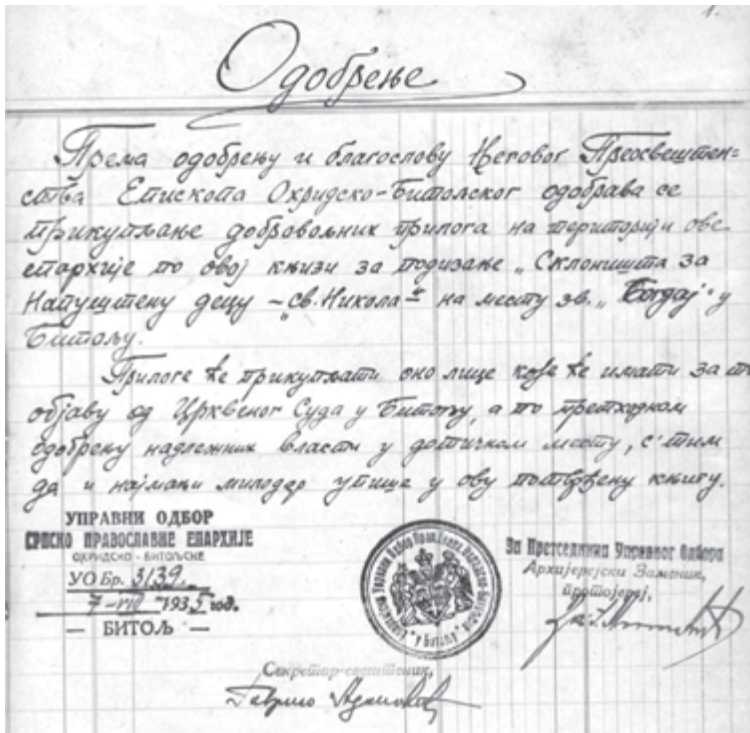
округли *обрашчићи*. [...] И сва постиђена, саже се, дотаче *ручицама* земљу и пружи *шачице* уз речи: [...] (195)

Једна од карактеристика које се свакако могу приписати специфичном стилу Надежде Ацић јесте употреба глаголских облика. Пишући своје дневнике углавном уз употребу перфекта и наративног презента, она неретко користи и глаголске прилоге, али посебне стилогене ефекте заснива на употреби аориста (често), повремено имперфекта и (ређе) плусквамперфекта. У то доба перфекат је преузео доминацију у систему претериталних времена, о чему сведочи и Ђукановић: „Аутономност синтаксичког нивоа, каква се развијала у оквирима 'београдског стила', показала се у низу процеса [...] Наше 'нормативне' граматике, рецимо, и данас описују и прописују имперфект, али то не може поништити чињеницу да је имперфект с 'београдским стилем' у стандардном језику дефинитивно прешао међу категорије које се и код натпросечно образованих корисника стандардног језика налазе у домену пасивног знања о језику, односно у неактуелизованој области реализоване норме. Овде се наравно ради о губљењу имперфекта из узуса, али не и из система. Постоје, такође, ситуације у којима има смисла говорити о стилогености имперфекта” (Ђукановић 1995–1996: 128). Управо чињеницу да Надежда Ацић посебно имперфекту даје карактер стиложеног средства доказује то што овај глаголски облик доследно везује за оне ситуације чији опис поетизује. То су редовно приповедања о великим хришћанским празницима у којима је централна фигура владика Николај Велимировић или приповедања о његовим сусретима са верницима и децом, као у примерима:

Кад изађе, приђе двома удовицама. Обе потресене *стијајашу* и *илакашу*. (161); Хајде, Драгољубе, хоћеш ли ти да пробаш. Ево. Овако – и опет Владика показа. Дете *се стишаше*, но ипак некако откуца. (192); И кад *сеђаше* у својој престоној столици и *приносаху* му да чита из Св. писма, он *илакаше*. (179)

Последњи пример показује да имперфекат у оваквим секвенцама о владици Николају списима даје готово хагиографски тон. Слично ће бити употребљен и аорист, са циљем да подвуче посебност доживљаја одређених ситуација, што потврђујемо следећим реченицама:

Он *йоче* молитву и песму. *Блајослови*, *наји се* и *уми*. Баба Заха која из цркве *стишје* не *даде* му да проспе остатак воде. (149); Ово је лепши дворац од дворца – *рекох*. (149); Пре него што *мећу* Владика тамњан на жар, *замоли* Турчина да изађе и да се зато не љути... *Зайалисмо* и свећу и Владика *йоче* молитву са песмом. *Окади* иконе и кревет мој и нас. (151); Столар *се йојави* из радионице и сестра Даница *се йојави* са децом из кујне и *пришекоше* благослову. (158).

Факсимил одобрења владике Николаја за сакупљање прилога за „Богдај”, Битољ, 1935.

На крају, такав ефекат имају и комбинације аориста, имперфекта, плусквамперфекта и глаголских прилога у истим исказима:

Владика *блаґослови* хлебац и преломи, па *делећи* хлебац рече: [...] (152); Преосвећени *пође* уз десне басамке и *прелазећи* преко великог предсобља, које тек што *беше* орибала сестра Даница, поред иконе изнад које у кућици *тораше* кандило, *застаде* и *примети*: [...] (159); И задовољан *поледа* у полумраку на астал са чирацима на иконе и *скунувши* камилавку *саже се* и *целива* па одма *зайоче* тропар св. Николи. *Приситиоше* деца, сестра Даница, столар и чуварка Крста. *Пришалисмо* свеће, славску и оне на столу и у дискусу, и лампу *донесоше* и *наша* молитва и песма. (159).

У дневницима су изузетно честе кумулације – набрајања и нагомилавања „семантички разнородних елемената обједињених једино синтаксичком функцијом. У питању, је, како би то класични реторичари рекли, гомилање ‘различитих ствари’, а такво је нагомилавање реторика звала *синайпроизмом*” (Ковачевић 2000: 147). Иако синтаксичка организација оваквих исказа и

текстуалних пасажа има потенцијал да оствари стилски ефекат, оваква „низања” хомофункционалних елемената у саставном напоредном односу у дневницима Надежде Аџић имају потпуно другу сврху. Наиме, реч је о потреби да се у време оснивања „Богдаја” што прецизније прибележи инвентар добијених или купљених предмета, намирница и осталих потрештина. Тако се често формирају „каталози”, а због бројности пописа, приређивачи их више пута изостављају уз напомену „следи списак”.³ Због потребе да се сасвим прецизно наведе и број, односно количина ствари и материјала, овакви пасажи изузетно се често реализују у форми напоредних партитивних и паукалних синтагми (које се јављају и појединачно), као у следећим примерима:

Послао нам је хотелијер Јефтић пасуља, десет хлебова и зејтина – рекох. (160); Од брата Ристе Анђелковића добили смо седамнаест примерака листа Хришћанске заједнице за нашу библиотеку. Добили смо из цркве св. Недеље пола товара кукуруза, из Митрополије сувих шљива три килограма (165); Збирке духовних песама две свеске и двадесет дрвених крстића добили смо од брата Ристе Анђелковића... (165); Око шест метара порхета и два парчета штофа дошло је у пакету из Трстеника од г-дина Петровића... (182); Деца су добила од г-ђе Моргуљ 35 јаја, белог бршна и пакло путера, па смо им умесили крофне, пржили јаја на пиреу од кромпира и дали им за ужину путера на хлеб. (199); Тек смо данас примили 30 тањира од Црвеног крста... Али дође данас неочекивано 129 метара материјала за шиће хаљиница... (200); За то време мога одсуства, истругано је и поређано 14 м. букових дрва добијених из Цапара. (201)

Као ни набрајања, ни саме партитивне и паукалне синтагме нису стилска одлика, већ манир и тежња за прецизношћу коју је Надежда Аџић несумњиво усвојила од свога оца. Колико детаљно у годишњим извештајима о раду Мушке учитељске школе у Јагодини Сретен Аџић набраја обављене послове, инвентар и остале потрештине, илустроваћемо само једним примером:

Пчеларник је овога пролећа измештен на боље место и око њега засађена жива ограда од маклуре (дивље поморанце). На улазу је подигнут шестоугаони зимски павиљон за 20 кошница. Број кошница је увећан новима, од којих су 4 нови ројеви, а 4 су поклон од г. д-ра Зарије Поповића окр. физикуса у пензији и прошлогодишњег школског лекара и наставника хигијене у овој школи. Сада има у пчеланику 17 кошница с ројевима, од којих су 9 јаки, те је од њих оцеђено око 30 кг. меда. (*Годишњи извештај 1900/1901*: 12).

³ Термин *каталог* користимо само условно с обзиром на то да ови пописи имају готово искључиво информативну вредност, а не, као у епској поезији или у књижевноуметничким делима, функцију онеобичајења истицањем „лексичке необичности и језичког инвентара” (Алексић 2013: 282).

Кумулације, међутим, имају и стилску вредност уколико им сама прецизност није једина сврха. Њима се истичу, понекад и понављањем семантички „конгруентних” лексичких јединица, информације које су изузетно значајне, али и постиже нарочита емоционалност. Тако се остварује права фигуративна кумулација „као *congeries*, тј. као гомилање језичких јединица које се односе на 'исту ствар'” (Ковачевић 2000: 150):⁴

У кући још није било *ничега, ни једне ствари, ни хране, ни живља* (144); [...] и те ноћи су преноћили на поду на новокупљеној *асури, ројозини*, коју купи отац Калист [...] (145); [...] а ту је и сестра Даница живела и спавала са децом, *на йоду, на сламарици* (145); Све спољне послове које сам до сад сама *вршила, њрчала, уређивала и доносила*, сад ће вршити чика Алекса и сакупљати прилоге од чланова. (155).

Пописи често, највероватније ради веће прегледности и одржавања фокуса на ономе што је информативно најважније, показују измењен редослед речи у односу на уобичајен. Ове карактеристике не сматрамо стилски условљеним (мада садрже дозу архаичности), већ функционалним одступањима у којима је објекат у реченици неретко на првом месту (као информација која завређује највише пажње и треба да буде најистакнутија):

Ручак је сестра Аспасија такође сав спремила код своје куће и донела све готово: рибљу чорбу, печену рибу охридску на луку, колача, вина и хлеба. (158); Лонац један добили смо од хотелијера г-дина Нићифора Јефтића. [...] Метлу такође смо купили. [...] Чесмицу за прање руку направили смо од казанчета бакреног из срушене фуруне, на коју смо дали да се удари славина. А убруса смо добили при скупљању прилога. Сапун смо купили. Сламарица коју сам донела из Београда дала сам да се напуни за сестру Даницу. Сламу нам је дала војска. (146)

Овој измени уобичајеног реда речи неретко се придружују и друге. Једна од честих јесте премештање конгруентног атрибута иза именице на коју се односи како би сама именица остала најјучљивија, на првом месту. Такође, у партитивним и паукалним синтагмама именица долази на прво место, па се – заједно са другим изменама – неретко добија образац *именица + број или њрилоі + аџрибуџи(и)*. Уколико је у питању реченична форма, предикат

⁴ Наравно, реч је о јединицама које не означавају идентичан денотат, односно нису синоними, већ чланови коју су обједињени „једначитошћу референта (денотата). Једначитост референта не значи, међутим, и истост значења хомофункционалних јединица. Јер кад би и значење било подударно, била би остварена и синтаксичка и семантичка таутологија, што би довело и до комуникативне и до стилистичке редунације, па би се овакви примјери с разлогом могли подвести под плеоназам као стилску погрешку. А они то нису. Они су и стилематичнији и стилогенији од примјера свих осталих група” (Ковачевић 2000: 150).

(који би у немаркираном редоследу речи требало да буде на првом месту уколико субјекат није исказан) се премешта иза објекта и његових атрибута (в. два издвојена примера у другој подгрупи). На крају, у попису обављених послова понекад предикати (будући да су активности у фокусу) долазе испред субјеката (последња подгрупа):

Намирнице из бакалнице најпотребније [→ најпотребније намирнице из бакалнице] донели смо и купили одмах за цепање дрва секиру већ наоштрену са дршком [→ већ наоштрену секиру са дршком]. Тањира половних 17 [→ 17 половних тањира] и једну чинију за салату. Шерпе две велике [→ две велике шерпе]. (146); Служавник плави [→ Плави служавник] са сликом краља Александра и краљице Марије под двоглавим орлом; чаше две [→ две чаше] са сребрном ивицом; тацне за слатко од стакла; тацна за кашичице од стакла; кашичица 5 простих [→ 5 простих кашичица]; бокал велики, плави, емајлиран [→ велики плави емајлирани бокал]; сланица за кујну, плава, емајлирана [→ плава емајлирана сланица за кујну]; сланик за сто од стакла; ренде округло [→ округло ренде] са разним резovima; кутија четири [→ четири кутије] за кујну; кашика четири, просте [→ четири просте кашике]; мангал, нов [→ нов мангал]; ватраљ, нов, велики [→ нов велики ватраљ]; машице, велике нове [→ нове велике машице]; сацак троугли [→ троугли сацак]; отирач за ноге, платнени, од крпа [→ платнени отирач за ноге од крпа]. (146);

Кола букових дрва струганих добили смо из Богословије. (154); Кола дрва букових из Богословије примили смо. (189);

Куйио је мајстор и стакла и пометао у полупане прозоре, *направио је* једно ново крило [...] *Оправио је у соби столар* и долапе и мето полицу. (147–148)

Уколико имамо у виду да је „стабилизација антепозиције атрибута у прози и специјалним функционалним стилоvима била једна од синтаксичких карактеристика београдског стила” (Милановић 2007: 158, в. и Ђукановић 1995–1996: 128), односно да је у доба када Надежда Ацић пише своје дневнике конгруентни атрибут већ уобичајено био у постпозицији⁵ (а редослед осталих конституената и од раније такође био сасвим стабилан), можемо рећи да се у анализираним свескама онеобичајење реда речи јавља из два разлога. Први је тежња за прегледношћу спискава, што смо показали. Други је, међутим, стилогеност која је везана најчешће за тренутке које је сама Надежда Ацић у својој посвећености доживљавала као поетичне, духовно значајне. У таквим случајевима варирања реда речи јављају се код различитих елемената реченице:

(а) конгруентни атрибут у постпозицији

⁵ Милановић (2003: 140) истиче да су данас неуобичајене позиције атрибута карактерисале „атрибутске синтагме у раздобљу од српскословенске па до Вукове епохе”.

Надежда Ацић са децом, васпитачицама и донаторима у „Богдају”, око 1935.

Одма смо горе заложили фуруну да се угреју *йујиници йокисли* и те ноћи су преноћили на поду... (145); Данас смо прешли у *йрйезарију нову*, преправљену од две горње собе. (166); У *кућу старинску* ступа се прво на доњи доклат, затим у молитвену собу са иконама где се кандила не гасе. (182); Примила сам од мати Марине из манастира Цапаре *јајње живо*. Владика је наредио да се јагње носи у манастир Христифор да нам га тамо чувају. (183); Дрхтало је срце од *радосћи йресилне* и све је ишло толико сложено и једнодушно. [...] Кад смо ушли поново у *кућу нашу радосну*, пошли смо кроз башту до свете водике св. Николи и њему да поспемо сламу... (174)

(б) неконгруентни атрибут у антепозицији

Са дујом гршком, цименшом захватим из бистрог извора и поднесем Преосвећеном. (149)

(в) измењени редослед субјекта и предиката или њихових елемената (у другој подгрупи најчешће и прилошка одредба на почетку реченице)⁶

⁶ Позиција испред глагола или на самом почетку реченице прилошкој одредби омогућује значајно информативно истицање, док је у позицији „иза глагола а пре неког другог члана реме (интратематски)” одредба „информативно девалоризована” (Поповић 1997: 143).

Сћара се св. Никола за вас. И ви чините милостињу свакоме. Не само деци, и одрасле када дођу немојте одбити. Дајте шта имате. Не бојте се да ће вама нестати. Што више дајете, више ћете имати. Послаће вама св. Никола десет пута више него што сте ви дали. Свакоме дајте – рече Преосвећени. (160); Унутарња мисао га озари те чудан њосћа. (178);

Од јутрос се свуда вест чује: – Дошао је Деда Владика синоћ. (148); Данас нам је пакет стигао – бала са хаљиницама и обућом из Београда... (155); Још света не беше, тек се почело служити вечерње, па петохлебница, па јутрење и тек Литургија. (179); У олтару стајаше нам добри отац Владика Николај, десно од св. двери и с времена на време погледаше на народ. (179)

Најефектнији су у стилском погледу они искази у којима се комбинују измене реда речи тако да готово стварају утисак реченице српских средњовековних списа. Ово ћемо показати једном кратком реченицом и њеним еквивалентом са уобичајеним редоследом елемената: „Беседу је одржао дивну о Рождеству” (179), према неутралној: „Одржао је дивну беседу о Рождеству”.

Посебно је занимљиво да је и Сретен Ацић неретко посезао за маркираним редом речи, и то сасвим јасно као за средством „постизања стилских ефеката и информационог и емоционалног истицања”, што, колико и сами текстови, показују и корекције које је у њима вршио (Чутура 2015).

Још једна од маркантних стилских црта која спаја текстове Надежде и Сретена Ацића јесте употреба поредбених конструкција и реченица. Сретен Ацић често користи поређења у својим свескама о парку Учитељске школе, а о њима у тексту „Пластичко причање у народној школи” (*Годишњи извештај 1898/1899: 3–12*) говори као о изузетно значајном средству представљања непознатог деци путем призивања познатог:

Отуда је оно, што ће се у красноречивих приповедача сваки час чути: „баш као ово овде”... „баш као оно онде”... „А отуд иде један чичица, ни узми ни остави, као ваш чика *Сћева*”; „мало се погрбио, поштапље се дреноваком, а све тапка табанима, као наш *Шеја-Вучић* кад се најије, ја се, сиромах, *шруди* да иде *јраво* да ја *људи* *нејознаду* *ијижана*” (*Годишњи извештај 1898/1899: 6*).

У забелешкама о парку Ацић, међутим, поредбене конструкције и реченице употребљава најчешће са намером да белетризује текст, стављајући на позицију појма који се пореди елементе и појаве у биљном или животињском свету у парку или временске прилике. Такође, веома честа су поређења у којима се истичу јединствене карактеристике биљака и човека (Чутура, Ђорђевић 2018). И Надежда Ацић, слично оцу, за поредбеним конструкцијама и реченицама посеже када жели да посебно истакне значај и емоционалност

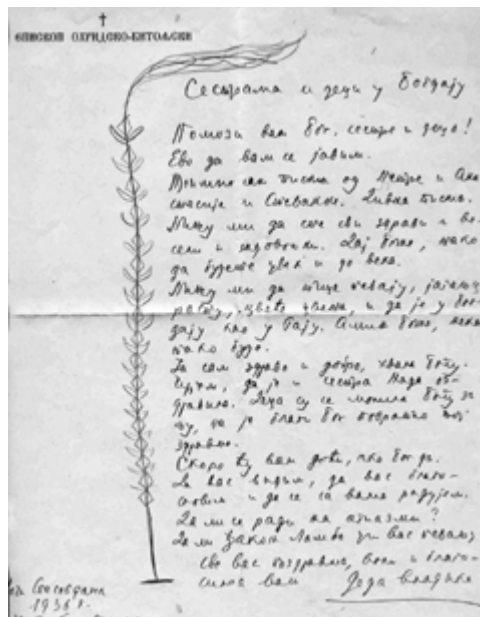
одређених догађаја или тренутака. Како је за њу духовни живот нешто што нема премца, поредбени елемент је веома често управо из те сфере. Тако је и у поредбеним (начинско-поредбеним) зависним реченицама:

Досељавам се у ову кућу из стана, из вароши, са истим осећајем као у цркву да *стиуиам*. (147); Деца вичу од весеља: – Ево клупа! Ево клупа! – *као да је бадњак донесен у кућу*, таквим се веселим лицима и усклицима поздрављао улазак прве клупе у кујну. (147); Толико сам била радосна *као да ћу своја родишеља видећи*. (148); Сестра Аспасија као домаћица ове прве наше славе свесрдно се заложила и спремила, *као што је она тошова и душу своју да заложи за њеној св. Николу и за ово свето место коме она много даје тојлине својом љубављу*. (158)

У групи језичко-стилских карактеристика које су изузетно често средство прецизирања налазе се апозиција и релативна зависна реченица. Њима се, као у првој групи примера, углавном дају подаци о особама које помажу Склоништу или су његови посетиоци (најчешће монаси и свештеници). Ове две синтаксичке јединице се и комбинују, те их маркирамо подвлачењем (апозицију) и курзивом (везнике релативних клауза):

Прво ујутру што је ушло у кућу био је телеграм од Владике Николаја, Оца овога дома. (157); Г-ђа Јелица, супруга Г-дина Обрада Госпавића, директора Државне трговинске академије у Битољу, послала је Дечијем склоништу на дар... (146); Кад уђох у ћелију натраг, предадох акт Проти Карановићу, нашем председнику Одбора, који дође са Преосвећеним. (207); [...] и те ноћи су преноћили на поду на новокупљеној асури, рогозини, коју купи отац Калист, монах манастира св. Богородице, који их и доведе. (145); Фуруницу са ринглама и чунковима добили смо из Митрополије од г-дина Арсовића и одмах је поставили у доњу леву собу која нам је сад била и кујна и трпезарија (145); Мали Никола Анастасијевић, четири године стар који је први и записан у Склониште св. Николе које по својој милости према деци основа Његово Преосвештенство Епископ охридско-битољски Николај. (147); Кад смо се приближили кући, клепало нас је дочекало чији звонки глас већ из даљине чусмо и деца почеше да трче кући. (157); Од Јелене Најдановић стигла је упутница коју шаљу Данка Филиповић и Ангелина Шишмановић (по 25 дин.)... (182); Публика је била задовољна, неке сироте жене су и плакале које саосетише заштићену беду и срећу ове дечице – сиротана из Богдаја. (195);

И би дивно видети ову дугачку трпезу пуну деце и све бежу ово гости доброга домаћина, и жалосно беше што их не могаде видети домаћин, чије срце толико воли овакве госте, који имаше увек осећаја за децу. (196); Кола су чекала, и домаћин славе оде весео, да стигне сутра у Жичу на место живљења Онога која сутра славе све цркве и све школе и сав народ наш и свако срце које за јединство куца и зна какав је темељ ударио Онај којеја прослављамо данас и сутра. (196)

Факсимил писма владике Николаја деци и сестрама у „Богдају”, 1936.

Њеност језика и тематског оквира записа тако се готово доследно остварује, те се апозиције, релативне реченице, набрајања, кумулације и неоубичајени ред речи употребљавају у циљу информативног истицања и исцрпности када је реч о материјалној и организационој страни живота у „Богдају”. Исти тип језичко-стилских карактеристика добија пуну стилематичност у пасажима који се односе на духовни живот и пре свега владика Николаја Велимировића.

Међу посебностима језичког израза Надежде Ацић издвајају се и употреба поређења, претериталних глаголских времена и глаголских прилога, као елемената који су најчешће резервисани за поетизоване делове текста.

Живећи и радећи уз два великана српског духовног и образовног простора – свога оца Сретена Ацића и свога духовног оца владика Николаја Велимировића – Надежда Ацић је од њих морала учити о важности документовања и бележења. И у многим детаљима у тексту дневничких свезака открива се да је сматрала важним Ацићеве идеје и подухвате, те предлаже оснивање интерната, уређује у „Богдају” дежурства где старији поучавају млађе (тај тип организације задржао се дуго у јагодинској Учитељској школи), формира радионицу, даје предлоге из области пејзажне архитектуре и уређења екстеријера. Није тешко у овим њеним идејама и пословима препознати

На основу издвајања карактеристичних црта језика и стила дневничких свезака Надежде Ацић, потоне монахиње и игуманије Ане, можемо закључити да се њени рукописи, и поред великих обавеза и преданог рада у тешким условима у „Богдају”, одликују изузетном пажњом коју је посвећивала свом језичком изразу. Реч је о савременом стандардном језику који је своје пуно утемељење достигао у периоду који непосредно претходи времену у којем су дневници настајали. Најважнији је закључак то да је већину морфолошких и синтаксичких онеобичајења употребљавала с двојаким сврхом и намером: да забележи што прецизније податке о оснивању и раду Дечјег склоништа с једне стране и да постигне стилско-емоционалне ефекте с друге. Ускла-

утицај рада Сретена Ацића у јагодинској Учитељској школи. Међутим, није га тешко препознати ни у самим текстовима и начину на који су обликовани – од саме педантности и исцрпности па све до одређених језичких карактеристика. И владика Николај Велимировић, како се у текстовима чита, давао јој је подстрека за записивање чуда, али јој је, врло могуће, могао пружити и модел узорног стила савременог, полифункционалног и негованог српског језика нове епохе с обзиром на то да се његово име наводи као име једног од оних који су развијали *београдски стил*.

На крају, поуздано можемо рећи да је језик Надежди Ацић значио средство којим ће своја искуства сачувати и тако помоћи свима на сличним подухватима и послушањима, средство којим ће поучавати и васпитавати, баш као што се одређује и у савременој лингвистици и у учењима Светих Отаца (Кончаревић 2011: 56):

Ради чега је човеку дат језик? Патристички одговор, најједноставније формулисан, је следећи – да би, излазећи из себе самога и одбацивши индивидуални живот у тежњи за љубавним јединством са Богом и другим људима, слободним и непоновљивим личностима које такође траже Бога, откривао своје мисли другоме човеку, да би учио од других и поучавао друге, да би се покрети разума и дубине срца могли пројавити и изван њега самога, открити се другима (исп. Кардамакис 1996: 53–66). Језик је, дакле, управо средство међуљудске комуникације, при чему се степен разумевања комуниканата у говорној продукцији и рецепцији налази у непосредној сразмери са степеном њихове духовне блискости. Према Светим Оцима, што су људи ближи Богу, то су ближи један другоме, то је иконичнија реч њихова, то је веће разумевање међу њима (Доротеј 1900: 87–88). Реч се поима у свој њеној пуноћи и дубини једино уколико комуниканти „сапребивају у истоме духу”, „када један слуша са вером, док други поучава са љубављу” (Григорије Синаит 1992: 198).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Алексић (2013): Ј. Алексић, *Ојседнућа њрича. Поеџика романа Горана Пеџировића*, Београд: Службени гласник.
- Белић (1999): А. Белић, *Око нашеј књижевној језика*, Изабрана дела Александра Белића, том 8 (прир. А. Младеновић), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Годишњи извештај 1898/1899: *Српска Краљевска Мушка учиџельска школа у Јаџодини, Први џодишњи извештај, 1898-99 школска џодина*, приредио Сретен М. Аџић, управитељ, штампано у штампарији код „Просвете“, у Београду 1899.
- Годишњи извештај 1900/1901: *Српска Краљевска Мушка учиџельска школа у Јаџодини, Трећи џодишњи извештај 1900–1901. школска џодина*, приредио Сретен М. Аџић, управитељ, штампано у штампарији код „Просвете“, у Београду 1901.
- Ђукановић (1995–1996): В. Ђукановић, „Београдски стил“ – преломни период у развоју српског стандардног језика, *Наш језик*, XXX/1–5, 122–132.
- Ивић (1998): П. Ивић, *Прељед иџторије српској језика* (прир. А. Милановић), Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књијарница Зорана Стојановића.
- Ковачевић (2000): М. Ковачевић, *Сџилисџика и џрамаџика сџилских фиџура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Кончаревић (2010): К. Кончаревић, Српска сакрална комуникативна култура као предмет лингвистичких истраживања, *Научни сасџанак слависџа у Вукове дане*, 39/1, 73–82.
- Кончаревић (2011): К. Кончаревић, О патристичким изворима неких савремених лингвистичких схватања, *Теолошки џољеди*, XLIV/2, 55–66.
- Милановић (2003): А. Милановић, Архаизовани језик савремене српске прозе, у: *Савремена српска џроза*, зборник радова бр. 15, *Књијевни џорџретџ Радована Белој Марковића*, Трстеник: Народна библиотека „Јефимија“, 123–142.
- Милановић (2007): А. Милановић, Језик Милана Ракића и београдски стил, у: Н. Петковић (ур.), *Милан Ракић и модерно џесниџџво*, зборник радова, Београд: Институт за књијевност и уметност – Учитељски факултет, 355–382.
- Поповић (1997): Љ. Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: Друштво за српски језик и књијевност Србије.
- Сестринство манастира Враћевшница, Ђорђевић (2003): Сестринство манастира Враћевшница, О. Ђорђевић, *Оџабрани заџиси и џреџиска иџуманије Ане Аџић (џуџ од џризива до Ђожијеј уџодниџџва)*, Горњи Милановац: Манастир Враћевшница.
- Чутура (2015): И. Чутура, Дневничке забелешке Сретена Аџића, *Научни сасџанак слависџа у Вукове дане*, 44/1, 117–130.
- Чутура, Ђорђевић (2018): И. Чутура, М. Ђорђевић, О пластичком причању (са освртом на стил дневничких забелешки Сретена Аџића), *Узданица, часоџис за језик, књијевност и џеџаџошке науке*, год. XV, бр. 2, 171–186.

Ilijana Čutura

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department for Philology

NADEŽDA ADŽIĆ'S DIARIES (NOTEBOOKS FROM "BOGDAJ")

Summary: The paper deals with specific linguistic and stylistic characteristics of Nadežda Adžić's diaries, written during her work at children's food providing center "Bogdaj", from 1935 to 1937.

Nadežda Adžić's style is characterized by some unusual morphological and syntactic features, which were used with double purpose – to record, as accurately as possible, all the facts concerning the foundation and work of the Children's shelter, on one side, and to achieve stylistic-emotional effects on the other.

The analysis is focused on some specific linguistic devices and grammatical constructions: apposition, relative clauses, enumeration, cumulation, unusual word order, use of preterite tenses. Some features of Nadežda Adžić's style – comparisons, word order, precision writing – can be compared to the style of her father Sreten. The very idea of writing, as well as a balanced and polyfunctional contemporary language of the diaries might have been influenced by Nadežda's spiritual father, episcopus Nikolaj Velimirović.

Keywords: Nadežda Adžić, Sreten Adžić, standard Serbian language, word order, verb forms, cumulation, comparison, apposition, relative clause.

Јелена Спасић

Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за филолошке науке

УДК 271.2-788-055.2:929 Ацић А.(044)
821.163.41.08-6 Ацић А.

АНАЛИЗА МОТИВА И СТИЛА ПИСАМА НАДЕЖДЕ АЦИЋ¹

Айстиракџ: У раду анализирамо писма Надежде Ацић применом лингвостилистичке, функционалностилистичке и комуниколошке методе. Циљ рада је да издвоји мотиве и језичко-стилска онеобичења заступљена у писмима и истакне њихову условљеност тематским садржајем и комуникацијским оквиром. Мотивска и стилска анализа нису строго одељене једна од друге, већ се међусобно прожимају.

Кључне речи: Ана (Надежда) Ацић, писмо, преписка, стилистика, стилске фигуре.

Немој молим те за мога живога ништа да пишеш. Кома треба после моје смрти наћи ће гостја материјала. Ако има која коме ће користиши. Али сви негде само јуре и журе, где ће се зауставиши не знам. За после имаш благослов, а сада немој.

Мати Ана

Предмет проучавања јесу писма Надежде Ацић написана у младости и писма из преписке коју је водила као сестра Надежда, чији се највећи део тематски везује за рад Дечијег склоништа „Богдај” у Битољу од 1935. до 1940. године. Извор грађе је књига *Одбрани зајиси и прејиска игуманије Ане Ацић*², чији су приређивачи сестринство манастира Враћевшница и Оливер Ђорђевић. У заоставштини мати Ане остала је богата преписка, а биографи бележе да је многе ноћи провела одговарајући на писма онима који траже утеху или савет, некадашњим штићеницима из хранилишта у Битољу и Трстенику и својим пријатељима (295).

¹ Рад је настао у оквиру пројекта 178014 „Динамика структура савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² У даљем тексту упућујемо на извор грађе бројем стране у загради.

Коришћењем функционално стилистичког, лингвостилистичког и комуниколошког методолошког приступа анализирамо писма Надежде Ацић са циљем да утврдимо избор главних мотива и језичко-стилских средстава и њихову условљеност природом епистоларне комуникације, раздобљима живота Надежде Ацић у којима су настала појединачна писма, саговорницима у епистоларној комуникацији и (не)формалношћу комуникације.

Први део рада чини мотивска анализа писама и у њему су издвојене тематске целине, главни мотиви, често међусобно повезани и испреплетани. Други део рада доноси језичко-стилску анализу, којом су издвојени стилски маркирани језички елементи преписке, који служе да се јасније истакне мисао и емотивни однос према предмету говора. Међутим, мотивска анализа није формално одвојена од језичко-стилске анализе, већ се оне у раду укрштају јер је избор језичких средстава тематски условљен. Писмо, у свим својим формама, представља примарни (прости) говорни жанр, који се реализује као појединачни писани исказ, у ком су тематски садржај, стил и композициона грађа нераскидиво повезани (Бахтин 2013: 149–151).

Међусобно испреплетани мотиви радости, песме и игре истовремено се повезују са мотивом рада у делу преписке са владиком Николајем Велимировићем о уређењу и свакодневици Дечијег склоништа „Богдај”. У животу детета, било детета које одраста у дому родитеља или детета које је штићеник дечијег дома, исконска радост се свакодневно изражава кроз игру, а игру прати песма, па повезаност ових мотива происходи из природе дечије игре. Радост због првог зрелог воћа у „Богдају” прати клицање и захвалност деце, коју сестра Надежда описује у писму владици Николају, ког деца зову *Дега Владика*, упућеном 22. јуна 1936. године:

Данас су деца била много весела и кад смо им делили прво воће из Богдаја (вишње) клицала су Вам на сав глас: „Да живи наш Деда Владика!” Колико су само умела та деца да се радују и да благодаре и да благосиљају. То је била права радост. (235)

Надежда Ацић, око 1925..

Замисао Сретена Ацића о настави у пољским учионицама, пионирски корак у Европи 1888. године (Ђорђевић 2001: 104), рефлектује се неколико деценија касније у педагошком раду Надежде Ацић у хранилишту у Богдају, у ком се подстичу различити начини изражавања деце током боравка у природи са циљем целовитог развоја дечије личности. Данас, када се кроз реформу школства инсистира на интеграцији садржаја различитих области васпитно-образовног рада, препуштању иницијативе деци и праћењу склоности и могућности конкретне групе деце, педагошки рад Надежде Ацић о ком сведочи њена преписка може да послужи као пример посвећености холистичком развоју деце. Мотив игре, мотив песме и мотив радости сливени су у идиличном опису дечије игре у природи:

Јутрос смо деци везивали љуљашку на ора у воћњаку и много су весело провели дан. Певали су неку милу македонску песмицу за љуљање где каже да је грана рука мајчина а лишће букет од оца. Са македонским је изговором ово све дивно речено. Нека Вам певају деца кад дођете да чујете. (237)

Мотив радости се у писму владици Николају даље развија повезивањем са мотивом рада, али и сестра Надине духовне радости због живота у „Богдају“:

Поподне су старија деца ишла са сестрама у Митрополитову башту да наберу бораније и лука. И ово је такође радост дечија. Не знам зашто је овде у Богдају оволико радосно живети. Кад сам допутовала сад у Богдај, било ми је толико радосно у души да сам два пута помислила да је тако радосно само души кад веч оде Оцу Небеском. (237)

Мотив рада чест је у писмима Надежде Ацић и то најпре ручни рад, који као нову педагошку мисао и васпитну идеју тога времена у Србију доноси Надеждин отац, Сретен Ацић, јер се са ручним радом као наставним предметом упознао у Бечу, а интензивније бавио у Лајпцигу (Ђорђевић 2001: 60). Ручни рад је уведен као новина у основне школе тога времена да би код деце јачао вољу за рад и њихове телесне моћи, да им открије задовољство у раду и од њих створи вредне и умешне људе (Ђорђевић 2001: 62). Идеја о ручном раду као обавезном предмету у школама није заживела, али је кћи Сретена Ацића наставила педагошку мисао свога оца у дечијем хранилишту. Ручни рад сестара у коме с великом радошћу учествују деца јавља се као динамички мотив у неколико писама упућених владици Николају, у којима поред епитета (*велика радоси*) уочавамо метафоричан говор (*шкано је од чисте љубави*) и поређење (*са више радоси неіо шіо има жица*), не као пукe стилске украсе већ као елементе афективности који вишеструко потцртавају мисао да је рад извор радости:

Сретен Ацић у ружичњаку Учитељске школе у Јагодини, 1908.

Сад почињемо да спремамо за ткање. Дечица са великом радошћу са Мати Саром уз песму мотају памук и препредају на вретена. (230); Данас је довршено ткање и дигнут разбој. Ово скромно наше ткање памучних покривача за миндерлуке Ваше ћелије ткано је од чисте љубави и са више радости него што има жица. (234); Како намеравамо у Склоништу ткати сестрама покриваче и застирке за собу Преосвећенога, то сам слободна да Вас подсетим и замолим да затражите од манастира вуне, сада кад почињу шишати овце и козе. (235)

Поред рада, извор дечије радости је и игра, нарочито слободна игра у природи, праћена милом песмом (235), али време игре није строго одвојено од времена за рад, јер и у помагању одраслима деца проналазе игролике активности корисне за њихов развој, а кроз игру вежбају активности и улоге које ће их учинити продуктивним људима:

Деца су се научила раду и сви прихватају и помажу. Посао у кући иде, Богу хвала, лако и добро. А сад им је постала најмилија игра крај новог зида, по оним удубљењима праве куће и баште, месе од блата врло лепе колаче и вежбају се, па ће праве колаче са шећером умесити кад им дође њин деда Владика и кажу: „Леле, што ћемо да частимо”. Морате доћи, Деда Владико, сасвим гладни, јер девојчице желе да поједете све колаче које Вам оне умесе. Дечаца се играју по песку и лопте. Помажу да се донесе вода и хлеб да се носи на фуруну, да залију башту и најмилије им је пред подне да се пењу и беру вишње за ручак. Вишњица има пуно. Сад водимо децу на купање у реку. Сасвим близу је и ово је деци велика радост. Једнога дана водимо дечаке, другога дана девојчице. (237)

У „Богдају, дечјем рају у Битољу” (249), било је места и за муслиманску децу. На томе је посебно инсистирао сам владика Николај Велимировић³, а мали *Богдајци* у писмима свом *Дега Владики* сведоче о ширини православља у дечијем дому⁴. Стога га сестра Нада редовно обавештава о бризи за сву децу у Богдају, како хришћанску тако и муслиманску, али и за децу сиромашних породица у Битољу, нарочито новорођенчад, без обзира на њихову вероисповест:

Деца се увек нова прикупљају и у последње време од кад захладни, много је се муслимана пријавило. Ми примамо још децу а старију децу само на ручак. (230); Деце има хришћанске и муслиманске. Деца долазе у склониште јутром. Добијају доручак, млеко и хлеб. За ручак добијају једно јело и хлеба, кад има и воће, а често добијају шећера или ораја. За ужину се дели деци хлеб са сиром или пекмезом. Изда се укупно преко 200 obroka. Сестре посећују дечије домове и домове оближњих најпотребнијих породица и указују им помоћ у свим њиним потребама и немаштини особито у случајевима болести и новорођенчади. Сестре не напуштају потребе ових бедних породица док год се не окрене и на ноге не стану. (246)

Проучавање преписке пружа увид у друштвене и историјске прилике времена у ком су писма настала, али и личне прилике аутора писма (Поповић 2007: под *преписки*). Почетак рата и долазак Бугара у Македонију, 1940. године, измештају хуманитарни рад сестре Надежде Ацић из „Богдаја”, а у писмима се уместо описа радосне дечије игре појављују ратни мотиви:

У 10,20 сати зачули су се опет туђи авиони у правцу Св. Кристифора. Била је јасна месечина као да сунце сија. Они су бацили свега неколико бомби и то ван Битоља. У томе су наши дали знак, угасили електрику и почели жестоку паљбу. Тресао се сав Битољ јер су топови и митраљеви палили са свих страна око Битоља. Али хвала Св. Георгију и Св. Димитрију који су Битољ и Битољце сачували ноћас својом крепком заштитом и поред тако страшне грмљавине од топова да је се сва земља тресла, нема ниједног мртвог или рањеног. Ова се борба завршила у једанаест сати. Топови са фронта јуче и данас не чују се више из

³ „Владика је наложио да се и муслиманска деца примају у 'Богдај' и при том не дира у њихове обичаје. Желео је тиме да покаже сву топлину и ширину православља, жељу за братском љубављу и слогом, праштајући оно доскорашње време када на место данашњег Хранилишта Хришћанин није смео ни прићи.“ (138). У писму Надежди Ацић владика пише: „Добро је што се муслиманска деца појављују, нека их буде све више.“ (232). О увођењу меса у исхрану владика у писму упућеном Надежди Ацић каже следеће: „Муслиманску децу пустили су родитељи у Богдај само зато што су знали да се ту не једе месо и свињетина. Може ли нам неко гарантовати да кад будемо 'омастили' Богдај, да ће нам она светиња боље помагати, и да ће Богдајци бити здравији и веселији и да муслиманска деца неће побећи?“ (255)

⁴ „Водиле су калуђерице муслиманску децу у цамију на њин празник.“ (242).

даљине, него много јасно као небеска грмљавина и то скоро без паузе. Сав се ваздух потреса и земља подрхтава. Понекад се и прозори затресу. За нас, хвала Богу, не брините, добро смо, само се помолите, Деда Владико, Господу да нам даде вере и снаге да све издржимо. Не мислимо ниједна напуштати нам мили Богдај па шта Бог да, хвала му. Хоћете ли Преосвећени благословити Вашу задужбину Богдај да послужи рањеницима као болница ако заиште потребе. А сестре Богдајем да служе као болничарке. Ми питамо ово Вас за Ваше мишљење како желимо да послужимо Богдајем народу у невољи, да не будемо као неплодна смоква која се сече и у огањ баца. (262); Са Божјом помоћу данас заратисмо. (264)

Надежда Ацић са мајком Милевом, око 1930.

Као контраст испреплетаним мотивима радости, игре, песме и рада из писама сестре Надежде Ацић из дечијег раја у Битољу стоје и мотиви из писама које је као девојка Надежда Ацић писала својим пријатељицама, јер у тим писмима преовлађују мотиви смрти (109–113), мотив сна у ком се јавља лик покојне мајке (109, 113), мотив мира, досегнутог кроз молитву (109) и на крају идеја о замонашењу, описана метафорично као „тајна мисао моје душе” (110), „осећај мој, дубок и драг” (118), „нови путеви широки и светли” (118) и „мрва небеског хлеба” (118).

Анализа стила конкретног текста нужно узима у обзир врсту исказа и типску форму изражавања, односно говорни жанр коме припада, а свако изражавање је уједно и индивидуално, па има одлике индивидуалног стила оног ко говори (Бахтин 2013: 153). Тако, писмо има стандардну форму, у оквиру које се обавезно јављају формализовани почетак и крај писма, али га истовремено одликује изражавање индивидуалности оног ко га пише. Писмом се могу изражавати различити аспекти индивидуалности, у зависности од комуникационог оквира. Тако су писма које Надежда Ацић као девојка пише пријатељицама написана у присном тону, док писма упућена владици Николају Велимировићу одликује формални тон у обраћању, имају одлике сакралне комуникације, уз истовремено уношење експресивно-афективних средстава у сегментима писама која говоре о дечијем животу у „Богдају”.

Након епохе кристализације стандардног српског језика (1878–1918), настанка *београдској сџила* и бројних успешних књижевних творевина која служе као језички узор, настају прозни текстови чији језик звучи савремено и свеже, захваљујући пре свега „високом степену своје лексичке попуњености и устајењу граматичке норме” (Ивић 1998: 267). Управо та свежина и актуелност књижевног језика, разрађеност реченице и богатство лексике одликују и писма Надежде Ацић, настала двадесетих и тридесетих година XX века. Након Првог светског рата, *београдски сџил*, функционално разурђени стандарднојезички модел, доживљава свој пуни процват, а тридесетих година XX века долази до стабилизовања синтаксичке норме (Ђукановић 1995–1996: 130–131).

У одлике стила писама Надежде Ацић спадају разноврсна понављања, од лексичког и семантичког понављања прилога *радосно* и описног придева *весео* (235), преко парагменона (*радосно, радоси, радују*) (237). Семантичко понављање којим се истиче мисао о радосном животу *Бојдајаца* прожима централне мотиве духовне радости, песме и игре:

Много су *радосна* наша срца за Ваш свети благослов и добро нам је под Вашим окриљем. (231); У недељу на покладе, деца су нам била много *весела* и по повратку из цркве су певали сами и играли како су хтели. (231); Са децом се сви много *радујемо* и чекамо Вас сви, свом душом. (234)

У писму из 1931. Надежда пише Драгољубу Петровићу (1888–1936), доктору педагошких наука, професору и директору јагодинске Учитељске школе, писцу стручне литературе и покретачу јагодинског часописа *Наш завичај* (Станојловић 2007: 62), поводом јубиларне награде за професорски рад, а у писму уз честитке наводи и миле догађаје из свог детињства и сећања на професора Петровића, ког је доживљавала као свог ујака. Лексичко понављање именице *радоси* и парагменон у виду понављања коренске морфеме *леј-* истичу сећања на лепе успомене из детињства којих се одрасла Надежда сећа с радошћу:

А да ли се сећате једном одвели сте Паву и мене у Завод горе што мени није било дозвољено, вероватно у Вашу собу и показали сте нам две велике, у јасним бојама слике. То су биле тако *леје* девојчице у цвећу. Мени се чинило да никад ништа *лејше* нисам видела. Али колико је било изненађење кад сте нам те слике поклонили. Ја сам ретко имала још некад доцније у животу толику *радоси*. Сећам се да ми је ипак нешто мутило ту *радоси*. (102); Сећате ли се како сте им тепали: Девојке моје *леје*! (102)

Понављање деминутива хипокористичног значења одликује писма сестре Надежде о животу у „Богдају”, али и писма која је као девојка писала својим пријатељицама, у којима на више места препричава згоде деце из свог окружења. У писму из 1928. које почиње са *Драга Брано* понавља се хипокористик *мамица*, деминутиви хипокористичног значења *маца* и *куца*, као и други деминутиви који осим значења умањености носе и значењску компоненту *одмила*, да јаче истакну емотивни однос Надежде Ацић према драгој пријатељици Бранки Симић, потоњем студенту филозофије (*јасишуче, клушче, ђаче*) (76). Често јављање деминутива хипокористичног значења у писмима из „Богдаја” је сасвим очекивано јер су деминутиви одлика дечијег говора и говора оних који се децом баве, не само зато што опонашају дечији говор, већ и због емотивног односа према њима. Деминутиви који у текст писма уносе конотацију *одмила* су *дечица* (230), *хлебац* (231), *јесмица* (237), *кајелица* (237), *вишњица* (238).

Епитет уноси у преписку сликовитост и афективност тиме што конкретније изражава карактеристичну особину неког појма (Поповић 2007: под *ејшеш*). Епитет *мила* уз деминутив *јесмица* сликовито истиче обележје дечије песме, али и емотивни однос сестре Надежде према деци којој приређује мале радости (237). Песничким атрибуту се истиче особина која постоји у садржају појма и истиче обележје које је важно у одређеној ситуацији (Поповић 2007: 195). Тако се у писмима Надежде Ацић истичу одређене особине људи, предмета или појава, важне за описану ситуацију:

Он је био наш Богдајац док није ступио у Богословију и много је *красно* дете као анђео смиран и послушан (259); Наш је Богдај израстао у једну *велику живу* установу и треба овде да се свакодневно завршавају послови. Деца су примила са *великом* радошћу Ваш св. благослов и дар од Вас. (259); Благодаримо Вашим *свешћим* молитвама и *духовном* старању за нас. (260); Опростите добри Деда Владико и благословите ову Вашу доста *најпаћену* децу по целога граду. (260); Не мислимо ниједна напуштати нам *мили* Богдај па шта Бог да, хвала му. (262)

Када описује своје штићенике Надежда користи епитете као што је *красан*, али и поређење по једнакости *као анђео смиран и послушан* (259). Честа су поређења по једнакости, у којима се описани појам доводи у везу са другим, конкретнијим појмом, да створи живљу представу и посебно истакне особину која је *tertium comparationis*:

Свеће и кандила осветљавају поједине делове тамне цркве, свештеник чита мирно, *мали хор са јуно хармонија мило и добро*, као хор *невидљивих бића* са *оној свешћу* испуњава цркву својом песмом, која је, не песма, већ усрдна молба. (110); И једва чекамо да дођете Преосвећени да видите капелицу над Св.

Водицом. *Леја је као неки украс резан од слонове кости.* (237); Св. Жича крај Вас је постала *шойла и светила као сунце.* (260); Била је *јасна месечина као да сунце сија.* (262); Топови са фронта јуче и данас не чују се више из даљине, него *мноћо јасно као небеска њрмљавина* и то скоро без паузе. (262); Ми питамо ово Вас за Ваше мишљење како желимо да послужимо Богдајем народу у невољи, да не будемо *као нейлодна смоква која се сече и у ојањ баца.* (262)

Реченице с бројним инверзијама, које наликују на *барокну* реченицу српске писмености XVIII и XIX века (Милановић 2009: 50), одликују језик писама Надежде Ацић. Инверзија у виду употребе атрибута у постпозицији, иза управне речи синтагме, одлика је *сакралној функционалности стилској ком-плекса*⁵ и служи да истакне постпонирани атрибут:

А шта *Паја мили* каже? (110); *Благословите децу Вашу.* (229); *Недостојне слушкиње Ваше,* м. Сара, с. Даница и *недостојна с. Надежда.* (229); И ово је такође *радосћ деција.* (237); Сада Вам захваљујем много на свакоме добру, гостопримству, утехи, *шоуци духовној и шоуци њравославној и светиосавској.* (260)

Интеракција језика са духовношћу и религијом уопште може бити проучавана из различитих методолошких перспектива, у које се убрајају и функционалистички и комуниколошки методолошки приступ (Кончаревић 2011: 493). У проучавању жанрова епистоларне комуникације у оквиру сакралног функционалности стилског комплекса пожељно је коришћење комуниколошког методолошког приступа (Кончаревић 2011: 494). Комуникација међу члановима верске заједнице посматра се као институционални дискурс условљен социјалним функцијама учесника општења, садржински и формално нормиран, коришћен „у духовној комуникацији, базираној на јасно конфесионално одређеним вредностима и нормама невербалног и вербалног понашања” (Кончаревић 2011: 494).

Поред инверзије, и друге језичке одлике писама сестре Надежде про-исходе из духовне литературе. Формализовани почетак и крај сваког писма упућеног владици Николају садрже обраћање у вокативу и потпис уз топос скромности. Уводно обраћање најчешће почиње синтагмом у вокативу *Мно-шошоштовани Преосвећени Владико* (228, 229, 232, 233), ређе другим начи-нима обраћања (*Оче, добри Деда Владико*), а понекад се уз обраћање јавља и молба за опрост и благослов:

Благословите нас грешне Преосвећени Владико (230); Благослови Преосвећени Владико (230); Благослови Преосвећени Владико и наш добри Оче (234);

⁵ Термин К. Кончаревић, еквивалентан терминима *религијски дискурс, језик Цркве, литургијски стил* (Кончаревић 2011: 493).

Многопоштовани оче Прото (235); Благословите Преосвећени Владико (235); Благословите наш добри Деда Владико (237); Опростите Преосвећени наш Деда Владико и благословите нас. (241); Молимо Ваш Св. Благослов наш добри Деда Владико. (258); Благословите, Деда Владико (260); Многопоштовани нам Деда Владико. Благословите Деда Владико. (261)

Један од књижевних појмова српске средњовековне књижевности који срећемо у преписци Надежде Ацић с владиком Николајем Велимировићем је и *виимениместшастиво* (антономазија), „израз са епитетом или знамењем који оглашује право име” (Трифуновић 1990: под *виимениместшастиво*). Права антономазија подразумева употребу заједничких именица или именичких синтагми којима се исказује нечије карактеристично својство или познато дело, добро или лоше, уместо личног имена (Бенчић 1995: 1969). У „антономазијама својственим религијском дискурсу налазимо одјеке схватања да је име део личног идентитета и да се њиме, помоћу контактне магије, може деловати на његовог носиоца” (Спасић 2014: 36). Права антономазија, мотивисана позитивним особинама светих, одлика је црквене поезије, од средњовековне поезије до поезије савремених песника са религијском тематиком (Спасић 2014: 35). У писмима Надежде Ацић упућеним владици налазимо немотивисано заједничко име написано великим почетним словом (*Ошца, Родитиљ, Засшуйник*), карактеристично за сакрални функционалностилски дискурс, али и синтагму из дечијег говора написану великим почетним словима (*Деда Владика*), а праве антономазије, употребљене углавном у вокативу, имају функцију именована али и истицања позитивних особина, а понекад и емотивну функцију:

А ми Вам се клањамо *Преосвећени* и свом душом благодаримо за сваку Вашу реч. Опростите нам и благословите, наш истинити *Оче*, недостојне Ваше слушкиње м. Сару, с. Даницу и Надежду. (229); Благословите *Деда Владико* Богдајце који Вам шаљу поздрав из Трнова и Магарева са Ђурђевског уранка. (248); И ми се дан и ноћ молимо за Вас нашега милога *Родитиља* и *Засшуйника* пред Богом. (260)

*Тойос афектиране скромности*⁶ присутан на крају сваког писма у виду потписа праћеног епитетима *грешна* и *недостојна* потиче из средњовековне књижевности. Византијски и српски писци и преписивачи понављају уз именице (најчешће уз имена) велики број сталних епитета, као што су *грешни, мнотошоштовани, смерни, убоји, недостојни*. Наводимо неколико формализованих завршетака писама у којима стални епитети указују на монашку смерност:

6 Термин уводи Е. Курцијус да означи понизност средњовековних аутора, који потписују свој рад с „грешни”, „недостојни” и сл. Најпре је био израз монашке скромности, а потом постаје топос (опште место) у средњовековној књижевности. (Трифуновић 1990: 199–221)

Надежда Ацић (прва са леве стране), као наставница Занатске школе дома ученица у Београду, око 1930.

Све се у Богдају радује Деда Владичином доласку и сви чекамо да Вас видимо и да благословите Вашу *недостројну децу и сестре Сару, Сјајку, Даницу и Надежду*. (234); Молимо благословите нас, Преосвећени Деда Владико, мати Веронику, сестру Даницу и сву децу и опростите *Вашој недостројној слушкињи Надежди*. (237); *Недостројна Ваша слушкиња Надежда*. (238); *Гр. сестра Надежда*. (259); Деца, сестре и *тр. Сестра Нага из Богдаја*. (260); *Грешна С. Нага*. (261); Молимо Ваш св. благослов и целивамо Вашу св. десницу, сестре из Богдаја са *недостројном сестром тр. Надеждом*. (263)

Метафора се ређе јавља у преписци коју је водила Надежда Ацић у „Богдају”, а честа је у њеним писмима из девојачких дана. Свака метафора, без обзира на језичку форму, евоцира слику (Ковачевић 2000: 36) и управо тај сликовни карактер метафоре погодује описима духовног пута Надежде Ацић када у писму жели да другоме представи и живо опише своје усхићење. Метафоре у форми синтагме или метафоричне употребе глагола сликовито приказују пут духовног уздицања којим жели да крене и мирење са смрћу ближњих:

И како је то дивно, да је то био један Божији човек, да од тог живота зрачи *свећлоси добра* људима. (109); Стојим и моја душа *расије*, узнесе ме бољи свет и мир. Осећам потребу за свакодневним оваквим тренуцима. Кад више немам ове *свише хране*, моја душа *лагни*. (110); Али мислим тако одлучно да он може да буде калуђер. Мислим да у његовој души има један *прозор у небо*. (110); То још није близу мене и то је само *шајна мисао моје душе*. (110); Десо, ово само теби говорим, то није разговор, то је *осећај мој, дубок и грај*. Мени је јасно само једно, да се нећу спутавати браком, то је сада сувише уско и загушљиво. Немам љубави за овакве бракове мени могућне. Мени је Господ указао на *нове џушеве широке и свећле*. (118); То мало редова Еванђеља тако је много. То је оно Истинито. Хтела бих свима то да дам, да нико није без *мрве небескоја хлеба*. (118)

У опису Опленца (108) налазимо топографију, дескрипцијски стилски топос који се често јавља и као приповедни поступак, функционална дигресија која локализира приповедно догађање, али и упућује на расположење приповедача или на симболички карактер описаног места (Багић 2012: под *топографија*). Иако је топографија жанровска доминанта путописа, у ком се читаоцу обраћа путник који му жели пренети своју фасцинацију (Багић 2011), идентичан приповедни поступак налазимо и у преписци Надежде Ацић, која у писму упућеном 1932. године пријатељици Марији Кулман описује лепоту Опленца, који је први пут видела, уносећи у опис афективност, исказујући своје расположење, при чему сам Опленец има симболички карактер:

Опленец је сасвим чудновато и свето место. [...] Читава унутрашњост је у мозаику – најбоље копије наших старих фресака. [...] Тамо су такође и сви краљеви и цареви српски, сваки држи на руци своју задужбину, цркву коју је себи за душу саградио. Споља је црква од белог мермера, врло складна у византијском стилу. Унутрашњост цркве је једна огромна галерија слика у живим бојама и немогуће је све прегледати одједанпут. Док је још нов мозаик, сувише су јасне боје за мене али композиције су ванредно добре, аутентичне. Оно што већ пропада на зидовима наших старих неочуваних манастира, овде је васкрсло у светлости у целости. (108)

Анализа писама Надежде Ацић сведочи о њеној посвећености *грујома*, било да је реч о пријатељу са којим се дописује или деци о којој брине, раду на духовном развоју, али и бризи о језичком изразу. Мотивском анализом писама Надежде Ацић која се односе на живот деце у хранилишту у Битољу издвојени су испреплетани мотиви радости, песме и игре, који се повезују са мотивом рада. Изражавање унутрашњег света Надежде Ацић у писмима

из младости упућеним пријатељицама одликује употреба метафоре у тематским целинама о смрти, сну о умрлој мајци, миру досегнутом кроз молитву, из чега се рађа идеја о замонашењу. Анализа писама из прве половине XX века пружа нам увид не само у духовни развој особе која пише, њена размишљања и расположења, већ и у друштвене и историјске прилике времена у коме су настала. Писма Надежде Ацић сведоче о бризи за муслиманску децу, чије обичаје и веру поштују сестре у „Богдају”. Писма која пише пред крај боравка у „Богдају” сведоче о почецима рата 1940. године и жељи Надежде Ацић да помогне *Боџајем народу у невољи* заједно са осталим сестрама, да не буду као *неплодна смоква која се сече и у оџањ баца*.

Анализа писама Надежде Ацић указује на важност *групи* коме се обраћа, јер чак и формализовано обраћање на почетку и потпис на крају имају језичко-стилске карактеристике које су условљене односом међу учесницима преписке. Док су писма написана пријатељицама у младости написана у присном тону, писма упућена владици одликује формални тон, одлике сакралне комуникације, али и експресивно-афективна средства када пише о дечијем животу у хранилишту.

Лична преписка је један вид духовног стваралаштва, у коме се развија индивидуални стил. Тематски садржај писма условљава избор језичких средстава и стилских онеобичења, па су у писању о радости, песми и игри деце у „Богдају” чести деминутиви хипокористичног значења, као и лексичко и семантичко понављање прилога *радосно* и *придева весело*.

Стилистичка анализа преписке Надежде Ацић показује однос језика писама и духовности, јер бројне инверзије, топос афектиране скромности, употреба сталних епитета у формалном обраћању владици и права антономазија чине елементе сакралног функционалног комплекса у личној преписци. Стил писама Надежде Ацић грађен је још и употребом епитета, поређења, метафора, топографије, са циљем живог, сликовитог описивања и исказивања богатог унутрашњег света, сатканог од чистих емоција.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Багић (2012): Крешимир Багић, *Рјечник стилских фигура*, Загреб: Школска књига.
- Багић (2011): Крешимир Багић, Опис, путопис, маштопис, *Вијенац: књижевни листи за умјешности, културу и знаност*, бр. 448, год. XIX, 2011, Загреб: Матица хрватска, <http://www.matica.hr/vijenac/448/Opis,%20putopis,%20ma%C5%A1topis/>, преузето 30. 1. 2013.
- Бахтин (2013): Михаил Бахтин, *Естетика језичкој стваралаштва*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Бенчић (1995): Жива Бенчић, Антономазија, *Трои и фигура*, Загреб: Завод за знаност о књижевности, 189–219.
- Ђукановић (1995–1996): Владо Ђукановић, „Београдски стил” – преломни период у развоју српског стандардног језика, *Наш језик*, XXX/1–5, 122–132.
- Ивић (1998): Павле Ивић, *Преглед историје српској језика* (прир. А. Милановић), Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ковачевић (2000): Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Кончаревић (2010): Ксенија Кончаревић, Српска сакрална комуникативна култура као предмет лингвистичких истраживања, *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане*, 39/1, 73–82.
- Кончаревић (2011): Ксенија Кончаревић, Књижевни текст као извор за проучавање српске сакралне комуникативне културе, *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане*, 40/1, 493–503.
- Милановић (2009): Александар Милановић, Над језичким лавиринтима Радована Белог Марковића, у: Р. Микић (ур.), *Проза Радована Белој Марковића*, Ваљево: Матична библиотека „Љубомир П. Ненадовић”, 43–56.
- Поповић (2007): Тања Поповић, *Речник књижевних шермина*, Београд: Логос Арт.
- Станојловић (2007): Нинослав Станојловић, Сретен Николић (1867–1914), професор и директор јагодинске гимназије, *Корени*, 5, Јагодина: Историјски архив Јагодина, 61–69.
- Трифуновић (1990): Борђе Трифуновић: *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд: Нолит.

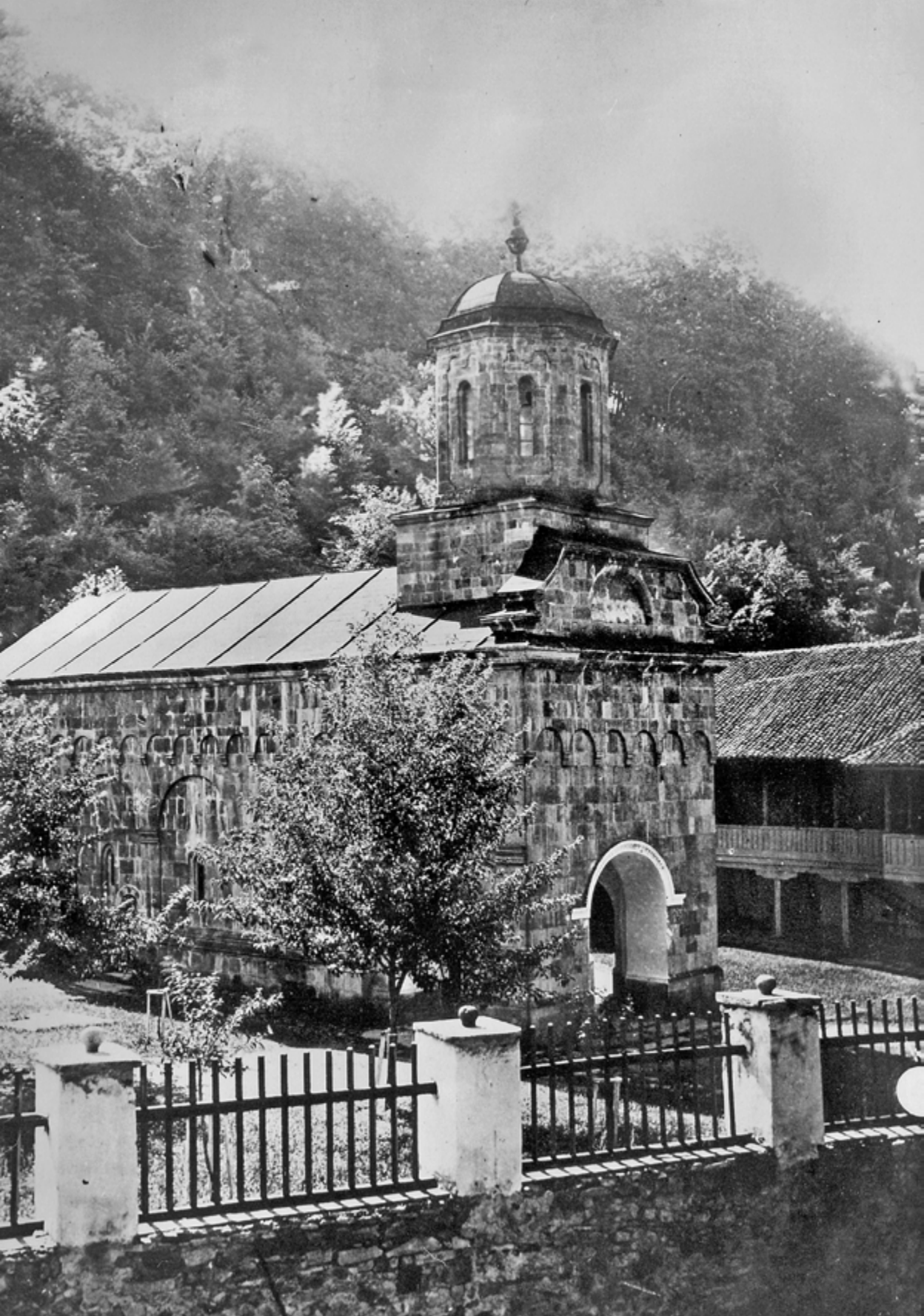
Jelena Spasić

University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina
Department for Philology

THE ANALYSIS OF MOTIFS AND STYLE OF NADEŽDA ADŽIĆ'S LETTERS

Summary: The paper analyzes letters of Nadežda Adžić using linguistic, functional stylistic and communicological methods. The aim of the paper is to present motifs and linguostylistic means used in the letters and to highlight the purpose of their usage. The analysis of motifs and the analysis of style are not strictly separated from one another, but are intertwined. The analysis of Nadežda Adžić's letters reveals her commitment to others (whether it is a friend she corresponds with or children she cares about), as well as her spiritual development; it is also evident that she pays a special attention to her style and linguistic expressions. The intertwined motifs of joy, song and play are related to the motif of work in her writing about children's life in the "Bogdaj" centre. The analysis of the letters from the first half of the XX century provides an insight not only into the spiritual development of the writer, her thoughts and emotions, but also into the social and historical circumstances at a time when they were written. The analysis of Nadežda Adžić's letters points to the importance of the *other* to whom she is addressing, since even a formal addressing at the beginning and a signature at the end have linguistic and stylistic characteristics that are conditioned by the relationship between the participants in the correspondence. Personal correspondence is a form of spiritual creativity, in which individual style develops. The thematic content of a letter determines the choice of linguistic and stylistic means. The letters which describe children in "Bogdaj" joying, singing and playing are characterized by a frequent use of diminutives of hypocoristic meaning, as well as a lexical and semantic repetition of the adjectives *joyful* and *cheerful*. The stylistic analysis of Nadežda Adžić's correspondence reveals the relationship between the language of the letters and spirituality. Numerous inversions, topos of modesty, the use of permanent epithets and the true antonomasia represent elements of the sacral functional complex in correspondence. Nadežda Adžić's style of writing is characterized by the use of epithets, comparisons, metaphors, topographies, with the aim of vividly describing and expressing her rich inner world.

Keywords: Ana (Nadežda) Adžić, letter, correspondence, stylistics, trope.

Монахиња Ирина
Манастир Враћевшница

УДК 271.2-788-055.2:929 Ацић А.(093.3)

СЕЋАЊЕ НА НАШУ МАТИ АНУ¹

Аистиракић: Рад доноси изводе из бележнице монахиње Ирине, у којој је она отргнула од заборава неке догађаје и поступке игуманије Ане и њен брижан однос према повереним јој сестрама и верницима.

Кључне речи: игуманија Ана (Ацић), манастир Враћевшница.

У име Оца и Сина и Светога Духа, Амин!

(Покладе, 24. 2. 1974. године)

После Св. Литургије долазимо све сестре код Матере за благослов и по обичају нешто певамо. Отпевасмо „На рјекама Вавилонских”, Псалм Давидов, 136. Мати рече: „Хвала! Станите, хтела бих вам рећи две речи. Не знам да ли ћу вас видети скупа довече. Желим сада да се опростим с вама”, тихо и са сузама поче Мати. „Пост и молитва су два крила ка небу. Сваког поста треба да се трудимо да понешто избацимо из нас. Код нас недостаје љубав. Жртвујте се једна за другу. Немојте себе штедети. Гледајте свака у себи своје погрешке. Немојте тражити у другој њене грешке, а ваше да не видите. Сви смо ми пошле за царство небеско. Хоћете ли ви у царство, желите ли га?”

Нема тишина, сви ћутимо. „Кажите, хоћемо и желимо!” Сад сви у глас: „Хоћемо и желимо!” Настави Мати даље мало оштријим тоном: „А кад хоћете, онда се и трудите. Трудите се да не мрзите једна другу. Бог је љубав. Читајте Св. Еванђеље и оно ће вам све показати, прави пут вечне истине. Немојте да мрзите једна другу. Свака нека од срца опрости свакој.”

Мати, кад год је могла, увек нам је понеку реч духовну давала. Највише нам је говорила и у нас уливала о љубави и праштању. То је много болело и

¹ Ова сећања на игуманију Ану забележила је монахиња Ирина која је у манастир Враћевшницу дошла 1956. године, као веома млада девојка.

Игуманија Ана са сестрама манастира Враћевшнице, око 1960.

њена је душа плакала. Говорила је: „Често је Деда говорио деци – волите се и молите се, трудите се и ви тако!“ Још понекад би додала: „Труди се, сестро, да будеш боља и опрости, да си Богом опроштена!“ Сестра понизно направи велико метаније и каже: „Молим Вас, Мати, опростите ми и молите се Богу за мене да будем боља.“

„Труди се“, Мати би одговарала.

(Материце, 1974. године)

После Св. Литургије улазимо са песмом „Достојно јест“ код Матере. Отпевасмо и песму Материцама, коју су саставиле три сестре из љубави према Матери и њеном великом пожртвовању за тај дан. Окади нас Мати ручном кадионицом и мирисним тамјаном. Окрену се према својим иконама, где кандило стоји припаљено и воштаница. Са сузама и благим тоном рече: „О, Пресвета Мајко, ја се теби молим, сачувај моје сестре. Ја Теби њих предајем, болесна сам и не могу више да водим бригу о њима.“

Када је Његово Преосвештенство господин Лаврентије посетио манастир са Високо преподобним проигуманом о. Никанором Хиландарским, оставили су нам медаљоне Пресвете Богородице (игуманије Хиландарске).

Чувала их је Мати, па на дан Материца поделила свакој сестри, речима: „Нека те Пресвета благослови и чува и на твом путу (управља) исправља. Немојте ником то давати, чувајте, носите и свако вече узимајте благослов и целивајте. То вам је благослов од Св. Саве. Молите се Богу и уздајте се у вашу заштитницу. Од сада предајем вас у руке на чување Пресветој Богородици. Ја не могу више да се борим, имам своје слабости.”

Водила је бригу и даље Мати о спасењу наших душа, само по мало и полако се извличила и нечујно се опраштала са нама. Поделила нам је своју фотографију са посветом.

Трудољубива и пожртвована, Мати Ана волела је и трудила се сваком да помогне, духовно и материјално. Појачавала је молитву и молитвом постизала.

– Пожали се отац ђакон М. Л. да немају деце, а желе. Свако вече се Мати молила: „Господе, обрадуј њихова срца и обдари, награди.”

– Г-ђа Громовић (Крагујевац) замолила је преко сестре да се Мати помоли Богу „за оно што ја желим”, како је рекла сестри. Мати се молила: „Господе, ако је теби у вољи, благослови жељу.”

– Кад је Мати чула да је у току изградња на корист Цркве и Свете вере православне, одмах је слала прилог скроман за помоћ, од манастирског и свог новца. Намењивала је за спасење, здравље и за покој новопрестрављенима.

– Од своје пензије волела је сиротињу да помаже. Молила је да помогну за довршење куће (Вукашину), а под изговором „да мобе”.

– Другима је плаћала врата, с речима: „И мојој кући требају врата, прими” (Вера).

– Младић (Ђорђе Красавчић) остао без руке. Потрудила се Мати да му посао нађе и инвалиду осигура. Да има сигурно парче хлеба за живота у својим рукама. То је успела преко очевих рођака.

– Млади и несналажљиви дошли да крсте бебу. Мати купује беби на дар оделце.

– Слабији ђаци са оценама, позива Мати наставнице из Београда и без награде да уче ђаке.

Трудила се Мати сестре да саветује. „Ја никад нисам гледала шта ће ко да ми каже, трудим се где год коме треба помоћ да помогнем. За никога ништа немојте казати лоше. Не купајте се у блату оговарања. Немојте бити машице које преносе жар.”

То све Мати узгред свршава са Божјом помоћи. Највећу бригу водила је о сестрама и стално лебдела над нама, пазила на наше понашање, говор, ход и др. Одмах сестру опомене: „Пази, сестро, то ти не ваља, ти си монахиња.”

Најскупоценије своје време проводила је над нама, да посаветује. Између осталих, да наведем само неколико савета:

„Пазите, сестре, на првом месту ви сте монахиње. Носите анђелски чин. Трудите се да ниједна не отпадне пред Господом, већ да смо исправне и тачне. Ако се нешто и каже за нас, примамо за смирење. И Господ је за нас поднео поругу и страдање.”

Игуманија Ана у својој ћелији,
манастир Враћевшница, око 1960.

„Само се ви трудите пред Господом да сте исправне, немојте се плашити да ћете бити истеране из манастира. Свим срцем и свом душом трудите се за своје спасење. Ја кад треба нешто да решим, прво испитујем вољу Божју. Да ли је то по Богу угодно? А кад ми треба у истом моменту да свршим два посла, ја то решим овако: 'Којим путем ми је краће до царства небеског?' Краћи пут и ближи узимам и решавам. Свака од себе нека буде добра према другој. Чините сваком добро. То је Богу угодно дело. Својом добротом задобијте милост од Господа. Душевни мир стекните, то је најважније. А стећи ћете ако увек себе окривљујете да сте криве. И кад нисте криве, убедите себе да сте криве. Кад погрешите нешто, учините штету, одмах да кажете. Истина је Бог, а ђаво је лажа. Држите се Бога и Богу служите. Не слави се Бог само песмом. Ми имамо највећег Владика Николаја који није био певач, али је славио Бога. Бог гледа и каквим срцем Га славимо.”

„Чистим срцем трудите се да Бога славите, а сваки посао брижљиво и марљиво свршавајте. Прво памет напред, па руке, а све са молитвом. Немојте да ропћете на послушање, јер сав посао ђаволу дајете. Трудите се што радите да буде у славу Бога и Св. Ђорђа.”

„А и дрскост Бог не воли. Господ је створио анђеле да му служе. Тако се и ви трудите да будете послушне, а не дрске. Кад вам се укаже прилика да

учините неко добро, потрудите се и учините. Зна Господ да можете да учините и зато тражи од вас, било неку милост да учините или нешто да пружи-те. Потрудите се и добићете награду од Господа.”

Стално Мати бодрено бди над нама и подучава нас. Труди се да сваком молбу испуни. Пише мр фармације Вукица Пајић из Новог Сада: „Желим да се причестим, немам могућности.” Одмах Мати одговара: „Изволите, дођите код нас.” Замолила је Мати нашег јеромонаха, оца Мелентија, одслужио је одмах после пола ноћи Богослужење, причестио гошћу, сестре су је извезле и стигла је на време на радно место.

Други пишу: „Мати, ми бисмо желели да се венчамо овде, немамо могућности.” Мати: „Само ви изволите, дођите код нас и донесите податке, све који требају.” Замолила је Мати нашег свештеника да обави чин венчања. Свештеник није одмах пристао. Рече: „То нама није тако дозвољено, јер узимамо своје брату парче хлеба из руке. Учили смо у Богословији да не радимо тако.” Понизно је Мати правила велика метанија и клечала пред свештеником, све док није пристао да обави чин. Са сузама је Мати плакала и молила. Хвала Богу, и замолила је.

Други, сиромашнији младенци, замолили су за венчање. Опет је Мати измолила и успела да сиромашним младенцима помогне и увелича њихово славље. Направила је леп венац од дивних розе цветова млади око главе. Нашла је бурму. Од рузмарина направила је дивни цвет и завезала тробојницом – машном, ставила на леп пластични послужавник и послала да се оките сватови, ко се нашао, сви присутни гости. Чин је обављен свечано. Када су излазили из Цркве, Мати је својим апаратом снимила за успомену. Ручак је приређен, скроман, од стране манастира. То је све испало дирљиво, свечано и лепо.

Неки се пожале: „Треба бебу да крстимо, немамо кума, а овде не сме-мо.” Мати: „Изволите, дођите код нас, донесите бебу, не одлажите, одмах дођите.” Замолила је Мати свештеника да обави Св. Тајну крштења и нашла је кума. То је остало све у тајни.

Неко се пожали да не може да слави и наведе пример. Мати позове: „Изволите код нас, ми ћемо то направити. Ви ћете купити свећу. Пресећи ћемо скупа колач, а ко наиђе нека буде ваш гост и ми сви.” То је достојно задовољило молиоце.

За парастос када се пожале Матери: „Како ћемо, Мати, треба да одржимо парастос?”, Мати одговара: „Само изволите, дођите код нас, јавите кад стижете.” У цркви чека кувано жито, воштаница свећа и вино. Звона звоне, свечано почиње свештеник, хор сестара пева, кандила горе, мирисни тамјан, све свечано... По завршетку, закуска. Софра је постављена, донесе се

и воштаница свећа у чираку, отпева се „Со сјати ми, упокој Господе“, постављен оброк, скроман, намењено за покој душе.

Ако је неко желео ручак да приреди у част нечега, уз постављену софру добили су леп букет цвећа. Често је говорила Мати: „Трудите се да сваком помогнете. Господ зна да ви то можете. Не одбијајте никад помоћ, колико стоји до вас. И вама ће Господ послати анђела за помоћ. А ја, кад треба неко питање да решим, добро размислим како би то Деда Владика (мисли се на владику Николаја Велимировића) решио, помолим се да не буде моја воља, него Божја, прекрстим се и решим.”

Дирљиво је било када се родитељи нису сложили да им се ћерка уда за онога кога је она хтела, а они су били противни. Ћерка је питала, па је поступила како је хтела. Родитељи су били огорчени и истерали из куће дете јер нису се слагали.

Мати се са пуно материнске љубави трудила да обе стране буду задовољне, а брак да се не растури. Слала је најпотребније младенцима, позвала их и уручила им што им је најпотребније, а највише је помагала благим саветом. Мајка је била мало оштрија, али Мати се трудила да је убеди да опрости и прими своју децу.

Пришла је сестра Матери и казала: „Ја из немарности нисам наложила келију сестрама, опростите.” Мати рече: „Немаш, сестро, љубави праве пред Богом. Да ти љубиш сестре, ти би им загрејала собу. Љубав је Бог, а немарност је велики грех. Казну морам да ти дам. Напамет научи Коринћанима посланицу, прву главу 13. Сваки дан читај, да знаш шта значи љубав, колико је велика пред Богом. Гледај да ти сваки дан буде од велике користи за душу. Немој ниједан трен да будеш докона, моли се, читај, пиши, нешто ради, помажи сестрама, труди се да си стално запослена. Кад радиш у Цркви, увек уноси оне мисли, који сад празник наилази, читај Тропар и бројанице свршавај, читај Св. Житија. Немој да ти буду празни дани и мисли, јер и срце ће ти онда бити празно. Не говори много. 'У молитвена уста, Дух Свети улази', зато се увек моли: Господе, постави твоју Свету стражу око уста мојих.”

„И ја, кад сам отишла у Битољ из Београда, а тамо неравна калдрма и оштри каменови. По цели дан идем и просим, носећи на леђима терет од петнаест, двадесет килограма, и више. Кад дођем у Дом, а оно ноге отеку, па све урезали се каиши од сандала, једва чекам да се изујем. Оно једна жена чека са дететом да запишем дете. Она још није отишла, долази друга и посао за послом се ниже, а ја и не мислим на себе. У славу Бога трудим се да све буде.”

Имала је Мати лепу нарав. У једном моменту када се наљути, викне строго, а кад друга сестра приђе, а није крива, одмах Мати поступи благо.

За лаж је била много строга. Говорила је: „Куршум у чело може да лети, истина се говори! Бог је истина. Немојте бити дрске када вас чека други посао. Говорите: 'Кад завршим ово, Господ ће ми помоћи и то.'”

Кад сестра нешто пружи, а није стигла да узме благослов, одмах дође и каже Матери. „Сад си ме обрадовала, Бог да те благослови, то бих исто и ја урадила. Оно што бих ја сигурно урадила, то урадите и ви.”

Пожали се сестра Матери: „Рекоше ми да сам урадила и рекла нешто, а ја то нисам.” Мати: „Ти се чувај да то не радиш, а оне шта кажу, нека кажу, немој се правдати. Правда ће се показати. Буди исправна пред Богом.”

Закашља се једном Мати и зацени се. Дежурна сестра покрај Матере заплака се да Мати не умре. Одговори Мати: „Нећу ја тако да умрем.”

Када гошћа пружи сестри новац, Мати се много наљути, сестру казни строго и одмах врати новац упутницом.

Деси се да се Мати нервира за нешто и викне на сестру. Када увиди да сестра није крива, окрене се и каже: „Опрости ми, сестро, ја сам крива.”

После рата престало се са слављењем Св. Саве. У Шумадији се 1950. год. не зна за прославу Св. Саве. Те године Мати Ана је почела поново да прославља школску и националну славу највећег светитеља из нашег рода. Отац Милан Топаловић служио је Св. Литургију, пререзан је славски колач, освећена водица и жито.

Програм у наставку. Искушеница декламује „Ко удара тако позно”. Хор пева Химну, Мати Ана, мати Марија и мати Стефанија...

Верници су присутни – стари солунац, чика Милош Ерић из Г. Црнућа, тетка Стајка из Г. Црнућа, баба Милица из Прњавора.

После програма сви присутни добили су нафору, славско жито и кропљени светом водицом. Добар домаћин племенитог срца позвао је све за трпезу љубави у топлу кујну, друге просторије није ни било.

Следеће, 1951. године јавља се декламатор Миломир Милошевић из Д. Врбаве, 1953. године јављају се девојчице и дечаци за декламацију.

Хвала Богу и Светоме Сави, постепено се све свечаније славило. Дугогодишњи служителј школе Мелентије Павловић, чика Свеле Луковић из Липовца, јавио се да узме колач за све школе. Сиромашан слављеник, али богатог срца, донео је за све госте печено прасе, гибаницу, сарму, грејану ракију и све редом позвао на ручак. После ручка свирачи свирају, присутни играју и лепо се веселе. За Св. Саву Мати је благословила у црквеној порти народно весеље. Верници испуњени весељем и радошћу. Знали су по три

Сестре манастира Враћевшнице крај гроба игуманије Ане, 1976.

кола да развију и весело да играју. Кад је било питање за даље за славски колач, домаћини су се надметали и говорили: „Кад је мог’о Свеле, сиромах, да слави, могу и ја.” И тако се ређаше домаћини за прославу Св. Саве. То је у таквим временима само и могао Св. Сава да учини. Чудо... пуна порта народа... сви сложни, веселе се и играју, деца са њима и, како рече Мати, „Милина Божја”.

Програм је увек почињао Химном, поздрављани су свештеници и сви присутни, затим су следиле историјске песме, црквене песме су певане, а програм је завршаван, на пример, песмом „Уз’о деда свог унука” и гостима је захваљивано што су дошли.

Декламатори су узимали песме што су Мати Макрина и Мати Параскева спремале. Сестре су учествовале са историјским песмама.

Домаћини затим позивају присутне на ручак и почиње народно весеље све до четири сата, када почиње вечерње, а гости се полако разилазе кућама.

Трудила се Мати са сестрама да лепо награди декламаторе: лепа црвена јабука, крупни ораси, суве шљиве, шећер, жито у фишеку, милипрот умешен, нека брошура о Св. Сави и иконица.

Јавља се др Десанка Кнежевић из Америке и шаље прилог да се деца што богатије награде. Оставља аманет свом сину, др Ивану, да не заборави Св. Саву и он се труди сваке године да пошаље прилог за декламаторе.

Мати се упокојила 1975. године и те године је било тачно 75 декламатора.

Почетак је био тежак и напоран. А, хвала Богу, сад чак и школска деца певају Химну и „Ко удара тако позно”. А ПИК „Таково” и остала предузећа доносе поклоне за децу...

Sister Irina

Vračevšnica monastery

MEMORIES ABOUT OUR MOTHER SUPERIOR ANA

Summary: The paper presents some passages from sister Irina's notebook, in which she described Mother superior Ana's acts of kindness and love, as well as her caring relation to both the monastery sisters and faithful Christians.

Keywords: abbess Ana (Adžić), Vračevšnica monastery.

Игуманија Агрипина са сестрама УДК 271.2-788-055.2:929 Ацић А.(093.3)

Манастир Ковиље
код Ивањице

ИГУМАНИЈА АНА – ПРИМЕР ПОСВЕЋЕНОСТИ

Апстракт: Игуманија Агрипина и сестре манастира Ковиље су младе монахиње и нису биле у прилици да упознају игуманију Ану. Међутим, оне су о њој слушале од старијих монахиња док су живеле у манастиру Враћевшници, пре доласка у Ковиље. Њен живот у Христу, саосећање са сваким створом Божијим, брига и пожртвовање према сестрама оставили су снажан утисак на сестре, који нам овде преносе. Један део овог рада написан је у форми писма којим се игуманија Агрипина и сестре обраћају светој души – игуманији Ани.

Кључне речи: Игуманија Ана (Ацић), манастир Враћевшница.

Драга Мати,

Рођена сам на исти дан као и ти, само 80 година касније. У тренутку када сам ја дошла на овај свет, прошло је било већ пет година како си га ти напустила. Нисмо се среле у оквирима овог времена и простора. Нисмо се среле ни кроз нечију причу о теби, нити сам било шта знала када сам дошла у твој манастир. Среле смо се тад лицем у лице. Бакарна плоча у великој трпезарији. Твој лик, кратка повест и датуми рођења и смрти. Прво сам упамтила датум рођења. Човек увек осећа неку присност са људима који су рођени на исти дан. Приче старица о њиховој игуманији су уследиле после тога. Необичне очи које се упамте и тако озбиљан лик. Такав лик и поглед који гледа кроз време и простор и досеже до дубине људског срца.

Када сам остала у твом манастиру, остала сам привучена местом, светим местом, дисањем предака монаха и монахиња који су, чини ми се, заједно с нама ходали портом. Необичан је то манастир. Затворен у четири зида, опасан као замак, а опет није затвор, није стешњен и нема се осећај да треба уопште изаћи, учествовати у неком спољашњем животу. Има се утисак да све што ти треба налази се ту. Нарочито се лепо човек осећа на гробљу. Ноћу кад сам сликала волела сам да гледам тамо са балкона. Мир, кандила упаљена, сићушне светлице које ми никада нису дале да се изгубим. Мали осветљени путић до Вечности, кандила испред гробова игуманија

међу којима си прва ти. У много чему и међу многим игуманијама си прва ти, драга Мати.

Добили смо скоро понуду да напишемо нешто на ову тему – твоја посвећеност. Дала сам мојим сестрама задатак да напишу неколико реченица о овој идеји.

Игуманија Агрипина

Сесџра М.

Од детињства васпитана да у свему буде посвећена целим својим бићем... Своје ђаке учила свему лепом и добром што је знала... За Господа је своју Љубав доказивала огромном жртвом... Радила за Цркву изнад своје снаге... Посвећеност у монашком чину је значајна за целу Цркву и све који су долазили у контакт са Мати... Нико за њу није био безвредан...

Сесџра Т.

Осећај да је жива, много живља од присутних људи... Живо предање слушали од старијих сестара... Њена посвећеност је њен живот од раног детињства до самртног часа... Њена брига за сироте, удове, болесне, жалосне, уплашене, нејаке... Просила да би давала милостињу... Безбројним писмима тешила и храбрила напаћене душе... Лично мени остало на срцу једно – како је током примања посете увек нешто радила, ручни вез углавном и постављала питање: „Како се ви спасавате?“ (У оно време)... Многи били збуњени тим питањем. Тако једноставно, дечије чисто и уједно старачки мудро... Продирала до највећих дубина људске душе, будећи је и зовући је на трудно дело, једино важно дело, дело спасења... Пут и начин спасења показивала је целим својим животом... Њене речи и данас одјекују и питају са истом бригом и жаром: „А како се ви спасавате?“

Сесџра Х.

Мисао која се буди кад помислим на мати Ану: „Кратким проласком својим дати миомирис вечности унутарњем бићу другога и отићи задовољан само због тога.“ (арх. Василије Гондикакис)

Живот мати Ане је био један загрљај посвећен вољеном бићу... Загрлила

је све људе и патње њихове објављујући им шта човек јесте и шта може да постане... Као брижна старија сестра која преузима улогу родитеља у њиховом одсуству, она се посвећује својој браћи, брине о њима, успокојава их, говори им истину о родитељима, преноси њихов дух и љубав, говорећи им да нису напуштени, да су родитељи увек ту кроз њену личност... Желела је да и други људи осете ону истину бића коју је и сама она још у најранијој младости осећала – истину о човеку који је истинит само онда када је у заједници љубави... Не постоје древни и садашњи људи – само истинити и лажни... Мати је истинити човек вечности... Она нас и данас окупља, крепи, поучава и грли, говорећи да се не плашимо да ћемо изгубити себе, ако свој живот посветимо другима јер смо истинити само ако постојимо за другога...

Сестра Х.

Посвећеност – њен рад не смо у дечјим хранилиштима, већ и са монахињама, са народом у крају... Делила је своју скромну пензију на сиромашне и на живот сестара у манастиру...

Сестра М.

Мислим да смо ми млади из нашег нараштаја дошли у манастир по благослову мати Ане. Њени благослови су ме пратили од самог почетка у монашком животу. У цркви су се увек осећале молитве и кад је најтеже осећала се нека лакоћа и покров. То је у ствари била она која је увек бринула за нас.

Сестра Р.

Научена од малена скромности, уздржању, пожртвованости... Имућна и угледна а скромна... Истиче се добротом... Утицај љубави оца и мајке (међусобне) на њу и брата... Утицај оца педагога... Прихвата и децу послуге, као и све ближње... Ближњи као и сам човек, пожелети му као и себи... Није јој необично помагање сиротињи, има пример родитеља... Отац се трудио да свима обезбеди исто школовање... Суштина живота је у служењу... Има најлошију одећу, узима најскромнију храну, обавља најтеже послове, а крхког је здравља... Кад је остарила молитвом држи манастир и подржава сестре... Родитељски нежна, брижна и строга... На самртном одру опрашта свима све и моли опроштај...

Надежда Ацић, Марија Зернов и Марија Скобцова (у монашкој ризи), око 1933.

Сесџра О.

Њена љубав и жеља су покретачи који су је водили ка посвећености.

Сесџра А.

Њен дух је са нама кроз причу... Њен живот – симбол посвећености, изнад речи и утисака, уграђен у мозаик вечног живота... Мисли о њој – Прихватити да нешто прође без узимања... Не разумети а ипак не одбацити... Препознати „човека који жели” у себи и у другима... Бити увек у покрету и никад не стати на путу на којем срећемо Христа са жељом да увек останемо с Њим... Када је срце толико пуно љубави да се она излива и при том давању осећа да прима.

Мени је пао на памет овај цитат:

„Она није умрла због вере у смислу да је исповедила своју веру или догме, али је живела по законима вере спремна да себе преда до краја за ближњег, па и по цену свог живота... Кућа је била препуна људи којима је била потребна стална подршка, помоћ, храна, одећа, које је требало прати, тешити, давати им наду да би се пре или касније извукли из оних рупа

Игуманија Ана, око 1960.

у којима су живели. Без обзира на све, она је била једна образована и префињена жена, али није обраћала на то пажњу. Оставила је тај начин живота... њена се вера састојала од дела. **Никада никога није учила да живи, само је живела.**" (Митрополит Антоније Блум, *Сећања на мајши Марију Скобцову*, 1999)

Цитат говори о твојој пријатељици из младости, мати Марији. *Мноћоцено зрно бисера* је књига о њој коју су ти послали чим је изашла. Чувала си је и прво издање сам пронашла у твојој библиотеци. Помогла ми је да те боље упознам.

У свему што слушам годинама о теби провлачи се једна мисао као нит – положити живот за ближње. То је оно што сте мати Марија и ти

делиле. Да сте живеле „у свету“ дале бисте нешто генијално као плод. Опет, одлучујете се за монаштво. Одлучујете се да жртвујете себе. То је оно што вас је повезало. Не толико отмено порекло, не углед или скромност, или образовање, не идеје, него заиста и стварно давати свој живот и „трошити га на друге“ док не остане ништа. Једино тад кад се испразнимо од себе можемо се надати силаску Духа у нас и једино умирући можемо се надати Васкрсењу. Разликовале сте се заиста од оних који само лепо говоре о жртви или идеји. Ви сте делале. Сећам се да сам питала старицу у манастиру како би се мати Ана снашла у овом савременом добу. Одговор је био „као из топа“: „Снашла би се одлично!”

Заиста верујем да је тако јер сам познавала добро ту старицу која је била „из старе гарде”, од сестара из управе манастира из времена мати Ане. Оно што је њу разликовало од осталих старијих сестара била је свежина, ревност до последњег даха, уклапање у савремене токове без имало мењања древне праксе монаштва. Заиста, видевши једну од сестара мати Ане, могу само замислити какав је духовни џин била њена игуманија, то јест њена старица. Кад сам видела само одраз учења, помислила сам: Какав ли је тек учитељ...?

Драга моја Мати, све што сам више на овој дужности све више волим да нисам најстарија и све ми се више допада да имам и ја неку Мати.

Игуманија Ана у Литијама, у порти манастира Враћевшнице, око 1960.

Јаснији ми је сад много онај низ кандила на гробљу и след игуманија које су ишле у неком светом низу једна иза друге, иза тебе. У том неком низу волим да мислим да стојим и ја, иако сам прва као и ти. Али, желим да се рачунам у твоје потомке и прибегавам под твој свети благослов. Да није тебе и твоје посвећености, ја не бих могла ни умела направити почетак. Не бих имала учитеља који ми упорно даје лекције, чији ми глас и сад говори кад седим ноћу напољу и све утихне. Ти разумеш све. Посвећеност сестрама, њиховом образовању у монаштву, разумеш мишљење да је манастир врста школе, у коме су монаси дужни да се усавшавају колико у духовности толико и интелектуално, разумеш љубав према музици и уметности уопште, разумеш да је игуманија педагог, разумеш помагање сиромашнима, разумеш помагање покајницима, разумеш да се православни монах нема чега плашити јер су ноге његове утврђене на камену.

Ово моје писмо је једно велико „хвала“ које чујеш, знам, кроз Вечност исто као што ја чујем тебе. Ја сам још увек прљава од свог пута, али пред тобом немам стида јер знам да ме пре свих разумеш какав је крст Љубави за ближње. Сијај ми увек да знам Пут и буди поред мене сваки пут кад треба да прођем поред сенки смрти.

Благослови нас, води нас и закрили нас светом руком твојом.

Твоја духовна деца и игуманија Агрипина

Abbess Agripina and sisters of the Kovilje monastery near Ivanjica

ABBESS ANA – EXAMPLE OF A LIFE OF DEVOTION

Summary: The abbess Agripina and sisters of the Kovilje monastery are young nuns who have not had an opportunity to meet the abbess Ana in person. However, while living in the Vračevšnica monastery, before moving to Kovilje, they were listening the older nuns talking about her. The abbess Ana's life in Christ, her compassion for all God's creatures, her care and sacrifice, left a strong impression on the sisters. This paper is written in a form of letters in which they talk to the holy soul of the abbess Ana.

Keywords: Abbess Ana (Adžić), Vračevšnica monastery.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.2-788-055.2:929 Ацић А.(031)

ИГУМАНИЈА Ана (Ацић) - оличење посвећености : зборник радова поводом 120 година од рођења и 70 година од примања монашког чина / [уредници Илијана Р. Чутура, Оливер Ђорђевић]. - Јагодина : Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу : Историјски архив "Средње Поморавље", 2019 (Београд : Грид студио). - 171 стр. : фотогр. ; 24 cm

Тираж 200. - Стр. 11-15: Уводна реч / Милорад Јовановић, Оливер Ђорђевић.
- Summaries.

ISBN 978-86-7604-184-8 (ФПНУУК)

а) Ацић, Ана (1900-1975) -- Зборници

COBISS.SR-ID 280952076